

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂM HUKUKUNDA RİC'Î-BÂİN TALÂK VE HUKUKİ SONUÇLARI

Mehmet Levent ŞAHİN

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Hasan MAÇİN

ADİYAMAN 2021

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İslâm Hukukunda Ric‘î-Bâin Talâk ve Hukuki Sonuçları” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2021

Mehmet Levent ŞAHİN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İslâm Hukukunda Ric'î-Bâin Talâk ve Hukuki Sonuçları

Mehmet Levent ŞAHİN

Adıyaman Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

İslâm Hukuku Bilim Dalı

Aralık 2021

Aile, her ne kadar toplumun en küçük birimi olsa da üstlendiği rol dikkate alındığında toplumun en önemli yapıtaşdır. İslâm, ailenin kuruluşundan itibaren eşlere bir takım görev ve sorumluluklar yükleyerek aile içindeki huzurun sağlanmasını hedeflemiştir. Taraflar arasında çıkan anlaşmazlıkların giderilmesini ve aile birliğini tehdit eden sorunların mümkün mertebe aile birliğini bozmadan giderilmesini amaçlamıştır. Her şeye rağmen aile içinde huzurun sağlanamaması durumunda ise son çare olarak tarafların ayrılmasını meşru görmüştür. Ayrılık, mevcut aile ortamında huzur bulamayan taraflara yeni bir aile kurup arzulanan huzuru bulma fırsatı verir.

İslâm hukukunda evlilik hayatının sona ermesi farklı şekillerde olabilir. Talâk, aile birliğini bitirme şekillerinden biri olup toplumda en yaygın olan ayrılık şeklidir. Talâk, sahih bir şekilde kurulmuş olan nikâh akdinin koca tarafından belirli lafızlarla derhal veya gelecekte ortadan kaldırılması ve izale edilmesi anlamına gelir. İslâm hukukunda talâk, Sünnet'e uygunluğuna göre ve boşanan tarafların yeniden evlilik hayatına dönmeleri için yeni bir nikâh ve mehre ihtiyaç duyulup duyulmamasına bağlı olarak farklı şekillerde ayrıma tabi tutulmuştur. Bu çalışmada talâkın ric'î veya bâin oluşu arasındaki farklar ile söz konusu talâk çeşitlerinin hukuki sonuçlarının neler olduğu karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Bu doğrultuda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde boşanmaya doğrudan etkisi sebebiyle ana hatlarıyla nikâh konusu işlenmiştir. İkinci bölümde talâk konusu, çalışmanın başlığı ile uyumlu olarak ric'î talâk-bâin talâk ayrımı ele alınmış olup üçüncü bölümde ise hükmüne göre boşanmanın sonuçları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Nikâh, Talâk, Ric'î Talâk, Bâin Talâk, İddet.

ABSTRACT
Master Thesis
Ric‘î-Bâin Talâk in Islamic Law and Its Legal Consequences
Mehmet Levent ŞAHİN
Adıyaman University
Institute of Graduate Science
Basic Islamic Sciences Department
Islamic Law Discipline
December 2021

Although the family is the smallest unit of the society, it is the most important part of the society considering the role it plays. Since the establishment of the family, Islam has aimed to ensure peace in the family by assigning some duties and responsibilities to the spouses, and to eliminate the conflicts between the partners and the problems that threaten the family unity without disturbing the family unity as much as possible. Despite all of this efforts, if peace in the family could not be achieved, it considered the separation of the partners as a last resort legitimate. Separation gives the partners ,who cannot find peace in the current family, the opportunity to establish a new family and find the desired peace.

In Islamic law, the end of marital life can take different forms. Talaq is one of the choices to end family unity and is the most common form of separation in society. Talaq means the abolition and cancellation of the marriage contract, which has been established in a sound manner, by the husband, with certain words, immediately or in the future. In Islamic law, talaq is differentiated in diverse ways according to its compliance with the sunnah and whether the divorced partners need a new marriage and mahr in order to return to their marriage life. In this study, the differences between whether talaq is ric‘î or bâin and the legal consequences of these talaqs are discussed comparatively. In this study, the differences between talaq being ric‘î or bâin and the legal consequences of the mentioned talak types are discussed comparatively.

Our work consists of three chapters. In the first chapter, the subject of marriage is discussed in general terms due to its direct effect on divorce. In the second chapter, the subject of talak and the distinction between ric‘î talâk and bâin talak, which constitutes the axis of the study, are discussed. In the third chapter, which constitutes

the main subject of the study, the legal consequences that occur depending on the distinction between ric‘î talak-bâin talak are examined comparatively.

Keywords: Marriage, Talak, Ric‘î Talak, Bâin Talak, Iddet.

ÖNSÖZ

بسم الله الرحمن الرحيم

Hamd, bizleri yokluktan varlık âlemine çıkarıp bize eşler yaratan Allah’a, Salât ve selam yaşantısı ile bize örnek bir eş olmayı öğreten Resûlullah’a (s.a.v.) olsun.

Allah, insanoğlunu kadın ve erkek olarak iki cinste yaratmıştır. Yüce Allah, Rum sûresinin 21. âyetinde kendileri ile huzur bulmamız için bizlere eşler yarattığını belirtmektedir. Neslin devam etmesi için de kadın ve erkeğin birlikteliği zorunludur. Dolayısıyla hem huzur bulmamız hem de neslin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için tarafların evlenmeleri gerekir. Evlilik sözleşmesi, âyette de belirttiği gibi evlenecek kişilerin mutluluk içinde bir ömür sürmeleri düşüncesiyle yapılır. Böylece hem eşler hem de ailenin meyvesi sayılan çocuklar huzurlu bir yuvada toplumun sağlam temelini oluştururlar.

Arzu edilen huzurun bulunmaması sadece eşleri değil çocukları, akrabaları ve nihayetinde toplumun tamamını olumsuz yönde etkiler. Bu olumsuz etkiyi minimize etmek için her hukuk sistemi gibi İslâm hukuku da kendine göre birtakım tedbirler almıştır.

İslâm hukukunda boşanma arzu edilen bir durum olmasa da gerek duyulması halinde meşru görülmüştür. İslâm, evliliğin sonlandırılması ile ilgili kendi hukuk mantığı içinde tarafların durumunu da göz önünde bulundurarak farklı çözüm yolları sunar. İslâm’a göre evlilik sözleşmesi ya tarafların başvurusu durumunda mahkeme kararıyla ya nikâh sözleşmesindeki bazı eksiklikler sebebiyle kendiliğinden ya da kocanın tek taraflı iradesiyle sonlandırılabilir.

Talâk, kocanın tek taraflı iradesiyle evlilik sözleşmesinin sonlandırması anlamına gelir. Ayrılık meydana geldikten sonraki süreçte tarafların yeniden evlilik hayatına dönmek istemesi durumunda boşamanın şekli önem arz eder. Boşamanın şekline ve kadının iddetinin devam edip etmemesine göre tarafların tekrar evlilik hayatına dönmeleri ya yeni bir nikâh ile ya da yeni bir nikâh akdine ihtiyaç duyulmadan mümkün olabilir. Kocanın boşama sayısına göre eşler aralarında geçici evlenme engeli de oluşabilir. Bütün bunlar boşama şeklinin ric’î veya bâin oluşuna bağlı olarak farklılık arz eder.

Çalışmamız, boşamanın ric’î ve bâin olmasına bağlı olarak ortaya çıkacak hukukî sonuçlar ve bunların farklılıkları ile alakalıdır. Ancak boşamanın ric’î veya bâin

oluşu tarafların evli olma şartına bağlı olduğundan çalışmanın ilk bölümü genel hatlarıyla nikâh konusuna ayrıldı. İkinci bölümde ric'î ve bâin talâk konuları işlendi. Üçüncü bölümde ise boşamanın ric'î ve bâin olmasına bağlı olarak ortaya çıkan hukuki sonuçlar arasındaki farklılıklar ortaya konuldu.

Konunun seçildiği günden itibaren çalışmanın her safhasında mesai mefhumu gözetmeksizin gerek çalışmanın içeriği ile ilgili kaynaklara ulaşmamda gerekse de diğer teknik konularda hiçbir zaman desteğini benden esirgemeyen, çalışmayı her aşamada büyük bir dikkatle inceleyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hasan MAÇİN hocama çok teşekkür ederim. Ayrıca kendilerinden çok istifade ettiğim Doç. Dr. Recep ÖZDEMİR ve Dr. Öğr. Üyesi İsmet KALKAN hocalarıma da şükranlarımı sunuyorum. Allah hocalarımın dünyada ve ahirette makamlarını âli eylesin.

Adıyaman, Aralık 2021

Mehmet Levent ŞAHİN

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

Talâk konusu, var olan nikâh akdinin devam etmesi için önem arz etmektedir. Çünkü boşama anlamına gelecek bir durumun meydana gelmesi nikâh bağıı sonlandırır. Evlilik hayatını devam ettiremeyen tarafların nikâh akdini sonlandırması İslâm'da hayatın bir gerçeğı olarak görölmüştür. İslâm hukukunda erkeğın, eşini boşaması anlamına gelen talâk ile ilgili zengin bir literatür vardır.

İslâm'da nikâh ve boşanma ile ilgili hüküm ve esaslar, konunun ve literatürün geniş olması sebebiyle toplumun her ferdi tarafından bilinecek konular değildir. Söz konusu hususlar, üzerinde ciddi mesai harcanması gereken ve uzmanlık gerektiren konulardır. Bu yönüyle çalışma, toplumun ihtiyaç duyduğu önemli bir konudur. Toplumun bu ihtiyacını karşılayacak, Kur'an ve Sünnet ışığında mezhep imamlarının içtihatlarını bilen bireylere her zaman olduğu gibi günümüzde de ihtiyaç vardır.

Çalışmada, boşamaya olan doğrudan etkisi açısından nikâh ve talâk konuları, bu ilme talip olanların rahat anlayabileceğı bir sadelikte ve sistematik bir şekilde sunulmaya gayret edilmiştir.

Bâin talâk ile ric'î talâk konuları fıkıh kitaplarında dağınık halde bulunur. Bu çalışmada boşamanın ric'î veya bâin talâk olarak meydana gelişı ve her iki talâk çeşidinin ortaya çıkardığı farklı hükümler bir bütün olarak sistematik bir şekilde ele alınmıştır. Bu açıdan çalışmanın İslâm hukuku alanında yüksek lisans düzeyinde orijinal bir tez olduğu söylenebilir.

İslâm hukukunun iki temel kaynağı olan Kitap ve Sünnet'e bakıldığında boşanma ile ilgili çok detaylı bilgilere yer verildiğı görülür. Müslümanlar, mer'î hukuka göre kurulan nikâh akitlerinin, dinen de geçerli olmasına önem vermiştir. Çünkü eşlerin birlikteliklerinin Allah katında meşruiyet kazanması ancak bu şekilde mümkündür. Nikâh akdinden sonraki süreçte de evli olan tarafların bu meşruiyeti devam ettirmesi için boşama anlamına gelebilecek söz veya fiillerden kaçınmaları gerekir.

Şartlarına uygun bir şekilde kurulmuş olan nikâh sözleşmesinin geçerliliğini devam ettirmesi için boşanma konusunun iyi bilinmesi gerekir. Toplumumuzda öteden beri bu konuya önem verilmiştir. İslâm'a göre boşanma anlamına gelebilecek durumlarda eşlerin ilk önce din görevlilerine, müftülöklere, İlahiyat/İslâmî İlimler Faköltelerine veya dinî bilgisi olan kişı, kurum ve kuruluşlara başvurması toplumun bu konuya verdiğı önemi gösterir. Ayrıca son zamanlarda çeşitli sebeplere bağılı olarak

boşanma hadiselerinin artış göstermesi konuyu daha da önemli hale getirmiştir. Belirtilen gerekçelerden dolayı çalışmamızın alanında önemli bir başvuru kaynağı olacağını umuyoruz.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	vi
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	2
II. ARAŞTIRMANIN AMACI	2
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE KAYNAKLARI.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

NİKÂH VE ÇEŞİTLERİ

1.1. NİKÂH	4
1.1.1. Nikâhın Tanımı ve Meşru Oluşunun Delilleri.....	4
1.1.2. Nikâhın Rükün ve Şartları.....	5
1.1.2.1. Nikâh Akdinin Rükünleri	5
1.1.2.1.1. İrade Beyanı (Sîga).....	6
1.1.2.1.2. Taraflar	7
1.1.2.2. Nikâh Akdinin Şartları	7
1.1.2.2.1. Nikâh Akdinin Kuruluş Şartları.....	8
1.1.2.2.1.1. Ehliyet.....	8
1.1.2.2.1.2. Evlenme Engelinin Olmaması	12
1.1.2.2.1.3. Meclis Birliği	18
1.1.2.2.1.4. Nikâh Akdine Aykırı Bir Şartın Olmaması	19
1.1.2.2.2. Nikâh Akdinin Geçerlilik Şartları	19
1.1.2.2.2.1. Şahitlerin Olması	20
1.1.2.2.2.2. Tarafların Rızası	20
1.1.2.2.2.3. Evlilik Engelinin Olmaması	21
1.2. GEÇERLİLİK (SIHHAT) AÇISINDAN NİKÂH ÇEŞİTLERİ	21
1.2.1. Sahih Nikâh.....	22
1.2.1.1. Nâfiz Nikâh	22
1.2.1.2. Gayr-i Nâfiz Nikâh.....	22
1.2.2. Fâsid Nikâh	22
1.2.3. Bâtl Nikâh	23

İKİNCİ BÖLÜM
EVLİLİĞİN SONA ERMESİ

2.1.	TEFRİK	25
2.2.	FESİH	26
2.3.	TALÂK.....	27
2.3.1.	Tanımı ve Mâhiyeti.....	27
2.3.2.	Talâkın Meşruiyeti	27
2.3.3.	Talâkın Hükümü	28
2.3.4.	Talâkın Rüknu.....	29
2.3.5.	Boşama Ehliyeti	30
2.3.5.1.	İkrah Altında Olan Kişinin (Mükreh) Boşaması	30
2.3.5.2.	Çocuğun Boşaması.....	32
2.3.5.3.	Sarhoşun Boşaması	32
2.3.5.4.	Ölüm Hastasının Boşaması	33
2.3.5.5.	Öfke Halindeki Boşama	34
2.3.5.6.	Şaka ile Boşama	35
2.3.5.7.	Hata ile Boşama	36
2.3.6.	Talâk Çeşitleri	36
2.3.6.1.	Kur'an ve Sünnet'e Uygunluğu Açısından.....	36
2.3.6.1.1.	Sünnî Talâk	37
2.3.6.1.1.1.	Hasen Talâk	38
2.3.6.1.1.2.	Ahsen Talâk.....	39
2.3.6.1.2.	Bid'î Talâk	39
2.3.6.2.	Ric'ate İmkân Tanınması Açısından Talâk	40
2.3.6.2.1.	Ric'î (Dönüslü) Talâk.....	41
2.3.6.2.1.1.	Boşamanın Ric'î Olmasının Şartları	42
2.3.6.2.2.	Bâin Talâk	44
2.3.6.2.2.1.	Bâin Talâk Sayılan Boşamalar.....	45
2.3.6.2.2.2.	Beynûnet.....	51
2.3.7.	İddet	52
2.3.7.1.	Tanımı	53
2.3.7.2.	İddet Gerektiren Durumlar	53
2.3.7.3.	Boşama veya Nikâh Akdinin Feshi Durumunda Kadının İddeti	55
2.3.7.3.1.	Adet Gören Kadınların İddeti.....	55
2.3.7.3.2.	Adet Görmeyen Kadınların İddeti	56
2.3.7.3.3.	Hamile Kadının İddeti	57
2.3.7.3.4.	Ölüm İddeti	58
2.3.8.	Talâкта Şahitlik	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUKUKİ AÇIDAN BOŞAMANIN SONUÇLARI

3.1.	BÂİN TALÂK VE RİC'Î TALÂKIN ORTAK HÜKÜMLERİ.....	62
3.2.	RİC'Î TALÂK VE BÂİN TALÂKIN FARKLI HÜKÜMLERİ.....	63
3.2.1.	Tarafların Tekrar Evlilik Hayatına Dönmeleri Açısından.....	63
3.2.1.1.	Ric'î Talâkta İddet Devam Ederken Evlilik Hayatına Dönüş	63
3.2.1.2.	Beynûnet-i Suğrâda Evlilik Hayatına Dönüş	66
3.2.1.3.	Beynûnet-i Kübrâda Evlilik Hayatına Dönüş.....	67
3.2.2.	Eşler Arasındaki Mahremiyet Açısından	70
3.2.3.	Kadının Yeni Bir Talâka Mahal Olması Açısından	71
3.2.4.	İddet Bekleyen Kadına Yapılacak Evlilik Teklifi Açısından	72
3.2.5.	Mehre Etkisi Açısından.....	72
3.2.6.	İddete Etkisi Açısından	73
3.2.7.	İddet Nafakası ve Mesken Hakkı Açısından	73
3.2.7.1.	Hamile Kadının Nafaka ve Mesken Hakkı.....	74
3.2.7.2.	Ric'î Talâkta Kadının Nafaka ve Mesken Hakkı	74
3.2.7.3.	Bâin Talâkta Kadının Nafaka ve Mesken Hakkı	75
3.2.7.4.	Kocası Ölen Kadının Nafaka ve Mesken Hakkı.....	75
3.2.8.	Mirasa Etkisi Açısından	76
SONUÇ		78
KAYNAKÇA.....		81
ÖZGEÇMİŞ		89

KISALTMALAR

b.	: Bin (oğlu)
bkz.	: Bakınız
bnt.	: Binti (kızı)
c.c.	: Celle Celêluhû
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
H. A. K.	: Osmanlı Hukuki Aile Kararnamesi
Hız.	: Hazreti
İbn	: Oğlu
md.	: Madde
ö.	: Ölüm Tarihi
s.a.s	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
r.a.	: Radiyallahu Anhu
r.anhâ	: Radiyallahu Anhâ
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkik eden
trs.	: Yayın tarihi yok
vb.	: Ve benzeri
y.y.	: Yayınevi yok
yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

Evlilik, ilk insan Hz. Adem'den bugüne kadar neslin devamı için tek meşru yol kabul edilmiştir. Bundan dolayı evlilik her toplumda var olan evrensel bir olgudur. Her din ve kültürün evlilik sözleşmesi, kendi içinde bazı esaslara göre düzenlenir. İslâm'a göre boşanmadan bahsedilebilmesi için tarafların sahih nikâh ile evlenmiş olmaları gerekir. Doğal olarak boşanmanın iyi anlaşılması için nikâh konusunun iyi anlaşılması gerekir.

Boşanma, birçok hukuk sisteminde meşru kabul edilmiştir. İslâm, evlilikte sürekliliği esas kabul etmekle birlikte aile huzurunun sağlanamadığı durumlarda boşanmayı da bir çıkış yolu olarak meşru kabul etmiştir. Hz. Peygamber, İslâm'ın boşanmaya bakışını veciz bir şekilde, “Allah’a en sevimsiz gelen helal”¹ olarak ifade etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de diğer birçok muamelenin aksine boşanma, detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Böylece toplumda büyüme potansiyeli olan bir problem Allah'ın belirlediği esaslar çerçevesinde çözüme bağlanmıştır.

Hayatın bir gerçeği olması hasebiyle İslâm'ın iki temel kaynağı olan Kitap ve Sünnet'te boşanma ile ilgili detaylı hükümlere yer verildiği gibi klasik ve modern dönemde yazılan İslâm hukuk kitaplarında da boşanma ile ilgili zengin bir literatür oluşmuştur. İslâm hukukunda, kocanın tek taraflı iradesiyle veya tarafların anlaşmasıyla veya mahkeme kararıyla meydana gelen ayrılık² şekilleri söz konusu kaynaklarda ele alındığı gibi akademik çalışmalarda da farklı açılardan taksim edilip inceleme konusu olmuştur. Kur'an ve Sünnet'e uygunluğu açısından “sünnî” ve “bid'î”, iddet devam ederken evlilik hayatına dönmek için yeni akde ihtiyaç bulunup bulunmaması açısından “ric'î” ve “bâin” kısımlarına ayrılması³ talâkın başlıca taksim şekilleridir.

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mâce, es-Sünen, Dâr-u İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, y.y., ty, Talâk 1; Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvud, es-Sünen, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, trs, Talâk 3.

² M. Akif Aydın , “Aile Hayatı”, *İlmihal*, Ed. Hayreddin Karaman ve diğerleri, 6. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004, s. 224.

³ H. İbrahim Acar, “Talâk”, DİA, İstanbul, 2010, XXXIX, s. 498, 499.

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmada İslâm hukukunda evliliği sürdürebilmek için yeni akde ihtiyaç bulunup bulunmaması açısından talâkın ric'î (dönüslü) ve bâin (dönüßsüz) olmasına bağlı olarak ortaya çıkan dinî/hukukî hükümler ele alınmıştır. Ancak talâkın oluşması için tarafların sahih bir nikahla evli olmaları gerektiğinden çalışmanın birinci bölümü evlilik ile ilgili genel esaslara ayrılmıştır. İkinci bölümde evlilik hayatını sona erdiren hukuki işlemler kapsamında tefrik ve fesih kavramlarına kısaca yer verildi. Ayrıca çalışmanın eksenini oluşturması sebebiyle talâk kavramı özellikle çalışmaya konu olduğu yönüyle detaylı bir şekilde incelendi. Üçüncü bölümde ise asıl çalışma konusu olan talâkın ric'î ve bâin olmasına bağlı olarak ortaya çıkan dinî/hukukî hükümler ve bu hükümler arasındaki farklılıklar detaylı bir şekilde ortaya konuldu.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, Araştırmanın Konusu başlığında da kısmen ifade edildiği gibi, meydana gelen talâk şekline bağlı olarak ortaya çıkan dinî/hukukî hükümler ve bu hükümler arasındaki farklılıkların neler olduğunun ortaya konulmasıdır. Ayrıca sahih bir evlilik akdi ve bu akdin ric'î veya bâin talâk ile sonlandırılmasına bağlı olarak söz konusu talak çeşitlerinin ortak ve farklı noktalarının neler olduğunun karşılaştırmalı bir şekilde açıklanması da amaçlanmıştır. Böylece çalışmanın, konu ile ilgili bilgilerin, anlaşılır bir dil ile sistematik bir şekilde bir bütün olarak yer aldığı bilimsel bir eser olması hedeflenmiştir.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE KAYNAKLARI

İslâm hukuku, kaynağı itibariyle ilâhî bir hukuk sistemidir. Bunun doğal sonucu olarak çalışmada konular öncelikle Kur'an ve Sünnet esas alınarak ele alındı. İlgili âyetlerle ilgili açıklamalar için Kurtubî (ö. 671/1273) ve es-Sâbûnî (ö. 2021) gibi hukukçu yönü ön plana çıkan müfessirlerin tefsirlerinden yararlanıldı. Konu ile ilgili hadisler ana kaynaklarından alındı. İslâm hukukçularının ihtilaf ettiği konularda Hukuk-ı Âile Kararnâmesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun benimsediği fetvalara sıklıkla başvuruldu. Çünkü söz konusu iki kaynak, müçtehitlerin

görüşlerini belli bir mezhep taassubu ile değil çağın ihtiyaç ve tarafların maslahatına göre benimsemişlerdir. Bu sebeple kendi görüşümüzden ziyade Hukuk-ı Âile Kararnâmesi ve Kurul kararları, tercih edilen görüş olarak belirtildi.

Çalışmada kavramların sözlük ve terim anlamları için İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisânü'l-Arab*, Râgıb el-İsfahânî'nin (ö. V./ XI. yy) *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, Ömer Nasuhi Bilmen'in (ö. 1971) *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu* sıklıkla müracaat edilen sözlükler oldu.

Çalışmada genel olarak dört mezhep müçtehitlerinin görüşleri dikkate alındıysa da yerine göre diğer mezheplerin görüşlerine de değinildi. Mezheplerin görüşleri, imkân çerçevesinde kendi kaynaklarından alındı. Buna göre Hanefî hukukçularının görüşleri için İmam Muhammed eş-Şeybânî'nin (ö. 198/805) *el-Asl*, İmam Serahsî'nin (ö. 483/1090) *el-Mebsût*, Merginânî'nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye*, el-Mevsîlî'nin (ö. 683/1284) *el-İhtiyâr li-Ta'lîl-l-Muhtâr* ve Ömer Nasûhi Bilmen'in *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu* adlı eserlere müracaat edildi. Mâlikî hukukçuların görüşleri için İmam Mâlik'in (ö. 179/795) *el-Muvatta'* ve İbn Rüşd'ün (ö. 595/1098) *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid* adlı eserlere, Şafî mezhebinin görüşleri için Şafî'nin (ö. 204/820) *el-Umm* ve Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) *el-Mühezzeb* adlı eserlere, Hanbelî hukukçuların görüşleri için ise İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) *el-Kâfî* ve *el-Muğnî*, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1351) *İ'lâmü'l-Muvakkı'in* adlı eserlerine müracaat edildi. Bu eserlerin dışında İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *el-Muhallâ* adlı eserinden de yararlanıldı. Zikredilen bu eserlerin dışında da birçok klasik eserden yararlanılmıştır.

Çağdaş dönemde Vehbe Zuhaylî'nin (ö. 2015) *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi* olarak Türkçeye çevirisi yapılan *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu* adlı eseri, Diyanet İslâm Ansiklopedisi'nin ilgili maddeleri ve Aile Hukuku alanında önemli çalışmaları olan akademisyenlerin bilimsel çalışmaları da sıklıkla müracaat edilen kaynaklar oldu.

BİRİNCİ BÖLÜM

NIKÂH VE ÇEŞİTLERİ

Toplumu oluşturan en küçük kurum ailedir. Aile kurumu evlilik sözleşmesi ile kurulur. Gerek ilâhî dinlerde gerekse de diğer dinlerde evlilik sözleşmesi birtakım şartların yerine getirilmesine bağlanmıştır. İslâm hukukunda da aile kurumunun meydana gelebilmesi için tarafların birtakım şartları yerine getirmeleri gerekir. Bu şartlardan biri(leri)nin olmaması veya eksik olması evlilik sözleşmesinin sıhhatini etkilediği gibi talâkı ve talâkın neticelerini de etkiler. Çalışmanın bu bölümünde talâka etkisinden dolayı sahih bir evlilik için gerekli olan hususlar ve bu hususlar ile ilgili mezhep âlimlerinin görüşlerine yer verilecektir. Devamında sahih, fâsid ve bâtil nikâh konuları ele alınacaktır.

1.1. NİKÂH

Nikâh, evlenecek tarafların hayatlarını birleştiren sözleşmedir. Bu sözleşmenin sahih olabilmesi için aşağıda sıralanacak olan şartları taşıması gerekir.

1.1.1. Nikâhın Tanımı ve Meşru Oluşunun Delilleri

Nikâh (نِكَاح), kelimesi sözlükte, zam (ضَمَّ), tedahül, evlenme, cinsi münasebet gibi anlamlara gelir.⁴ Terim olarak nikâh farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımların bazıları şöyledir:

Nikâh, Kasden milk-i mut'ayı ifade eden bir akittir.⁵ Nikâh, erkek ile kadının birbirlerinden faydalanmalarını helal kılan Allah'ın koyduğu bir akittir.⁶ Nikâhın daha kapsamlı bir tanımı şöyledir: Nikâh, aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkek ile

⁴ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 3. Baskı, Dârü Sâdir, Beyrut, 1993, II: 625, 626; Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed el-Ma'rûf er-Râgıb el-İsfehânî, el-Müfredât fî Garîbi'l-Kurân, 1. Baskı, Dârü'l-Kalem, Beyrut, 1412, I, s. 823; Ömer Nasuhi Bilmen, Hukûk-i İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, 2. Baskı, Ravza Yayınları, İstanbul, 2018, II, s. 14.

⁵ Bilmen, II, s. 14.

⁶ Vehbe Zuhaylî, İslâm Fıkıh Ansiklopedisi, 2. Baskı, Risale, İstanbul, 1992, IX, s. 27.

bir kadının, geçici olmayacak şekilde hayatlarını birleştiren akit ve bu akdin neticesinde karı koca arasında oluşan evlilik ilişkisidir.⁷

Evliliğin meşru oluşu kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir.⁸

1.1.2. Nikâhın Rükün ve Şartları

Evlilik sözleşmesinin dinî ve hukukî anlamda geçerli olabilmesi için birtakım rükün ve şartları taşıması gerekir. Nikâh akdinde rükün ve şartların tamamının yerine getirilmesi ile nikâh akdi sahih; rükün ve şartların yerine getirilmemesi veya eksik olması ile nikâh akdi fâsid veya bâtıl olur. Nikâh akdinin, sahih, bâtıl veya fâsid olması ise talâkı, talâk sayısını ve talâkın sonuçlarını etkiler.

1.1.2.1. Nikâh Akdinin Rükünleri

Rükün, bir bütünü meydana getiren her bir parçadır. O parça olmayınca bütünün meydana gelmesi de mümkün olmaz.⁹ Rükün, cumhura göre ibadetin veya hukukî işlemlerin temel gerekleridir. Hanefîler rükünün, amelin yapısından bir parça teşkil etmesini şart koşarlar.¹⁰ Örneğin secde namazın ayrılmaz bir parçası olması sebebiyle namazın rükünüdür. Ama abdest namazın yapısından sayılmadığı için namazın rükünü

⁷ Fahrettin Atar, “Nikâh”, DİA, İstanbul, 2007, XXXIII, s. 112.

⁸ Evliliğin meşruiyeti ile ilgili Kur’an âyetleri:

"وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ"

“İçinizden evli olmayanları evlendirin...” (Nur: 24/32).

"...فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ..."

“... hoşunuza giden (ve sizin için helal olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın.” (Nisâ: 4/3).

Sünnet’ten deliller:

“Sizden evlenmeye gücü yetenler evlensin.” (Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmiu’s-Sahîh, Dâr-u Tûki’n-Necât, Dimeşk, 2001, Nikâh 3; Ebu Huseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, es-Sahîh, Dâr-u İhyâi’t-Turâsi’l-Arabiyye, Beyrut, 1954, Nikâh 1; Ebû Dâvud, Nikâh 1; Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb Nesâî, es-Sünen, Mektebu’l-Matbûâtu’l-İslâmiyye, Halep, 1986, Nikâh 3; İbn Mâce, Nikâh 1.)

“... Kadınlarla evlenirim (bu benim sünnetimdir). Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.” (Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 1.)

“Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evlenin, çünkü ben (kıyamet günü diğer) ümmetlere karşı çokluğunuzla övüneceğim. Evlenmeye gücü yeten evlensin.” (İbn Mâce, Nikâh 1.)

Bu âyet ve hadislerle dayanarak nikâhın meşruiyeti hususunda ümmet icmâ etmiştir. (Atar, “Nikâh”, s. 113.)

⁹ Fahrettin Atar, Fıkıh Usûlü, 13. Baskı, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 187.

¹⁰ Tevhid Ayengin, “Rükün”, DİA, İstanbul, 2008, XXXV, s. 286-287.

değil şartıdır. Nikâh akdinin rükünlerinden birinin bulunmaması akdi geçersiz kılar.¹¹ Nikâh akdinin rükünleri şunlardır.

1.1.2.1.1. İrade Beyanı (Sîga)

Nikâh akdi iki taraflı bir sözleşmedir. İki taraflı sözleşmelerde ise akdin kurulması, tarafların birbirini tamamlayan iradelerini açıklamaları ile gerçekleşir. Tarafların iradelerini ortaya koyan ilk teklife “ıcap”, teklife verilen olumlu karşılığa da “kabul” denir. Sözleşmenin meydana gelebilmesi için ıcap ve kabulün birbiriyle uyumlu olması gerekir.¹² İcap ve kabulün, nikâh akdinin rükünü olduğu hususunda İslâm hukukçuları ittifak etmişlerdir.¹³

Taraflardan biri, ıcapta bulunduktan sonra teklifini değiştirip yeni bir ıcapta bulunabileceği gibi karşıdaki kişi icaba yeni bir ıcapla da karşılık verebilir. Bu durumda son ıcaptan önceki ıcaplar bâtıl olur.¹⁴

İrade beyanlarını taraflar bizzat kendileri veya taraflar adına velîleri ya da tarafların atadığı vekilleri bildirir. Yine irade beyanı mektup veya elçi aracılığıyla da olabilir.¹⁵ Dilsizlerin irade beyanları sözle olamayacağı için onların işaretle beyanları kabul edilir.¹⁶

İcap ve kabul sîgalarının zaman kipi, irade beyanının delaleti açısından üzerinde önemle durulan bir konudur. Bilindiği üzere Arapçada mazi fiiller zaman açısından sadece geçmiş zamanı kapsarken muzâri fiiller şimdiki, gelecek ve geniş zamanı kapsar. Bu anlamda ıcap ve kabulün geçmiş zaman kipi ile nikâh meclisinde söylenmiş olması tarafların o anda evlenmeyi kabul ettiklerini gösterir. Oysa şimdiki zaman kipi ile söylenmiş olan lafızlarla tarafların nikâh akdini mi nikâh vaadini mi kastettikleri net değildir. Fıkıh kitaplarında, bu şüpheli durumu ortadan kaldırmak için akitlerde kullanılan lafızların geçmiş (mazi) fiil kipi ile söylenmesi üzerinde önemle durulmuştur. Arapça şimdiki zaman kipinin kullanılmasında ortaya çıkan bu şüpheli durum Türkçede

¹¹ Yunus Apaydın, *İslâm Hukuk Usulü*, 7. Baskı, Bilay, Ankara, 2019, s. 161.

¹² H. Yunus Apaydın, “İrade Beyanı”, DİA, İstanbul, 2000, XXV, s. 388.

¹³ Zuhaylî, IX, s. 33.

¹⁴ Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, A. H. İ. Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 49.

¹⁵ Çeker, s. 54, 55.

¹⁶ Mecelle md: 70, 174.

söz konusu değildir. Çünkü Türkçede şimdiki zaman ile geniş ve gelecek zaman kipleri farklıdır. Bu noktadan hareketle, Türkçede geçmiş zaman veya şimdi zaman kipi ile evlilik iradesinin ortaya konulması nikâh akdi için yeterlidir.¹⁷ Bununla birlikte Türkçedeki şimdiki zaman kipi bazı durumlarda geniş zaman anlamında da kullanılabilir. Şayet nikâh akdi esnasında taraflar şimdiki zaman kipini geniş zaman anlamında kullanıyorsa nikâh akdi sahih olmaz. Ama şimdiki zaman anlamında kullanıyorsa nikâh akdi sahih olur.¹⁸ Dolayısıyla nikâh akdinde kullanılan lafızların, akdin kuruluşuna net bir şekilde delalet etmesi gerekir.

1.1.2.1.2. Taraflar

Cumhura göre nikâh akdinin diğer bir rüknü taraflardır.¹⁹ Hanefiler, taraflar olmaksızın icap ve kabul olamayacağından hareketle tarafları müstakil bir rükün olarak görmemişlerdir.²⁰ Dolayısıyla evliliğin rüknünü icap ve kabulden ibaret sayarlar.²¹

1.1.2.2. Nikâh Akdinin Şartları

Şart, bir hükmün varlığı kendi varlığına bağlı olmakla birlikte kendisinin varlığı, hükmün varlığını zaruri kılmayan ve hükmün yapısından bir parça sayılmayan durum (alâmet) anlamına gelir.²² Örneğin vakit namazın şartıdır ancak namazdan bağımsızdır. Abdest namazın şartıdır ancak namazdan bağımsızdır. Vaktin girmesiyle veya abdestin alınmasıyla namaz kılınmış olmaz. Nikâh akdinin şartları akdin kuruluş ve geçerlilik şartları olarak iki başlık altında ele alınır.

¹⁷ Aydın, s. 204.

¹⁸ Çeker, s. 52.

¹⁹ Zuhaylî, IX, s. 33.

²⁰ Atar, “Nikâh”, s. 114.

²¹ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, el-Mebsût, Dârü'l-Ma'rife, Berut, 1993, V, s. 15; Ebü'l-Hasan Burhâneddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Ferganî Meginânî, el-Hidâye Fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., I, s. 182; Ebû Fazl Abdullâh b. Mehmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, el-İhtiyâr li-Ta'îlî'l-Muhtâr, Yasin Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 540.

²² Mehmet Boynukalın, “Şart”, DİA, İstanbul, 2010, XXXVIII, s. 364.

1.1.2.2.1. Nikâh Akdinin Kuruluş Şartları

Nikâh ahdinin kurulabilmesi için birtakım şartların bulunması gerekir. İn'ikad şartları denilen bu şartların olmaması akdi bâtıl kılar.²³ Ehliyet, evlenme engelinin olmaması, meclis birliği ve evliliğin bir şarta bağlanmamış olması nikâh ahdinin başlıca şartlarıdır.

1.1.2.2.1.1. Ehliyet

Sözlükte yetki, elverişlilik, liyâkat, yeterlilik gibi manalara gelen ehliyet, İslâm hukukunda kişinin dinî ve hukukî hükümlere konu olmaya elverişli olmasını ifade eder.²⁴ Özetle, kişinin mükellef olması ehliyet sahibi olmasına bağlıdır. Ehliyet, kişinin dinî-hukukî hak ve borçlara elverişli olması ve bizzat kendi işlemi ile bu haklara sahip olması veya borç altına girmesine bağlı olarak vücûb (hak) ehliyeti ve edâ (fiil) ehliyeti olarak ikiye ayrılır. Vücûb ve edâ ehliyetleri, tam ve nâkıs olarak ikiye ayrılır. Cenin, nâkıs vücûb ehliyetine sahiptir. Canlı olarak doğduktan sonra kişinin, mümeyyiz, cünun (mecnun), akıl, bâliğ olma gibi hususlara bakılmaksızın her hür insan tam vücûb ehliyetine sahiptir.²⁵

Edâ ehliyeti akıl ve temyiz gücüne dayanır.²⁶ Dolayısıyla akıl ve temyizden yoksun olan temyiz öncesi dönem için edâ ehliyeti söz konusu değildir. Temyizden buluğ çağına kadar olan dönem (mümeyyiz çocuk) eksik edâ ehliyetinin olduğu dönemdir.²⁷ Tam edâ ehliyeti ise bilinen doğal buluğ alametlerinin²⁸ ortaya çıkması ile başlar.²⁹ Somut olan buluğ alametleri soyut olan aklın göstergesi kabul edilir.³⁰ Genel hüküm bu olmakla birlikte İslâm âlimleri akıllı olup da buluğa ermemiş kişiler için bir üst yaş sınırı belirlemişlerdir. Bu yaşa ulaşp da henüz bâliğ olmayan bir kişi tam edâ ehliyetine sahip sayılır. Bu yaşı kaç olması gerektiği hususu İslâm hukukçuları

²³ Aydın, s. 204.

²⁴ Ali Bardakoğlu, "Ehliyet", DİA, İstanbul, 1994, X, s. 533.

²⁵ Atar, s. 192; Apaydın, s. 178; Zekiyyüddîn Şa'bân, İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkıh), Çev. İbrahim Kâfi Dönmez, 14. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2011, s. 296.

²⁶ Bardakoğlu, "Ehliyet", s. 536.

²⁷ Apaydın, s. 180.

²⁸ Erkekler için ihtilam olma, kadınlar için adet görme.

²⁹ Şa'bân, s. 298.

³⁰ Bardakoğlu, "Ehliyet", s. 537.

arasında ihtilaflıdır. İmam Âzam Ebû Hanife'ye (ö. 150/767) göre üst yaş sınırı erkeklerde on sekiz³¹, kızlarda on yedi; İmam Mâlik'e göre her iki cins için on sekiz; Ebû Yusuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed'e göre ise her iki cins için on beş yaştır.³² Hukûk-ı Âile Kararnâmesi İmam Âzam'ın görüşünü kabul etmiştir.³³

Eksik ehliyetli ve ehliyetsiz kişilerin nikâhı: Temyiz gücüne sahip olup da doğal buluş alametleri ortaya çıkmamış on sekiz yaşından küçük erkek ile on yedi yaşından küçük kadın eksik ehliyetli sayılır. Yine ergenlik çağına gelmiş akıl zayıfları ve bunaklar (ma'tûh) da eksik ehliyetli sayılır. Her iki durumda da tam eda ehliyeti için gerekli olan akıl ve buluş şartlarından biri eksiktir. Ancak temyiz öncesi çocuk ile akıl balıç olmamış mecnun ehliyetsiz sayılır. Çünkü bu kişilerde eda ehliyeti için gerekli olan akıl ve buluş şartlarının ikisi de eksiktir. Eksik ehliyetli olan bir kişi ancak velisi tarafından evlendirebilir veya evlenmelerine izin verilebilir. Eksik ehliyetli bir kişi evlenir ve velisi daha sonra onay verirse nikâh geçerli sayılır. Ancak ehliyetsiz kişiler velisi izin verse bile nikâh akdinde bizzat taraf olamazlar.³⁴

Evlilikte rüşd: Mâlikîler, Şâfiîler ve Hanbelîler evlenme ehliyeti için rüşd (zıddı sefih) de şart koşarlar. Bu mezheplere göre, sefih aile hukuku açısından tam ehliyetli değildir.³⁵ Aşağıda da açıklanacağı üzere bu mezhepler bâkire olan bir kadının evlenmesinde velînin iznini şart koşarlar. Dolayısıyla cumhuru teşkil eden bu âlimlere göre bâkire olan bir kadın, rüşdüne ermiş olsa bile velîsinin izni olmadan evlenemez. Bu durumda Mâlikî, Şâfiî (ö. 204/820) ve Hanbelîlerin rüşd şartı, erkeklerin, velîsinin izni olmadan evlenmesi için gereken şarttır. Hanefîler ise evlenme ehliyeti için hem kadında hem de erkekte rüşd şartını aramazlar.³⁶ Hanefîler rüşd sadece mali akitler için şart koşarlar.³⁷

Akil hastasının nikâhı: Akil hastasının taraf olduğu nikâh sözleşmesi bâtıldır.³⁸ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, mecnunun nikâhını, hâkimin izniyle velîsinin kıyabileceğini kabul etmiştir.³⁹

³¹ İslâm hukukunda yıl hesabı kameri takvime göre yapılır.

³² Aydın, s. 211.

³³ H.A.K. md: 4.

³⁴ Aydın, s. 211.

³⁵ Aydın, s. 211.

³⁶ Aydın, s. 210; Abdullah Çolak, İslâm Aile Hukuku, 3. Baskı, Öncü Basım Yayım Tan. Ltd. Şti., Ankara, 2017, s. 63.

³⁷ Atar, s. 207.

³⁸ İbrahim Kâfi Dönmez, "Cünûn", DİA, İstanbul, 1993, VIII, s. 128.

Tam eda ehliyetine sahip erkeğin nikâhı: Hür, akıllı ve ergenlik çağına ulaşan (cumhura göre rüştüne de eren) erkeklerin, velîlerinin onayına gerek kalmadan evlenebilecekleri hususunda âlimler ittifak etmişlerdir.⁴⁰ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, 18 yaşını doldurmamış fakat bâliğ olduğunu söyleyen bir erkeğin nikâhına, şayet bâliğ olduğu anlaşılırsa hâkimin müsaade edebileceğini kabul etmiştir.⁴¹ Bu konudaki ihtilaf, söz konusu özellikleri taşıyan bir kadının, velîsinin onayı olmadan kendisini evlendirip evlendiremeyeceği ve bir kadının, onayı alınmadan velisi tarafından evlendirilip evlendirilemeyeceği ile alakalıdır.

Tam edâ ehliyetine sahip bâkire kadının evliliği: Ebû Hanife ve Ebû Yusuf, evleneceği erkek kendisinin dengi (küfüv) ise ve aldığı mehir de mehr-i misilden az değilse tam edâ ehliyetine sahip bâkire bir kadının, velîsinin onayını almadan kendisini evlendirebileceği görüşündedirler.⁴² Bununla birlikte Hanefîler, kadınların velîsinin iznini almalarını müstehap görürler. İmam Muhammed bir kadının velîsinin iznini almadan evlenmesi durumunda denklik olsa bile nikâhın velînin iznine kadar mevkuf kalacağı görüşündedir.⁴³ Cumhur ise bâkire olan bir kadının akıl, bâliğ de olsa kendisini evlendiremeyeceği veya kendisini evlendirmek için velîsinin dışında bir kimseye vekalet veremeyeceği görüşündedir.⁴⁴ Evlenecek kadın babasına vekaletini verip babası kızı adına nikâhı akdetse hem Hanefîlere göre hem de cumhura göre nikâh akdi sahih olmuş olur. Hukûk-ı Âile Kararnâmesi velînin iznini gerekli görür.⁴⁵

Bakirenin, rızası alınmadan evlendirilmesi: Hanefîler, tam edâ ehliyetine sahip bâkire bir kadının, rızası alınmadan velîsi tarafından evlendirilmesi durumunda evliliğin geçerli olmasını kadının onayına bağlar (mevkuf nikâh).⁴⁶ Süfyan Sevrî (ö. 161/778), Evzâî (ö. 157/774) ve Ebû Sevr (ö. 240/845) de bu görüştedir.⁴⁷ Kadın razı olursa nikâh geçerli, razı olmazsa nikâh geçersiz olur.⁴⁸ Hanefîlerin bu konudaki

³⁹ H. A. K. md: 9.

⁴⁰ Hasan Maçın, “Küçüklerin Evlendirilmesinin Hukuk Yorum Teorileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, İslâm ve Yorum, 1. Baskı, Ankara, TDV Yayın Matbaacılık Tic. İşletmesi, 2018, II, s. 388.

⁴¹ H. A. K. md: 5.

⁴² Zuhaylî, IX, s. 154.

⁴³ Serahsî, V, s. 10.

⁴⁴ Zuhaylî, IX, s. 155.

⁴⁵ H. A. K. md: 8.

⁴⁶ Serahsî, V, s. 2.

⁴⁷ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid, 2. Baskı, Dârü'l-Hadîs, Kahire, 2004, III, s. 33.

⁴⁸ Serahsî, V, s. 2.

delilleri şu hadistir: “Resulullah (s.a.v.) babası tarafından zorla evlendirilen bâkire bir kızın ve dul bir kadının nikâhını kabul etmedi.”⁴⁹ Hanefiler bu konuda daha başka hadisleri de delil olarak getirirler.⁵⁰ Hanbelîlere göre velî bâkire ya da dul kadınları, onların izniyle evlendirebilir. Mâlikî ve Şâfiîler ise küçük ya da büyük bâkire bir kızın velisi tarafından kendisinin onayı alınmadan da evlendirilebileceği görüşündedir.⁵¹

Dul kadının nikâhı: Akıl bâliğ olmuş dul bir kadının, velisi tarafından izni alınmadan evlendiremeyeceği hususunda -Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) dışında- ihtilaf yoktur.⁵²

Küçüklerin evlendirilebileceği alt yaş sınırı: Küçük çocukların, velîleri tarafından evlendirilebilecekleri alt yaş sınırı, âlimlerin ihtilaf ettikleri bir diğer konudur. Serahsî (ö. 483/1090), “Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin.”⁵³ âyetine dayanarak babanın, akıl baliğ olmamış çocuğunu evlendiremeyeceği ile ilgili İbn Şübrûme (ö. 144/761) ve Ebû Bekir el-Esamm’ın (ö. 200/816) görüşlerini nakleder.⁵⁴ İbn Şübrûme ve Ebû Bekir el-Esamm’a göre akıl baliğ olmayan bir erkek veya bir kız hiç kimse tarafından evlendirilemez. Yine bu müctehidler akıl ve baliğ olsalar bile kızların 9 yaşından önce, erkeklerin de 12 yaşından önce evlendirilemeyeceği görüşündedir.⁵⁵ Bazı çağdaş âlimler de Kur’an’a dayanarak, alt yaş sınırı belirlemeksizin baliğ olmayan çocukların evlendirilemeyeceği görüşündedir.⁵⁶ Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler, velîleri izin verse bile (erkek olsun kız olsun) küçüklerin bizzat nikâh akdinde taraf olamayacağına ittifak etmişlerdir. Bu âlimlere göre küçük yaştaki çocuklar ancak velîleri tarafından -izinleri alınmasa bile- evlendirilebilir.⁵⁷ Serahsî, yukarıda aktarılan İbn Şübrûme ve Ebû Bekir el-Esamm’ın görüşünü naklettikten sonra akıl bâliğ olmayan çocukların velisi tarafından evlendirilebileceği ile ilgili birçok delil sunar.⁵⁸ Hukûk-ı Âile Karamâmesi İbn Şübrûme

⁴⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, es-Sünenü’l-Kubrâ, Dâru’l-Kitabi’l-İlmiyye, Beyrut, 2003, VII, s. 189.

⁵⁰ Serahsî, V, s. 2.

⁵¹ Zuhaylî, IX, s. 154.

⁵² İbn Rüşd, III: s. 33; Zuhaylî, IX, s. 154.

⁵³ Nisâ: 4/6.

⁵⁴ Serahsî, V, s. 212.

⁵⁵ Çolak, s. 64.

⁵⁶ Maçin, “Küçüklerin Evlendirilmesinin Hukuk Yorum Teorileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, s. 389.

⁵⁷ İbn Rüşd, III, s. 34.

⁵⁸ Serahsî, V, s. 213-215.

ve Ebû Bekir el-Esamm'ın 12 yaşından küçük erkek ile 9 yaşından küçük kızın hiç kimse tarafından evlendirilemeyeceği görüşlerini kabul etmiştir.⁵⁹

Küçükleri evlendirebilecek velîler: İmam Mâlik ile Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) evlendirme yetkisinin sadece babada olduğu, İmam Şâfiî ile Hanefiler ise baba ile birlikte dedenin de bu hususta yetkili olduğu görüşündedirler.⁶⁰ Hanefilere göre baba ve dedenin dışındaki velîler de küçük çocukları evlendirebilir. Fakat Ebû Hanife ile Muhammed eş-Şeybânî baba ve dedenin dışındaki velîler tarafından evlendirilen çocukların -erkek olsun kız olsun- büyüdükten sonra buluğ muhayyerliklerinin⁶¹ olduğu görüşündedir. Buluğ muhayyerliğini kullanıp boşanmak isteyen kişi mahkemeye başvurur ve son sözü hâkim söyler. Hâkimin tarafları ayırması ise talâk sayısını düşürmez.⁶²

1.1.2.2.1.2. Evlenme Engelinin Olmaması

Bir nikâhın geçerli olması için tarafların evlenmelerine engel bir durumun olmaması gerekir. İslâm hukukunda, erkek ile erkeğin veya kadın ile kadının evlenmesi haram kabul edilmiştir.⁶³ Bu başlık altında bir erkek ile bir kadının evlenmelerine engel olan durumlara değinilecektir. Söz konusu bu engeller devamlı ve geçici evlenme engelleri olmak üzere iki kısma ayrılır.

1.1.2.2.1.2.1. Devamlı Evlenme Engelleri

Tarafların birbiri ile evlenmelerinin ebedî olarak haram olduğu bu engeller dört guruba ayrılır.

⁵⁹ H. A. K. md: 7.

⁶⁰ Çolak, s. 65.

⁶¹ Buluğ muhayyerliği (hıyar-ı bülûğ): Buluğ çağından önce velîsi tarafından evlendirilen bir kimsenin, buluğ çağına eriştiği zaman velâyetten kurtulup, nikâhını kabul veya feshetme yetkisine sahip olmasıdır. (Bilmen, II, s. 8.)

⁶² Meginânî, I, s. 193,194; Mevsilî, s. 556.

⁶³ Çolak, s. 83.

1- Kan Hısımlığı (Nesep): Kan hısımlığı/nesep sebebiyle evlenilmesi yasaklanmış olanlar Nisâ sûresinin 23. âyetinde⁶⁴ bildirilmiştir. Bu âyette nesep sebebiyle evlenilmesi yasak olanlar dört guruba ayrılmıştır. Bunlar; 1. Usul (üst soy); kişi analarıyla⁶⁵ evlenemez. 2. Fûrû (alt soy); kişi kızlarıyla⁶⁶ evlenemez. 3. Anne ve babanın fûrûu; kişi öz kardeşleriyle evlenemediği gibi anne veya baba bir kardeşleriyle de evlenemez. Bu kardeşlerin -ne kadar aşağı inilirse inilsin- çocuklarıyla da evlenmek yasaktır. 4. Dede ve ninenin sadece çocukları; bir erkek hala ve teyzeleriyle, bir kadın da amca ve dayısı ile evlenemez. Anne ve babanın öz kardeşleri ile anne veya baba bir kardeşler de bu hükme tabidir.⁶⁷ (H.A.K. md: 17).

2- Sıhrî Hısımlık: Evlilik sebebiyle oluşan evlenme engelleridir. Sıhrî hısımlık sebebiyle evlenilmesi haram olanlar ile ilgili iki âyet vardır.⁶⁸ Bu âyetlerde sıhrî hısımlık sebebiyle evlenilmesi haram kılınanlar dört guruba ayrılmıştır. Bunlar; 1. Usulün eşleri: üvey anne ve -baba veya anne tarafından olan- üvey ninelerdir. 2. Fûrûn eşleri: bir kişi kendi çocuklarının eşleriyle evlenemez. 3. Eşin usulü: bir kimse, zifaf veya halvet-i sahîha olup olmamasına bakılmaksızın evlendiği andan itibaren evlendiği kadının anne ve nineleriyle evlenemez. 4. Eşin Fûrûu (rebîbe): bir kimse, evlenip zifafa girdiği kadının kızı ile evlenemez. Âyette nikâh kıyıldıktan sonra zifaf gerçekleşmeden önce taraflar ölüm veya boşanma gibi herhangi bir sebeple ayrılırsa erkeğin, nikâhlandığı bu kadının kızı ile evlenebileceği belirtiliyor.⁶⁹

⁶⁴ “Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları... size haram kılındı.” (Nisâ: 4/23)

⁶⁵ Baba ve anne tarafından olan nineler de bu hükmün kapsamındadır. (Muhammed Ali es-Sâbûnî, Safvetü't- Dâru's-Sâbûnî Li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve'Tevzîi, Kahire, 1997, (Tefâsîr), I, s. 246.)

⁶⁶ Ne kadar aşağı inilirse inilsin çocukların kızları da bu hükümdedir. (Sâbûnî, Tefâsîr, I, s. 246.)

⁶⁷ Âyet, sanki sadece erkeklerin evlenmeleri haram olan kadınları bildiriyormuş gibi gelse de aksine bu âyette kadınların evlenmeleri haram olan erkekler de bildirilmektedir. Şöyle ki, bir kişinin kızıyla evlenmesinin haram olması, kızın da babasıyla evlenmesinin haram olması anlamına geliyor. Bir kişinin kız kardeşiyle evlenememesi, bir kızın da erkek kardeşiyle evlenememesi anlamına geliyor. Diğerleri için de aynı durum söz konusudur.

⁶⁸ “Geçmişte olanlar bir yana babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu edepsiz, iğrenç bir şey ve kötü bir yoldur. ...Zevcelerinizin anneleri, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz zevcelerinizin önceki kocalarından olup sizinle birlikte yaşayan üvey kızlarınız -ki bu kızların anneleriyle (nikâh kıyıp) gerdeğe girmemişseniz evlenmeniz bir günah yoktur-, öz oğullarınızın eşleriyle evlenmeniz... haram kılındı.” (Nisâ: 4/22,23.)

⁶⁹ Nisâ: 4/23.

3- Süt Akrabalığı (Radâ‘): İslâm hukukunda bir çocuk, annesinin dışında bir kadından süt emerse emen ile emziren arasında süt akrabalığı meydana gelir.⁷⁰

Süt emme sebebiyle evlenilmesi haram kılınanlar âyet ve hadisler ile bildirilmiştir. Nisâ sûresinin 23. âyetinde,⁷¹ süt emen çocuğun, emziren kadınlarla ve o kadınlardan doğan veya süt emenlerle evlenmesi yasaklanmıştır. Resulullah (s.a.v.) de süt akrabalığı sebebiyle oluşan evlenme engellerinin detaylarını açıklamıştır.⁷²

Süt emme sebebiyle oluşan evlilik yasağı sadece süt emen çocuk için bağlayıcı olup süt emen çocuğun -süt emmemiş- kardeşleri, annesi, babası ve diğer akrabaları için evlenme engeli oluşturmaz.

Süt emen çocuk sanki süt emdiği kadının öz çocuğu olmuş gibi kan ve sıhrî hısımlık sebebiyle evlenemeyeceği kişilerle süt emme sebebiyle evlenemez.⁷³ Bu husus “Emenin emzirene nefsi, emzirenin emene nesli haram olur.” şeklinde formüle edilmiştir.⁷⁴ Evlenemeyeceği bu kişilerin dışında, süt annenin emzirdiği diğer çocuklarla da evlenme yasağı oluşur. Süt emme sebebiyle evlenme yasağının oluşacağı hususunda İslâm âlimleri arasında icmâ vardır.⁷⁵ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi’nin 18. Maddesi, süt emme sebebiyle evlenilmesi yasak olan kişiler hakkındadır.

Çocuğa süt anne tutup emzirme gerek cahiliye döneminde gerekse de Hristiyanlık ve Yahudilik gibi semavi dinlerde bulunmakla birlikte süt akrabalığının evlenme engeli sayılması sadece İslâm’a özgüdür.⁷⁶ Ülkemizde yürürlükte olan medeni kanun 17 Şubat 1926 tarihinde yürürlüğe girdiğinde 92. ve 112. maddeler ile süt akrabalarının evlenmeleri yasaklamış olsa da daha sonra söz konusu maddeler kaldırılmıştır.⁷⁷ Günümüz Türk medenî kanunu, süt akrabalığını evlenmeye engel bir sebep olarak kabul etmemektedir. Müftülüklere nikâh kıyma yetkisinin verildiği 2018/1

⁷⁰ Saadet Küçükkaya, Müftülüklere Verilen Nikâh Kıyma Yetkisinin Kapsamı ve Problemleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman, 2020, s. 21.

⁷¹ “... sizi emziren analarınız, süt kardeşleriniz... size haram kılındı.” (Nisâ: 4/23.)

⁷² “Neseb sebebiyle haram olanlar süt emme sebebiyle de haram olur.” (Buhârî, Nikâh 21; Müslim, Radâ’ 1; Ebû Abdillâh el-Asbahî el-Himyerî Mâlik b. Enes, Muvatta, Dâr-u İhyâi’t-Türâsi’l-Arabiyye, Beyrut, 1985, Radâ’ 1; İbn Mâce, Nikâh 34; Ebu Dâvud, es-Sünen, Nikâh, 7; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, es-Sünen, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut, 1998, Radâ’ 1.)

“Doğum ve nesebin haram kıldığı her şeyi süt kardeşliği de haram kılar.” (Nesâî, Nikâh 49.)

⁷³ Mevsilî, s. 543.

⁷⁴ Çolak, s. 92.

⁷⁵ İbn Rüşd, III, s. 59.

⁷⁶ Osman Kaşıkçı, “Radâ’”, DİA, İstanbul, 2007, XXXIV, s. 384.

⁷⁷ Çeker, s. 253.

Resmî Nikâh Yetkisi hakkındaki genelgede de evlilik engellerinin sıralandığı 3. maddede süt akrabalığı evlilik engeli olarak yer almamıştır.

İslâm'daki süt akrabalığı, evlenme engeli dışında nafaka, vâris olma, şahit olmaya engel olma, fitır sadakası veya zekât verememe, kesilen adak kurbanının etinin verilmemesi... gibi hiçbir hukuki sonuç doğurmaz.⁷⁸

Süt akrabalığının oluşması için emen çocuğun yaşı, emilen sütün miktarı, emme sayısı gibi hususlarda âlimler arasında ihtilaf vardır.⁷⁹

4- Mülâane/Liân (Lanetleşme): Liân, bir erkeğin, karısının zina ettiği veya doğan/doğacak çocuğun zina sonucu olduğu iddiasıyla mahkemeye başvurması, karısının da kocasının yalan söylediğini, kendisinin masum olduğunu iddia etmesi neticesinde eşlerin mahkemede lanetleşmelerini ifade eder.⁸⁰ Liânın neticesinde eşlerin evlilikleri derhal sonlanır. Meydana gelen bu ayrılığın devamlı evlenme engeli olup olmaması ihtilaflıdır. Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre liân sonucu meydana gelen boşanma bir bâin talâktır ve şayet sonradan herhangi bir sebeple evlilik hayatına geri dönmek isterlerse, bâin talâkın hükümlerine tabi olurlar.⁸¹ Cumhura göre ise liân sonucu meydana gelen ayrılık ebedidir.⁸²

1.1.2.2.1.2.2. Geçici Evlenme Engelleri

Geçici evlenme engelleri süreklilik arz etmez. Evlenmeye mâni olan illetin kalkması durumunda taraflar evlenebilir. Bu engeller şunlardır:

1- Evli Olmak: Bu şartın içeriği kadın ve erkekler için farklıdır. Evli olan bir kadının evliliği, boşanmış kadının ise iddeti devam ettiği sürece başka bir erkekle evlenemez. Âlimler, "... hoşunuza giden (ve sizin için helal olan) kadınlardan ikişer,

⁷⁸ Kaşıkçı, "Radâ", s. 385.

⁷⁹ Detaylı bilgi için bkz: Ebû Abdillâh b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, el-Umm, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1990, V, s. 31; Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, Muhtasarü'l-Kudûrî fî'l-Fıkhî'l-Hanefî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyyeti, y.y., 1997, (el-Muhtasar), s. 152; Serahsî, V, s. 136; İbn Rüşd, III, s. 59-62; Meginânî, I, s. 217; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, Umdetü'l-Fıkh, el-Mektebetü'l-Asriyye, y.y. 2004, (Umdetü'l-Fıkh), s. 93; Mevsilî, s. 581; Bilmen, II, s. 78; Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, Fetvalar, Yayın Yönetmeni: Fatih Kurt 4. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 437.

⁸⁰ Mehmet Akif Aydın, "Liân", DİA, Ankara, 2003, XXVII, s. 172.

⁸¹ Serahsî, VII, s. 43,44; Meginânî, II, s. 271.

⁸² Şâfiî, V, s. 309; Serahsî, VII, s. 44; Meginânî, II, s. 271; Mevsilî, s. 633; İbn Rüşd, III, s. 138; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, el-Kâfi, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, y.y., 1994, (el-Kâfi), III, s. 186.

üçer, dörder nikâhlayın.”⁸³ âyetine dayanarak bir erkeğin dört kadınla evlenebileceği hususunda icmâ etmişlerdir.⁸⁴ Bir erkek dört evli olup karılarından biri ölmediği veya onlardan birini boşayıp iddeti bitmediği sürece yeni bir evlilik yapamaz⁸⁵ (H.A.K. md: 14).

2- İki Akraba ile Evlenme Engeli: İslâm hukukunda bir erkeğin dörtten fazla olmamak kaydıyla birden fazla kadınla evlenmesine izin verilmiştir.⁸⁶ Bununla birlikte bir erkek, evlendiği kadının yakın akrabası olan başka bir kadınla evlenemez. Yakın akrabalıktan kasıt şudur; birbirine akraba olan iki kadından biri erkek kabul edildiğinde diğeri ile evlenmesi yasaksa bu iki kadın aynı anda bir erkekle evlenemez.⁸⁷ Bir erkeğin, evli olduğu kadının halasıyla evlenmesi gibi. Âlimlerin çoğunluğuna göre evlenmeye engel olan bu durum süt akrabalığı için de geçerlidir. Örneğin, bir erkek, aynı anda evli olduğu kadının süt kız kardeşiyle evlenemez. Fakat İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ve İbn Kayyim el-Cevziyye’ye (ö. 751/1351) göre aralarında sadece süt akrabalığı olan iki kadının aynı anda aynı erkekle evli olmaları câizdir.⁸⁸ Erkek, karısını boşayıp iddeti bittikten veya karısı öldükten sonra onun yakın akrabalarıyla evlenebilir.

3- Din Farkı: İslâm hukukuna göre din farkının evlenme engeli sayılması ile ilgili dört farklı durum söz konusudur. Bunlardan ilki Müslüman olan bir kadının -Ehl-i Kitap, müşrik veya mürted olmasına bakılmaksızın- Müslüman olmayan bir erkekle evlenmesi ile ilgilidir. Böyle bir evlilik, “*Müşrik erkeklerle -iman etmedikçe- Mü’min kadınları nikâhlamayın.*”⁸⁹ ve “*Mü’min hanımlar, kâfirlere helâl değildir.*”⁹⁰ âyetleri gereği İslâm âlimlerinin icmâi ile haramdır.⁹¹ Bu husus Hukûk-ı Âile Kararnâmesi’nde, “*Gayr-ı Müslim’in, bir Müslime’yi tezevvücû bâtıldır.*” şeklinde yer alır.⁹²

Din farkının evlenme engeli oluşturması ile ilgili ikinci durum, Müslüman erkeklerin Ehl-i Kitap dışındaki müşrik kadınlarla evlenmesidir. “*Ey iman edenler!*

⁸³ Nisâ: 3/3.

⁸⁴ Muhammed Ali Sâbûnî, Ahkâm Tefsiri, Çev. Mazhar Taşkesenlioğlu, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2017, (Ahkâm), I, s. 415.

⁸⁵ İbn Kudâme, el-Kâfi, III, s. 32.

⁸⁶ Nisâ: 4/3.

⁸⁷ H. A. K. md: 16.

⁸⁸ Kaşıkçı, “Radâ”, s. 385.

⁸⁹ Bakara: 2/221.

⁹⁰ Mümtehine: 60/10.

⁹¹ Zuhaylî, IX, s. 122.

⁹² H. A. K. md: 58.

Allah’a ortak koşan kadınlarla, onlar iman etmedikçe evlenmeyin.”⁹³ âyeti, müşrik kadınlarla evlenmeyi yasaklıyor.

Din farkının evlenme engeli oluşturması ile ilgili üçüncü durum, Müslüman erkeklerin Ehl-i Kitap olan kadınlarla evlenmesidir. “...sizden önce kendilerine kitap verilenlerden hür ve iffetli kadınları, mehirlerini verip nikâhlayınız. Onlar size helâldir.”⁹⁴ âyeti, Müslüman erkeklerin Ehl-i Kitap kadınlarla evlenmesine izin veriyor. Hristiyan ve Yahudilerin Ehl-i Kitap olduğu hususunda icmâ olmakla beraber, Sâbiîlerin ve Mecûsîlerin Ehl-i Kitap sayılıp sayılmadığı ihtilaflıdır. Şâfiî, Hanbelî ve Zâhirîlere göre Mecûsîler Ehl-i Kitaptır.⁹⁵ Ebû Hanîfe’ye göre Sâbiîler Ehl-i Kitap’tır.⁹⁶ Bu hususta Ahmet b. Hanbel de Ebû Hanîfe ile aynı görüştedir.⁹⁷

Din farkının evlenme engeli oluşturması ile ilgili dördüncü durum ise Müslüman bir erkeğin, mürtedde olan bir kadınla evliliği hakkındadır. İslâm hukukuna göre ridde/irtidâd, Müslüman bir kişinin kendi iradesiyle dinden çıkmasıdır. irtidâd eden erkeğe mürted, kadına da mürtedde denir.⁹⁸ İslâm âlimlerine göre Müslüman bir erkek irtidâd eden bir kadın ile evlenemez.⁹⁹

4- Beynûnet-i Kübrâ Sebebiyle Oluşan Evlilik Engeli: Beynûnet-i kübrâ (beynûnet-i kat’iyye), bir erkeğin karısını üç talâkla boşaması ile oluşan kat’î ayrılıktır.¹⁰⁰ Bu durumdaki erkek, boşadığı karısının rızası olsa bile şer’î tahlîl olmadıkça onunla tekrar evlenemez. Şer’î tahlîl ile ilgili Yüce Allah (c.c.); “Eğer koca, karısını (üçüncü kez) boşarsa kadın, (kedisini boşayan) kocasından başka biriyle evlenmedikçe ona (ilk kocasına) helal olmaz. Eğer bu (ikinci) kocası da onu boşarsa onlar (ilk koca ile kadın) Allah’ın koyduğu hükümleri gözetebileceklerine inanıyorsa tekrar evlenmelerinde bir sakınca yoktur.”¹⁰¹ buyuruyor. Kadın, ilk kocası ile üçüncü talâktan sonra yeni bir evlilik için iddet beklediği gibi ikinci kocasından boşandıktan veya ikinci kocasının ölümünden sonra da ilk kocası ile evlenebilmesi için de iddet

⁹³ Bakara: 2/221.

⁹⁴ Mâide: 5/5.

⁹⁵ Mehmet Birsin, İslâm Aile Hukuku, 1. Baskı, Doğu Mat Grup Matbaacılık Ltd. Şti., Malatya, 2018, s. 81.

⁹⁶ Serahsî, IV, s. 211.

⁹⁷ Remzi Kaya, “Ehl-i Kitap”, DİA, İstanbul, 1994, X, s. 517.

⁹⁸ İrfan İnce, “Ridde”, DİA, İstanbul, 2008, XXXV, s. 88.

⁹⁹ İbn Kudâme, el-Kâfî, III, s. 33; Bilmen, II, s. 103; Zuhaylî, IX, s. 112.

¹⁰⁰ Orhan Çeker, “Beynûnet”, DİA, İstanbul, 1992, VI, s. 80.

¹⁰¹ Bakara: 2/230.

beklemesi gerekir.¹⁰² Evlilik engeli olan bu durum Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde şöyle ifade edilir: *“Bir kimse üç talâk ile tatlik eylediği kadını, beynûnet-i kat'iyye bâki oldukça tezevvüç edemez.”*¹⁰³

5- İhramın Evlilik Engeli Sayılması: Hanefî hukukçuların dışındaki üç mezhep âlimleri ihramlı olmayı evlilik engeli kabul eder. Bu âlimlere göre ihramlı olmak evlenmeye engel olduğu gibi başkasını evlendirmeye de engeldir. İhramlı kişinin kıydığı nikâh akdi de bâtıldır.¹⁰⁴ Fakat Hanefî hukukçular ihramlı olmayı evlilik engeli saymazlar.¹⁰⁵

1.1.2.2.1.3. Meclis Birliği

Nikâh akdi için bir araya gelen tarafların veya temsilcilerin irade beyanlarının, araya başka bir iş, icaptan dönüşü ifade eden hal ve hareketin girmediği aynı ortamda olması gerekir. Buna meclis birliği denir.¹⁰⁶ Meclis birliğini, Hanefîler durum birliği olarak görürken, Şafîîler mekân birliği olarak görür. Hanefîlerin durum birliğinden kast ettikleri, icap ile kabul arasında akitle alakası olmayan başka konuların konuşulmamasıdır. Dolayısıyla icaptan sonra taraflar arasında akdin konusunun dışında bir konunun konuşulması söz konusu icabı hükümsüz kılar. Bu durumda nikâh akdi için yeni bir icap gerekir.¹⁰⁷ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nin 35. maddesi meclis birliği ile ilgilidir.

¹⁰² Bilmen, II, s. 107.

¹⁰³ H. A. K. md: 15.

¹⁰⁴ Ebû İshâk İbrahim b. Alî b. Yusuf eş-Şîrâzî, el-Mühezzebe fî Fıkhi İmam Şâfiî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, y.y., t.y., II, s. 438; İbn Rüşd, III, s. 68; İbn Kudâme, el-Kâfî, III, s. 39.

¹⁰⁵ Mevsilî, s. 548.

¹⁰⁶ Atar, “Nikâh”, s. 115.

¹⁰⁷ Birsin, s. 95, 96.

1.1.2.2.1.4. Nikâh Akdine Aykırı Bir Şartın Olmaması

Nikâh akdinde, akdi geciktirici (ta‘likî) veya bozucu (infisâhî) bir şartın olması, akdin geçerliliğine engel olur.¹⁰⁸ Ta‘likî şarta örnek; “Ailemin razı olması şartıyla seni eşim olarak kabul ediyorum.”, infisâhî şarta örnek; “Ailem evliliğimize razı olmazsa nikâhımızın bozulması şartıyla seninle evlenmeyi kabul ediyorum.” Bu şartlar ile kurulan akit bâtıldır.

Nikâh akdinde tarafların kayıtlandırıcı (takyîdî) şartları da olabilir. Şayet takyîdî şart şeriata uygun ise hem akit hem de şart geçerli olur. Bu hususta İslâm âlimleri hemfikirdir. Hanefîler, bâtıl veya fâsid bir şart ile kurulan akitte şartın geçersiz akdin ise geçerli olacağını savunurlar. Şafîîler de bâtıl şartın geçersiz olacağı hususunda Hanefîlerle aynı görüştedirler. Buna göre “Benim üzerime başka bir kadınla evlenmemen şartıyla seninle evlenmeyi kabul ediyorum” veya “Beni başka bir şehre götürmemen şartıyla seninle evlenmeyi kabul ediyorum.” gibi şartlarla meydana gelen akitlerde şart geçersiz ama akit geçerli kabul edilir.¹⁰⁹

Takyîdî şartlar hususunda Hanbelîler ile bazı Mâlikîler, İslâm’ın genel ilkelerine ters düşmeyen tüm şartları kabul ederler. Buna göre yukarda Hanefî ve Şafîîlerin geçersiz saydığı “Benim üzerime başka bir kadınla evlenmemen şartıyla seninle evlenmeyi kabul ediyorum”, “Beni başka bir şehre götürmemen şartıyla seninle evlenmeyi kabul ediyorum.” cümlelerindeki şartları Hanbelîler kabul eder.¹¹⁰ Takyîdî şartlar hususunda Hukûk-ı Âile Kararnâmesi’nde Hanbelîlerin görüşü esas alınmıştır.¹¹¹

1.1.2.2.2. Nikâh Akdinin Geçerlilik Şartları

Nikâh akdinin kuruluş şartlarının eksik olması akdin bâtıl olmasına sebep olurken bu başlık altında ele alınacak olan geçerlilik şartlarının eksikliği Hanefîlere göre

¹⁰⁸ Aydın, s. 205.

¹⁰⁹ Çolak, s. 115,116.

¹¹⁰ Çolak, s. 116.

¹¹¹ H. A. K. md: 38.

akdi fâsid eder. Cumhura göre ise akdin fâsid veya bâtil olması arasında fark yoktur.¹¹² Nikah akdinin geçerlilik şartları üç başlık altında ele alınacaktır.

1.1.2.2.2.1. Şahitlerin Olması

Nikâh akdinin, şahitlerin huzurunda olması Hanefî, Şafîî ve Hanbelîlere göre nikâh akdinin sıhhat şartlarından biridir. Mâlikîlere göre ise nikâhın ilanı şart olup akit esnasında şahitlerin bulunması müstehaptır.¹¹³ Zâhirîlere göre nikâhın ilanı yeterli olduğu gibi ilan edilmeden sadece şahitlerin olması ile de nikâh akdi geçerli olur.¹¹⁴ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi nikâh kıyılmadan önce nikâhın keyfiyetinin ilan edilmesini,¹¹⁵ akit esnasında da iki şahidin bulunmasını kanunlaştırmıştır.¹¹⁶ Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nin 34. maddesinde iki şahidin olması kabul etmekle birlikte şahitlerin Müslüman ve erkek olması ile ilgili hiçbir açıklama yapılmamıştır.

Hanefîlere göre, şahitlerin olmaması durumunda nikâh akdi fâsid olur,¹¹⁷ Hukuk-ı Âile Kararnâmesi de şahitsiz akdolunan nikâhın fâsid olacağını kabul etmiştir.¹¹⁸

1.1.2.2.2.2. Tarafların Rızası

Nikâh akdinde tarafların rızalarının olması arzulanan bir durumdur. Ancak taraflardan birinin veya ikisinin ikrah¹¹⁹ altında nikâh akdini kabul etmesi durumunda

¹¹² Cumhur, asıl-vasıf ayrımı yapmadan akdi bir bütün olarak kabul etmiş ve akidde olması gerek bütün şartları aynı seviyede görmüştür. Bunun doğal sonucu olarak da tüm şartları yerine gerilen akitleri sahih, herhangi bir şartı eksik olan akitleri de bâtil veya fâsit kabul etmişlerdir. Cumhur fâsit ile bâtil kavramlarını aynı anlamda kullanmıştır. Ancak Hanefî hukukçulara göre fâsid akit, aslı itibariyle meşru, vasfı itibariyle gayrı meşru akitlerdir. Onlara göre akdin aslı, akdin temel unsurları ve kuruluş şartlarıdır. Dolayısıyla bu unsur ve şartlardaki eksiklik akdi fâsid yapar. (H. Yunus Apaydın, "Fesad", DİA, İstanbul, 1995, XII, s. 417.)

¹¹³ Abdullah b. Hüseyin b. Hasan Ebu'l-Kâsım İbn Cellab, Tefrî', 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007, I, s. 369.

¹¹⁴ İbn Hazm, IX, s. 48.

¹¹⁵ H. A. K. md: 33.

¹¹⁶ H. A. K. md: 34.

¹¹⁷ Bilmen, II, s. 24; Zuhaylî, IX, s. 86; Çolak, s. 136.

¹¹⁸ H. A. K. md: 56.

¹¹⁹ İkrâh: Kişiyi razı olmayacağı bir işi yapmaya zorlamaktır. Mülcî İkrâh (Tam İkrâh): Öldürme, sakat bırakma vb. vücut bütünlüğüne zarar verme gibi sonuçları olan ikrahtır. Fıkıhta yalın halde kullanılan ikrah, mülcî ikrahtır. Gayr-ı Mülcî İkrâh (Eksik İkrâh): Mala zarar verme, dayak, kısa süreli hapis gibi mülcî ikraha göre daha hafif sonuçları olan ikrahtır. (Ali Bardakoğlu, "İkrâh", DİA, İstanbul, 2000, XXII, s. 30,33.)

akdin geçerli olup olmayacağı ihtilaflıdır. Hanefiler ikrah altında olan kişinin rızası yoksa da ihtiyârının olduğunu dolayısıyla zorlanan kişinin (mükreh) nikâh akdinin geçerli olduğunu kabul ederler. Cumhura göre ise mükrehin rızası olmadığı gibi ihtiyarı da yoktur. Bu sebeple cumhura göre mükrehin nikâh akdi geçerli değildir.¹²⁰ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde, mükrehin nikâh ve talâk hususunda cumhurun görüşü esas alınmıştır.¹²¹

1.1.2.2.3. Evlilik Engelinin Olmaması

Nikâh akdinin kuruluş şartları başlığı altında geçen evlilik engellerinin olmaması ile nikâh akdinin geçerlilik şartları başlığı altında ele alınacak olan bu madde farklıdır. Devamlı evlilik engelleri başlığı altında belirtildiği gibi nesep, sıhrî veya süt akrabalığı sebebiyle evlenmeleri ebedi haram olanlar, Müslüman bir kadının gayr-i müslim bir erkekle evlenmesi, evli olan bir kadınla evlenmek gibi durumlarda nikâh akdi bâtıl olur. Burada söz konusu olan evlenme engeli ise şüpheli veya ihtilaflı olan evlilik engelleridir.¹²² Örneğin, aralarında süt akrabalığı sebebiyle evlenme engeli olan kişilerin, bu akrabalığı bilmeden evlendikten sonra süt akrabası olduklarını öğrenmeleri durumlarda nikâh akdi fâsid olur. Bu evliliğin sonucunda tarafların ilişkileri zina olarak değerlendirilmeyeceği gibi doğacak çocukların nesebi de sabit olur.¹²³

1.2. GEÇERLİLİK (SIHHAT) AÇISINDAN NİKÂH ÇEŞİTLERİ

Geçerlilik açısından nikâh akdi sahih, fâsid ve bâtıl olmak üzere üçe ayrılır. Bu ayırım yukarıda zikredilen nikâh akdinin rükün, kuruluş ve sıhhat şartlarının bulunup bulunmaması ile alakalıdır. Nikâh akdinin sıhhati, veraset, talâk, iddet, nafaka gibi hususlarda farklı sonuçlar doğurur.

¹²⁰ Atar, s. 203.

¹²¹ H. A. K. md: 57, 105.

¹²² Aydın, s. 207.

¹²³ Birsin, s. 100.

1.2.1. Sahih Nikâh

Rükün, kuruluş (in'ikad) ve sıhhat şartları eksiksiz bir şekilde akdedilmiş nikâhtır.¹²⁴ Sahih nikâh ile karı-kocanın birbirine helal olması, tarafların -zifaf gerçekleşmemiş olsa bile- birbirlerinin usûlüyle devamlı evlenme yasağı, mehir, nafaka, nesep, miras gibi evliliğin tüm sonuçları başlamış olur.¹²⁵ Sahih nikâh da iki kısma ayrılır:

1.2.1.1. Nâfiz Nikâh

Geçerli olması için hiç kimsenin izninin gerekmediği nikâhtır.¹²⁶

1.2.1.2. Gayr-i Nâfiz Nikâh

Sahih olmakla beraber yürürlüğe girmesi, tarafların veya velîlerin iznine bağlı olan nikâhtır.¹²⁷ Fuzûlînin kıydığı nikâh tarafların onayı oluncaya kadar; mehr-i misilden az bir mehir ile velîsinin izni olmadan evlenen akıl baliğ bir kadının nikâhı, velîsi izin verinceye kadar gayr-i nâfiz nikâha örnektir.

1.2.2. Fâsid Nikâh

Rükün ve kuruluş şartları yerine getirilmiş olmakla birlikte sıhhat (geçerlilik) şartlarında eksiklik bulunan nikâhtır.¹²⁸ Örneğin, nikâh akdinde şahitlerin olmaması, bir kişinin, karısının yakın akrabası olan başka bir kadın ile yapacağı evlilik, bir kişinin üç kez boşadığı kadın ile şer'î tahlîl olmadan yapacağı evlilik gibi.¹²⁹ Böyle bir nikahta tarafların derhal ayrılmaları gerekir. Şayet kendi rızaları ile ayrılmazlarsa hâkim tarafları ayırır.¹³⁰ Fâsid nikâhtan sonra zifaf olmuşsa mehir, iddet, nesep ve evlilik

¹²⁴ Atar, "Nikâh", s. 116.

¹²⁵ Birsin, s. 106.

¹²⁶ Bilmen, II, s. 6.

¹²⁷ Bilmen, II, s. 6.

¹²⁸ Atar, "Nikâh", s. 116.

¹²⁹ Bilmen, II, s. 24.

¹³⁰ Atar, "Nikâh", s. 116.

sebebiyle oluşan evlenme engelleri söz konusu olur. Fâsid-bâtıl nikâh ayrımı Hanefî hukukçulara göredir. Ancak hangi akitlerin bâtıl hangi akitlerin fâsid olacağı ile ilgili Hanefîlerin net kriterleri yoktur.¹³¹ Cumhur böyle bir ayrıma gitmeden fâsid ile bâtıl kelimelerini eş anlamlı kullanmıştır.¹³²

1.2.3. Bâtıl Nikâh

Hanefîlere göre bâtıl nikâh, rükün ve in'ikad şartlarında eksiklik bulunan ve hiçbir hüküm meydana getirmeyen nikâhtır.¹³³ Yukarıda da belirtildiği gibi cumhur fâsid ile bâtıl kelimelerini eş anlamlı kullanmıştır.

¹³¹ Çolak, s. 134.

¹³² Atar, “Nikâh”, s. 116.

¹³³ Bilmen, II, s. 6; Atar, “Nikâh”, s. 116.

İKİNCİ BÖLÜM

EVLİLİĞİN SONA ERMESİ

Evlilikte süreklilik esastır. Nikâh akdi de ömür boyu devam edecek bir evlilik için yapılır. Devamlı evli kalma niyetiyle evlendikleri halde bazen karı koca arasında meydana gelen olumsuzluklar aileyi huzur kaynağı olmaktan çıkarabilir. Evliliğin devam ettirilmesi için İslâm'ın ön gördüğü bazı tedbirlere¹³⁴ rağmen eşler arasında huzurun sağlanamaması durumunda son çare olarak evlilik sonlandırılabilir.

İslâm aile hukukuna bütüncül bir bakış ile bakıldığında geçerli bir sebebin olması durumunda boşanma meşru görülmekle birlikte eşlerin birbirlerinin eksiklerini görmeyip¹³⁵ aile birliğini korumaya çalışmalarının tavsiye edildiği görülür.¹³⁶ Zira ailenin dağılması sadece nikâh akdinin taraflarını etkilemekle kalmamakta; başta çocuklar yakın akrabalar olmak üzere bütün toplumu doğrudan ya da dolaylı bir şekilde olumsuz yönde etkilemektedir. Bundan dolayı boşanmaya, evliliğin sürdürülmesinin (taraflar, yakınlar ve toplum için) bitirilmesinden daha zararlı olacağı düşüncesiyle başvurulur.

Boşama yetkisi bakımından hukuk sistemleri üçe ayrılır. Bunlar; boşamanın eşlerin iradesine bırakıldığı, boşama yetkisinin mahkemede olduğu ve boşanmanın yasak olduğu sistemlerdir. İslâm'da boşanma yasağı yoktur. İslâm hukukunda prensip olarak boşama yetkisi kocaya verilmiş olmakla birlikte dinen geçerli bir sebebin olması durumunda kadının da mahkemeye başvurup boşanma davası açma hakkı vardır. Böyle bir durumda mahkeme gerekli gördüğü takdirde tarafları ayırır.¹³⁷

İslâm hukukuna göre evlilik hayatının sona ermesi üç farklı şekilde olabilir: Tefrik, fesih ve talâk. Konu bütünlüğünün sağlanması için öncelikle tefrik ve fesih kavramları kısaca açıklanacak sonrasında ise talâk konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

¹³⁴ Hadis-i şerifte de talâkın, Allah'ın sevmediği bir helal olduğunun belirtilmesi (Ebû Dâvud, Talâk 3.), mahkemeye boşanma için başvurulması durumunda hâkimin öncelikle tarafları barıştırmaya çalışması bu amaçla tarafların ailesinden birer hakem görevlendirmesi bu hakemlerin de öncelikli görevinin tarafları barıştırmak olması gibi (Acar, "Talâk", s. 496.) gibi.

¹³⁵ Nisâ: 4/19.

¹³⁶ Acar, "Talâk", s. 496.

¹³⁷ Birsin, s. 180-182.

2.1. TEFRİK

Sözlükte ayırmak anlamına gelen¹³⁸ tefrik bir fıkıh terimi olarak, hâkim kararıyla evlilik birliğinin sona erdirilmesidir.¹³⁹

Erkeğin nikâh akdini sonlandırma hakkı bulunduğu için mahkeme kararıyla nikâh akdinin sonlandırılması, kadına verilmiş bir hak gibi görülmekle birlikte bazı durumlarda erkek de boşanma istemiyle mahkemeye başvurabilir. Dolayısıyla erkek olsun kadın olsun gerekli şartların oluşması durumunda mahkemeye boşanmak için başvurabilir.¹⁴⁰

Tefrikte mahkemeye başvurmak için birtakım sebepler gerekirken talâk için geçerli bir sebebin olması şart değildir.¹⁴¹ Mahkemeye boşanmak için başvurma sebepleri mezheplere göre farklılık arz etmektedir. Hanefîler söz konusu sebepleri dar tutarken Mâlikî ve Hanbelîler biraz daha geniş tutmuşlardır.¹⁴²

Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nin üçüncü faslı olan 119-131. maddeleri tefrik hakkındadır. Bu maddelerde genel olarak kadının hangi durumlarda hâkime başvurabileceği,¹⁴³ tefrik sebebi sayılacak kocadaki ayıplar ve böyle durumlarda hakimnin takip edeceği yol,¹⁴⁴ hâkimin tefrik kararından sonra tarafların yeniden evlenmesi durumunda kadının muhayyerlik hakkının olmayacağı,¹⁴⁵ kocanın kaybolduğu veya öldüğü sanıldığında kadının mahkemeye başvurması durumunda hâkimin izleyeceği yol,¹⁴⁶ hâkimin tarafların ailelerinden birer hakem görevlendirmesi, bu hakemlerin görev ve yetkileri¹⁴⁷ ile tefrikin hükmü ve tescil edilmesi ele alınmaktadır.¹⁴⁸

¹³⁸ Mehmet Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, 7. Baskı, Ensar, İstanbul, 2019, s. 557.

¹³⁹ H. İbrahim Acar, "Tefrik", DİA, İstanbul, 2011, XL, s. 277.

¹⁴⁰ Aydın, s. 233.

¹⁴¹ Çolak, s. 264.

¹⁴² Birsin, s. 216.

¹⁴³ H. A. K. md: 119, 120, 122, 127.

¹⁴⁴ H. A. K. md: 121, 122, 123, 124.

¹⁴⁵ H. A. K. md: 125.

¹⁴⁶ H. A. K. md: 128, 129.

¹⁴⁷ H. A. K. md: 130.

¹⁴⁸ H. A. K. md: 131.

2.2. FESİH

Fesih, sözlükte bozmak, azayı yerinden ayırmak, elden çıkarmak gibi manalara gelir.¹⁴⁹ Bir aile hukuku terimi olarak ise fesih, akit anında var olan veya daha sonra meydana gelen bir eksiklik sebebiyle evlilik birliğinin bozulmasıdır.¹⁵⁰ Nikâhın sıhhat şartlarından birinin eksik oluşu, akit anındaki bozukluğu; tarafların bir arada yaşamasının dinen mümkün olmaması ise akitten sonra meydana gelen eksikliği ifade eder. Hanefilere göre îlâ¹⁵¹ gibi tahkike ihtiyaç duyulmayan durumlarda nikâh akdi kendiliğinden fâsid olur. Tahkike gerek duyulan durumlarda ise nikâh akdinin feshi mahkeme kararıyla gerçekleşir.¹⁵²

Talâk ile fesih arasındaki ortak nokta (talâk bâin olursa) her iki durumda da nikâh bağının kopmasıdır.¹⁵³ Fesih ile talâk arasındaki farklar ise şu şekilde özetlenebilir:

Talâk iradîdir. Yani kocanın veya boşama yetkisi verilmiş kadının boşama iradesi ile meydana gelir. Ancak fesih ya kendiliğinden ya da mahkeme kararıyla meydana gelir.¹⁵⁴

Talâk, üç olan boşama sayısını eksiltirken fesih ile boşama sayısı eksilmez.¹⁵⁵

Talâk, ric'î ise kadının iddeti devam ederken yeni bir nikâha ihtiyaç olmadan taraflar evlilik hayatına dönebilir. Ancak nikâh akdi, tarafların evlenmelerine engel bir durum olmadan feshedilmişse tarafların yeniden evlilik hayatına dönmeleri yeni bir nikâh akdi ile gerçekleşebilir.¹⁵⁶

¹⁴⁹ Bilmen, II, s. 174.

¹⁵⁰ Aydın, s. 223.

¹⁵¹ Îlâ: kocanın, eşine yaklaşmamak üzere yemin etmesidir. Cahiliye döneminde sınırsız olan bu süreyi İslâm dört ayla ile sınırlandırılmıştır. Süre bittiğinde koca eşine dönmezse nikâh akdi, Hanefilere göre kendiliğinden, cumhura göre ise şayet koca eşini boşamıyorsa kadının mahkemeye başvurusu halinde mahkeme kararıyla ayrılık meydana gelir. (Hamdi Döndüren, “Îlâ”, DİA, İstanbul, 2000, XXII, s. 61, 62.)

¹⁵² Birsin, s. 239.

¹⁵³ Bilmen, II, s. 180.

¹⁵⁴ Birsin, s. 240.

¹⁵⁵ Bilmen, II, s. 181; Hayrettin Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, 9. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2016, I, s. 355.

¹⁵⁶ Bilmen, II, s. 181; Karaman, I, s. 355.

2.3. TALÂK

İslâm hukukuna göre evlilik hayatını sona erdirmenin bir yolu da talâktır. Müslüman toplumlarda ayrılıklar daha çok talâk yoluyla gerçekleşir. Çalışmanın ana eksenini oluşturması ve konunun doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için talâk konusunun detaylı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

2.3.1. Tanımı ve Mâhiyeti

Talâk sözlükte bağı çözmek, serbest bırakmak, salıvermek gibi anlamlara gelir.¹⁵⁷ Bir fıkıh terimi olarak talâk, nikâh akdinin belirli lafızlarla derhal (bâin) veya gelecekte (ric'î) ortadan kaldırılması ve izale edilmesi anlamına gelir.¹⁵⁸ Talâk kelimesinin Türkçe karşılığı boşanma veya boşamadır.¹⁵⁹ Ancak İslâm hukukunda bu kavram mutlak anlamda kocanın boşamasını ifade eder.¹⁶⁰

Talâktan bahsedilebilmesi için tarafların sahih bir nikâh ile evlenmiş olmaları gerekir.¹⁶¹ Bâtıl veya fâsid bir nikâhla kurulan evlilik için talâk söz konusu olmaz.¹⁶²

2.3.2. Talâkın Meşruiyeti

Talâkın meşruiyeti kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir.¹⁶³

Talâkın meşruiyeti ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'den şu ayetler delil gösterilebilir:

"الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ"

*"Boşanma iki defadır. Bundan sonra ya iyilikle tutma ya da güzellikle bırakma vardır..."*¹⁶⁴

"فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ"

¹⁵⁷ Râgıb el-İsfahânî, s. 523.

¹⁵⁸ Bilmen, II, s. 175.

¹⁵⁹ Acar, "Talâk", s. 496.

¹⁶⁰ Çolak, s. 206.

¹⁶¹ Zuhaylî, IX, s. 276; Acar, "Talâk", s. 498.

¹⁶² Çolak, s. 228.

¹⁶³ Ahmed Aşur, *el-Fıkhu 'l-Meyesseru fî Davi 'l-Kitâbi ve 's-Sünneti*, y.y., t.y., s. 312.

¹⁶⁴ Bakara: 2/229.

*“Şayet kadını (üçüncü defa) boşarsanız, ondan sonra kadın, başka bir erkekle evlenmedikçe onunla yeniden nikâhlanmanız size helâl olmaz. Şayet bu kişi (ikinci koca) de onu (kadını) boşarsa her ikisi (ilk koca ile kadın) Allah’ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde yeniden evlenmelerinde bir sakınca yoktur...”*¹⁶⁵

H. Peygamber; *“Allah, kendisine talâktan daha sevimsiz gelen bir şeyi helal kılma.”*¹⁶⁶ ve

*“Allah’a en sevimsiz gelen helal talâktır.”*¹⁶⁷ sözleri ile İslâm’ın talâka bakışını veciz bir şekilde ifade etmiştir.

Yukarıdaki âyet ve hadislerle dayanarak ümmet talâkın meşruiyetinde icmâ etmiştir.¹⁶⁸

2.3.3. Talâkın Hükümü

Talâk, boşanan çiftin durumuna göre farklı hükümler alabilir. Buna göre talâk, haram, mekruh, mubah, mendup veya vâcip olabilir.

Kocanın, karısını hayızlı halde boşaması, temizlik döneminde ilişkiye girdikten sonra boşaması ve üç talâkı aynı anda kullanarak boşaması haramdır.¹⁶⁹ Bu tür boşamalar ilerde açıklanacağı üzere bid’î talâk olarak adlandırılmaktadır. İslâm alimlerinin büyük çoğunluğuna göre, bir kimsenin hayızlı olan karısını boşaması -haram olmakla birlikte- geçerlidir. Bu konudaki delil ise Abdullah b. Ömer’in (r.a.), hayızlı olan karısını boşadığında H. Peygamber’in H. Ömer’e, *“Ona söyle karısına geri dönsün”*¹⁷⁰ sözüdür. Şayet boşama gerçekleşmemiş olsaydı Resulullah (s.a.v.) *“dönsün”* demez bunun yerine *“karısından boşamamıştır”* derdi.¹⁷¹ Sâid b. Müseyyeb (ö. 94/713), İbn Hazm, İbn Teymiyye ve öğrencisi İbnü’l-Kayyim’e göre ise bir erkeğin karısını hayızlı halde boşaması, Kitap ve Sünnet ile çeliştiği için geçersizdir.¹⁷²

¹⁶⁵ Bakara: 2/230.

¹⁶⁶ Ebû Dâvud, Talâk 3.

¹⁶⁷ İbn Mâce, Talâk 1; Ebû Dâvud, Talâk 3.

¹⁶⁸ Mevsilî, s. 585.

¹⁶⁹ Zuhaylî, IX, s. 287; Çolak, s. 218; Karaman, I, s. 357.

¹⁷⁰ Buhârî, Talâk 1; Müslim, Talâk 1.

¹⁷¹ İbn Rüşd, III, s. 87; Çolak, s. 255; Rıfat Oral, Bulûğul’l-Meram Şerhi, 2. Baskı, Esra Basım Yayın Organizasyon, Konya, 2015, III, s. 35, 36.

¹⁷² Çolak, s. 255; Oral, III, s. 35.

Evli kalması kişinin herhangi bir ibadeti yerine getirmesine engel olmayıp karısını boşadığında günaha düşme tehlikesi bulunan bir kişi için geçerli bir sebep yokken boşanmak mekruhtur.¹⁷³ Şayet böyle bir kişi, karısını bid'i bir şekilde boşamışsa, birinci maddede açıklandığı gibi hüküm haram olur.

Erkek, karısını, kendisi ile ilişkiye girmekten veya ona iyi davranmaktan uzak duracak seviyede sevmiyorsa boşama mubahtır.¹⁷⁴

Kadının dini konulardaki duyarsızlığı (namaz kılmaması, oruç tutmaması v.s.) ile iffetli olmaması, eliyle veya diliyle kocasını veya başkasını rahatsız etmesi gibi hallerde erkeğin, karısını boşaması müstehap olarak görülmüştür.¹⁷⁵

Karı koca arasında düşmanlığın olması, erkeğin karısına yaklaşmaması veya karısının nafakasını temin etmemesi, boşamadığı zaman kadının namusunun tehlikeye girmesi gibi durumlarda boşamak vâciptir.¹⁷⁶

2.3.4. Talâkın Rüknu

Hanefilere göre talâkın rüknu, nikâh sözleşmesini sonlandırma anlamına gelen açık veya kinâyeli lafızdır (sîga). Açık sözlere örnek; “Seni boşadım”, kapalı sözlere örnek; boşama niyetiyle söylenen “kalk, çık, git” gibi lafızlar.¹⁷⁷

Mâlikîler, talâkın rükunleri hususunda görüş birliğine sahip değildir. Talâkın 3, 4 veya 5 rükunun olduğunu söyleyen Mâlikî âlimler vardır.¹⁷⁸ Hanbelîlere ve Mâlikî âlimlerden İbn Rüşd'e göre nikâhın rüknu üçtür: 1- Sîga. 2- Mütallik (boşayan, talâkın ehli, koca). 3- Mahal (zevce).¹⁷⁹

Şafîîlere göre ise talâkın rüknu beştir: 1- Lafız (sîga). 2- Mütallik. 3- Mahal (zevce). 4- Niyet (kasıt). 5- Zevce üzerinde velâyetin olması.¹⁸⁰

¹⁷³ Zuhaylî, IX, s. 285, 286.

¹⁷⁴ Çolak, s. 219.

¹⁷⁵ Karaman, I, s. 375; Çolak, s. 218.

¹⁷⁶ Çolak, s. 217.

¹⁷⁷ Bilmen, II, s. 184.

¹⁷⁸ Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırtâtî İbn Cüzey, el-Kavânînu'l-Fıkhiyye, y.y., t.y., s. 151; Ziyâuddîn Ebü'l-Mevvedde Halîl b. İshâk b. Mûsâ el-Mâlikî el-Cündî, Muhtasaru'l-Allâmeti, 1. Baskı, Dâr'l-Hadîs, Kahire, 2005, s. 114; Zuhaylî, IX, s. 287.

¹⁷⁹ İbn Rüşd, III, s. 83; Said İzzetu İyd Hâlidü'r-Ribât, el-Câmiu Li Ulûmi'l-İmâm Ahmed, 1. Baskı, Dârü'l-Fellâh Li'l-bahsi'l-İlmiyye ve Tahkîku't-Terâs, Mısır, 2009, XI, s. 290-333.

¹⁸⁰ Gazzalî, V, s. 372; Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdurrahîm b. el-Hasan b. Alî el-Ümevî el-İsnevî, el-Mühimmâtü fi Şerhi'r-Ravdati ve'l-Rafî, 1. Baskı, Dârü İbn Hazm, Beyrut, 2009, VII, s. 296-329.

Talâkın mahalli sahih nikâh ile evlenilmiş kadındır. Ric'î talakta iddet bekleyen kadın da talâkın mahalli sayılır.¹⁸¹

2.3.5. Boşama Ehliyeti

Boşamanın geçerli olması, boşayan kişide birtakım şartların bulunmasına bağlıdır. Bu şartları taşıyan kişinin boşaması geçerlidir. Aşağıdaki üç şartın bulunması durumunda boşamanın geçerli olacağına görüş birliği vardır:

1. Boşayanın koca veya kocanın vekili olması.¹⁸² Koca boşama yetkisini karısına verebilir. Bu durumda kadın, kocasının vekili olarak evliliği sonlandırabilir.¹⁸³ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nin 102. maddesi talâkın ehlinin erkek olduğunu belirtir.

2. Boşayanın akıllı olması.¹⁸⁴

3. Boşayanın yetişkin (buluğ çağına ermiş) olması.¹⁸⁵

İttifak edilen yukarıdaki üç şart ile birlikte irade ve kasıt varsa boşamanın gerçekleştiği ile ilgili bir ihtilaf yoktur. Bunun dışında talâkın kabulü ile ilgili bazı özel durumlar vardır. Bu durumlar şunlardır:

2.3.5.1. İkrahtan Altında Olan Kişinin (Mükreh) Boşaması

İkrahtan (الإكراه), kişiyi razı olmayacağı bir işi yapmaya zorlamaktır.¹⁸⁶ Zorlanan kişiye mükreh, zorlayana mükrihten denir. İkrahtan iki şekilde olabilir. Birincisi vücut bütünlüğüne zarar verme, sakat bırakma veya öldürme ile neticelenen ikrahtır. İkincisi ise kısa süreli hapis, mala zarar verme, dövme... gibi birinci seviyenin altında neticeleri olan ikrahtır. Birinci seviyedeki ikrahtan mülcî ikrahtan (tam ikrahtan) denir. İkinci seviyedeki ikrahtan ise gayr-ı mülcî ikrahtan (eksik ikrahtan) denir. Mutlak olarak “ikrahtan” denilince mülcî ikrahtan kastedilir.¹⁸⁷

¹⁸¹ H. A. K. md: 103: “Talâkın mahalli nikâh-ı sahih ile menkûhe veya mu'tedde olan kadındır. Nikâhı feshedilen zevce-i mu'tedde mahalli talâk olmaz.”

¹⁸² Karaman, I, s. 360.

¹⁸³ Zuhaylî, IX, s. 292.

¹⁸⁴ Karaman, I, s. 360.

¹⁸⁵ Karaman, I, s. 360.

¹⁸⁶ Bardakoğlu, “İkrahtan”, s. 30.

¹⁸⁷ Bardakoğlu, “İkrahtan”, s. 30-33.

Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Ömer, İbn Zübeyr, İbn Abbas, İmam Mâlik, İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve İmam Dâvud'a (ö. 275/889) göre ikrah sonucu meydana gelen boşama geçerli değildir.¹⁸⁸ İbn Rüşt, Şâfiî'nin tabilerine ait biraz farklı ama takdire şayan bir görüşü şöyle aktarır. Şayet ikrah altındaki koca boşama kastı olmadan boşama lafzını kullanmışsa talâk geçerli değildir. Ama boşamayı kastederse talâk gerçekleşir.¹⁸⁹ Nikâh akdinin sıhhat şartlarında olduğu gibi burada da cumhur ikrahı irade ve ihtiyarı ortadan kaldıran dolayısıyla ehliyeti düşüren bir faktör olarak görmektedir. İkrah sebebiyle irade ve ihtiyarın olmaması ise talâkı geçersiz kılar.¹⁹⁰

Nehaî (ö. 96/714), Ömer b. Abdulaziz (ö. 717/720), Zührî (ö. 124/742) ve Hanefiler ise yukarıdaki ittifak edilen üç şartı taşıması durumunda ikrah altındaki kişinin boşamasının geçerli olacağını söylemişlerdir. Bu âlimlere göre ikrah altında olmak rızayı etkilese de iradeyi etkilemez. Onlara göre şaka yollu karısını boşayan kişide, boşamaya istek (rıza) olmadığı halde, irade (ihtiyar) olduğu için boşama geçerlidir. İkrah altındaki kişide de rıza olmasa bile irade mevcuttur. Dolayısıyla şaka yollu boşamaya kıyasla ikrah altındaki kişinin de boşaması geçerlidir.¹⁹¹

Normal şartlarda kişiyi dinden çıkaracak sözlerin ikrah altında söylenmiş olması durumunda imanına zarar vermeyeceği ile ilgili âyet¹⁹² ve âyetin nüzulüne sebep olan olay¹⁹³ dikkate alındığında ikrah altındaki kişinin talâkının geçersiz olduğunu söyleyen hukukçuların görüşünün daha isabetli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte İmam Şâfiî'nin tabilerinin belirttiği gibi ikrah altındaki kişi kendi rızasıyla karısını boşarsa hem irade hem de rıza olduğu için talâkı geçerli olur.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu (DİYK), ikrah altındaki kişinin talâkının geçerli olmayacağı yönünde fetva vermiştir.¹⁹⁴ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi 57. madde ile ikrah altında gerçekleşen evlilik sözleşmesinin ve 105. madde ile de ikrah altında meydana gelen talâkın geçersiz olduğunu hükme bağlamıştır.

¹⁸⁸ İbn Rüşt, III, s. 101.

¹⁸⁹ İbn Rüşt, III, s. 101.

¹⁹⁰ Atar, s. 203.

¹⁹¹ Serahsî, VI, s. 176; Merginânî, I, s. 224; Mevsilî, s. 589; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdulazîz el-Hüseynî İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, 2. Baskı, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1992, III, s. 236.

¹⁹² Nahl: 16/106.

¹⁹³ Olay ile ilgili olarak bkz. Kurtubî, X, 180.

¹⁹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, s. 448.

2.3.5.2. Çocuğun Boşaması

Çocuğun boşaması, Hanefiler, Şafîiler ve İmam Mâlik'in tercih edilen görüşüne göre sahih değildir.¹⁹⁵ Ahmed b. Hanbel ile bir rivâyette İmam Mâlik'e göre ise ergenlik çağına yaklaşan çocuğun boşaması sahihtir.¹⁹⁶ Ahmed b. Hanbel'e göre ergenlik çağına yaklaşmış olmanın göstergesi, çocuğun, talâkını ne olduğunu kavrayabilecek aklî bir olgunluğa kavuşması, yani boşadığı zaman karısının kendisine haram olacağını bilmesidir. Bu olgunluğa erişen bir çocuğun boşaması geçerlidir.¹⁹⁷

2.3.5.3. Sarhoşun Boşaması

Sarhoşluk, bir insanın, içki veya uyuşturucu madde kullanması sonucu kendine geldikten sonra o haldeki söz ve fiillerini bilemeyecek derecede aklî melekelerinin zaafa uğramasını ifade eder.¹⁹⁸ Tanımdan da anlaşılacağı üzere irade ve rızayı etkilemeyecek seviyedeki sarhoşluk, boşamanın geçerliliğini etkilemez. İrade ve rızayı ortadan kaldıran sarhoşluğa gelince:

Sarhoşluk, helal bir maddenin kullanılması (çok miktarda bal yemek, tedavi için kullanılan ilaçlar), dinin geçerli gördüğü bir zaruretin olması (susuzluktan ölmek üzere olan kişinin ölmek için içki içmesi) veya bir kişiye zorla sarhoş edici bir maddenin içirilmesi sonucu meydana gelmişse talâkını meydana gelmeyeceğinde ittifak vardır.¹⁹⁹

Haram yolla ve zaruret olmadan sarhoş olmaya gelince; Sahâbeden Hz. Ali, İbn Mesûd, tâbiinden Said b. Müseyyeb, Nehaî, Mücâhid (ö. 103/721), Atâ (ö. 114/732) ile Hanefîler, Mâlikîler, Sevrî, Evzâî, İbn Şübrûme, Şafîî ve ilk görüşünde Ahmed b. Hanbel'e göre sarhoşun talâkını geçerlidir.²⁰⁰ Sarhoşun talâkını geçerli kabul eden Hanefîler, "كُلُّ طَلَقٍ جَائِزٌ إِلَّا طَلَقَ الصَّبِيِّ وَالْمَعْتُورِ" / *Küçük çocuğun ve matuhun (bunağın)*

¹⁹⁵ Merginânî, I, s. 224; İbn Rüşd, III, s. 102; Mevsilî, s. 589.

¹⁹⁶ İbn Rüşd, III, s. 102.

¹⁹⁷ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, el-Muğnî, Mektebetü'l-Kâhire, y.y., 1968, (el-Muğnî), VII, s. 380.

¹⁹⁸ Zuhaylî, IX, s. 290; İbrahim Kâfi Dönmez, "Sarhoşluk", DİA, İstanbul, 2009, XXXVI, s. 141.

¹⁹⁹ Bilmen, I, s. 234,235.

²⁰⁰ Şafîî, V, s. 270; Ebû Muhammed b. Alî el-Mâlikî Kâdi Abdulvahhâb, Uyûnü'l-Mesâil, 1. Baskı, Dâr-u İbn Hazm Li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Beyrut, 2009, s. 351; Serahsî, VI, s. 176; Merginânî, I, s. 224; İbn Rüşd, III, s. 102; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, s. 379; Mevsilî, s. 589.

hariç her boşama geçerlidir”²⁰¹ hadisini delil getirmişlerdir. Yine sarhoşun talâkını geçerli kabul edenler, "لَا قَيْلُؤْلَةُ فِي الطَّلَاقِ" / *Boşanmada keylûle (uyku) yoktur. (Boşanma geçerlidir.)*”²⁰² hadisini de delil olarak gösterirler.

Sarhoşun talâkının geçerli olduğunu savunanlar bu iki hadis dışında, kendi görüşlerini delillendirmek için naklî ve akli başka delillere de başvururlar.²⁰³

Sahâbeden Hz. Osman, İbn Abbas, Cabir b. Abdullah, Zeyd b. Sâbit, Tabînden Ömer b. Abdulaziz ile Leys b. Sa’d (ö. 175/791), son görüşünde Ahmed b. Hanbel, bir görüşünde Şafiî, İbn Hazm ile Hanefîlerden Tahâvî (ö. 321/933) sarhoşun talâkının geçerli olmayacağı görüşündedir.²⁰⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, sarhoşun boşamasının geçerli olmayacağı yönünde fetva vermiştir.²⁰⁵ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi’nin 104. Maddesinde sarhoşun talâkının geçerli olmayacağı karara bağlanmıştır.

2.3.5.4. Ölüm Hastasının Boşaması

Ölüm hastalığı (marazü’l-mevt), tıbben veya daha önceki tecrübelerle dayanarak ölümcül olan ve iyileşme olmadan ölümle sonuçlanan hastalık demektir.²⁰⁶ Ölüm hastalığı, ehliyeti daraltan semavî arızalardandır.²⁰⁷ Ölüm hastalığına yakalanan ama akli başında olan bir kişinin, karısını boşaması ittifakla geçerlidir.²⁰⁸ Buradaki ihtilafın sebebi kadının, ölen kocasına vâris olup olmayacağı ile alakalıdır. Bu konu ile ilgili üçüncü bölümde bilgi verilecektir.

²⁰¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasan b. Ferkad eş-Şeybânî, el-Asl, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2012, IV, s. 423.

²⁰² Ebû Osmân el Horasânî Saîd İbn Mansûr, es-Sünen, thk. Habîbü’r-Rahmân el-A’zamî, 1. Baskı, Dârü’s-Selefiyye, Hindistan, 1982, Talâk 3.

²⁰³ Bkz. Çolak, s. 235.

²⁰⁴ Ebu’l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, et-Tecrîd, 3. Baskı, Dârü’s-Selâm, Kahire, 2006, (et-Tecrîd), X, s. 4930; İbn Hazm, IX, s. 471; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, s. 379; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb İbn Kayyim el-Cevziyye, İ’lâmü’l âmü’l-Muvakkî’in, 1. Baskı, Dârü’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, t.y., IV, s. 38,39.

²⁰⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, s. 448.

²⁰⁶ Ali Bardakoğlu, “Maraz-ı Mevt”, DİA, Ankara, 2003, XXVIII, s. 39.

²⁰⁷ Bilmen, I, s. 229.

²⁰⁸ Çolak, s. 237.

2.3.5.5. Öfke Halindeki Boşama

Gadab (غضب), öfke ve infiale kapılmak anlamına gelip zıddı rızadır.²⁰⁹ Günümüzde boşamaların en büyük sebebi, kişinin öfkesine hâkim olamayıp karısından ayrılmasıdır. Bu durumdaki kişi, öfkesi geçtikten sonra yaptığı işin sonuçlarını düşünüp hatalı davrandığını anlayabilir. Bu açıdan, öfke halindeki kişinin boşamasının geçerli olup olmadığı hususu önem arz etmektedir.²¹⁰ Burada söz konusu edilen öfke ileri seviyedeki öfke olup sağlıklı karar almayı engelleyen bir durumdur. Aklı gidermeyecek dolayısıyla söylediği sözün sonuçlarını bilecek seviyedeki öfke halindeki bir kişinin boşamasının geçerli olmayacağına dair görüş belirten hiçbir müctehid yoktur. Fakat aklı giderecek seviyedeki öfke halinde bulunan bir kişinin, karısını boşamasının geçerliliği İslâm âlimlerinin tartıştığı bir konudur. Bu konudaki tartışmanın temel sebebi ise Hz. Peygamber'in²¹¹ "لَا طَلَّاقَ وَلَا عَنَّا فِي غِلَاقٍ" hadisindeki "غِلَاق" (İbn Mâce, Ebû Dâvud'dan farklı olarak hadisteki "غلاق" lafzını, başında hemze ile "اغلاق" şeklinde vermektedir.) kelimesinin hangi anlama geldiği ile alakalıdır. "غِلَاق" kelimesi "kapanma, kapamak" anlamlarına gelen bir fiildir.²¹² Bu fiilin if'âl babındaki mastarı ise "اغْلَاق" olup "kapatmak" anlamına gelir.²¹³ Ebû Dâvûd söz konusu hadisi naklettikten sonra "Zannediyorum ki "غِلَاق" öfke demektir"²¹⁴ diyor. Buna göre hadis "Öfke halinde ne boşama ne de (köle veya cariye) azat etme olabilir." anlamına gelmiş olur. İbn Kayyim *İ'lâmü'l-Muvakkı'în* adlı eserinde, İbn Teymiyye'nin, talâka etkisi açısından öfkeyi üç kısma ayırdığını söyler ve bunu şöyle açıklar; birincisi sarhoşluk gibi aklı izale eden öfkedir (şiddetli öfke) ki bu durumdaki kişinin boşamasının geçerli sayılmayacağında şüphe yoktur. İkinci kısım ne söylediğini ve ne kastettiğini anlayabileceği seviyedeki öfkedir. Bu durumdaki kişinin talâkı geçerlidir. Üçüncü kısım ise sarhoş ile kıyaslandığında aklı gidermeyen ancak sağlıklı karar almaya da engel olacak seviyedeki öfkedir ki bu haldeki kişinin de talâkı geçersizdir.²¹⁵

²⁰⁹ Erdoğan, s. 151.

²¹⁰ Sabri Erturhan, "İslâm Hukuku Açısından Öfkeli Şahsın Talâkı", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2002, s. 207-208.

²¹¹ İbn Mâce, Talâk 16; Ebû Dâvud, Talâk 8.

²¹² Râgıb el-İsfahânî, s. 612.

²¹³ Birsin, s. 196,197.

²¹⁴ Ebû Dâvud, Talâk 8.

²¹⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, IV, s. 40.

Hanefilerden İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) de şiddetli öfke halindeki kişinin talâkının geçerli olmayacağı görüşündedir.²¹⁶ Konu ile ilgili Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu öfkeyi, kendine geldiği zaman öfkeliyken ne dediğini ve ne yaptığını hatırlayamayacağı hal olarak tarif edip, bu durumdaki kişinin boşamasının geçerli olmayacağı yönünde fetva vermiştir.²¹⁷

Şâfiî, Mâlikî ve bir kısım Hanbelî hukukçular şiddetli de olsa öfkeli kişinin talâkının geçerli olacağı görüşündedirler. Bu hukukçular yukarıda zikredilen hadiste geçen "غِلَاق" lafzını ikrah olarak anlamışlardır.²¹⁸ Yine bu görüşte olan hukukçular öfkeli kişinin talâkının geçerli olduğu yönündeki görüşleri için Resûlullah'ın (s.a.v.) "ثَلَاثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ، وَهَزْلُهُنَّ جِدٌّ: النَّكَاحُ، وَالطَّلَاقُ، وَالرَّجْعَةُ" "Üç şeyin ciddisi de şakası da ciddidir: nikâh, talâk ve rec'at (kocanın boşadığı karısına dönmesi)." ²¹⁹ hadisini delil gösterirler. Şayet öfkeli kişinin talâkı geçerli olmasaydı bu hadiste belirtilirdi. Ayrıca öfke, talâkın geçerliliğine etki etseydi boşamadan bahsedilemezdi. Çünkü boşamaların birçoğu zaten öfkeye hâkim olamamaktan kaynaklanıyor.²²⁰

Öfkenin talâka etkisi, yukarıda anlatıldığı gibi ihtilafli bir konu olmakla birlikte, usûl kitaplarında öfke, ehliyeti daraltan arızalar arasında zikredilmemektedir. Meseleye bu açıdan bakıldığında hangi seviyede olursa olsun öfkeli kişinin boşamasının geçerli olduğunu savunan hukukçuların görüşleri daha tutarlı görülmektedir.

Öfkeli kişinin talâkı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde ele alınmamıştır. Bu da kararnameyi hazırlayan âlimlerin, öfkeli kişinin talâkının geçerli olacağını kabul ettiklerini gösterir.

2.3.5.6. Şaka ile Boşama

Şaka ile boşamaya fıkıhta talâku'l-hâzil denilir. Hezl, ciddiyetin zıddıdır.²²¹ Boşama niyeti olmaksızın şaka yollu yapılan boşamanın geçerliliği İslâm

²¹⁶ İbn Âbidîn, III, s. 244.

²¹⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, s. 447.

²¹⁸ Ebû Muhammed b. Alî el-Mâlikî Kâdi Abdulvahhâb, el-İşrâf Alâ Nüketi Mesâilî'l-Hilâf, 1. Baskı, Thk. Habîb b. Tâhir, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1999, II, s. 747; Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, el-Hâvî'l-Kubrâ, Dâru'l-Kitabü'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, X, s. 228,229; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, s. 382.

²¹⁹ Tirmizî, Talâk 9.

²²⁰ Sabri Erturhan, "İslâm Hukuku Açısından Öfkeli Şahsın Talâkı", s. 209.

²²¹ İbn Manzûr, XI, s. 696.

hukukçularının ihtilaf ettiği bir konudur. Resûlullah'ın (s.a.v.) “*Üç şeyin ciddisi de şakası da ciddidir: Nikâh, talâk ve ric'at (kocanın boşadığı karısına dönmesi).*”²²² hadisine dayanarak Hanefiler²²³ ve Şâfiîler²²⁴ şaka ile boşamayı, gerçek anlamda boşama olarak kabul ederken, Mâlikî ve Hanbelîler niyet ve kastın olmaması sebebiyle böyle bir boşamanın geçersiz olduğuna hükmetmişlerdir.²²⁵

2.3.5.7. Hata ile Boşama

Bir kimsenin karısına, “sen hoşsun” yerine “sen boşsun” gibi iç iradeye aykırı bir şekilde talâk anlamına gelecek bir ifadeyi kullanması durumunda nikâh akdi sona erer mi? Bu konudaki mezhep âlimlerinin görüşleri kastın (niyet), talâkın rûknü kabul edip etmemeleri ile doğru orantılıdır. Kastı, talâkın rûknü kabul eden Şâfiîlere göre hata ile söylenen lafızlarla boşanma meydana gelmez. Çünkü bu söz, talâk kastı olmadan söylenmiştir.²²⁶ Hanefîlere göre ise kasıt olmasa dahi hata ile boşama anlamına gelen bir sözün söylenmesi ile nikâh akdi sona erer.²²⁷

2.3.6. Talâk Çeşitleri

Talâk, Kur'an ve Sünnet'teki esaslara uygun olup olmaması ve tarafların evlilik hayatına yeniden dönmesine imkân verip vermemesi açısından farklı ayırımlara tabi tutulmuştur.

2.3.6.1. Kur'an ve Sünnet'e Uygunluğu Açısından

İslâm, onarılması güç sonuçların meydana gelmemesi için boşamanın birtakım şartlar dahilinde ve bir süreç içerisinde meydana gelmesini kurala bağlamıştır. Buna göre talâkın, Kur'an ve Sünnet'te belirtilen bir takım şekilsel şartların dikkate alınarak

²²² Tirmizî, Talâk 9.

²²³ Mevsilî, s. 589; İbn Âbidîn, III, s. 250.

²²⁴ Ebû Muhammed Muhyissünne el Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ el- Begavî, et-Tehzîb, Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, 1. Baskı, Dâru'l-Kurubi'l-İlmiyye, 1997, VI, s. 75.

²²⁵ Karaman, I, s. 363; Çolak, s. 230.

²²⁶ Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hattîb eş-Şâfiî Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, Dâru'l-Kitabü'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, IV, s. 468.

²²⁷ Mevsilî, s. 590.

meydana gelmesi gerekir. Talâkın Sünnet'e uygun olması, öncelikle boşamanın geçerli bir sebebe binâen meydana gelmesine bağlıdır. Geçerli bir sebep yokken boşamakla -şekil açısından Sünnet'e uygun olmasına bakılmaksızın- günah işlenmiş olacaktır.²²⁸ “Eğer eşleriniz size itaat ederlerse onların aleyhine başka bir yol aramayın.”²²⁹ âyeti buna işaret etmektedir.

Hız. Peygamber'in Sünnet'ine uygun bir şekilde meydana gelen boşamaya sünnî talâk, buna aykırı olan boşamaya ise Sünnet'e aykırı anlamında bid'î talâk denir. Genel kabul gören bu ayırımı ilave olarak Hanefiler sünnî talâkı da Hasen (Sünnet'e uygun olan) ve Ahsen (Sünnet'e en uygun olan) şeklinde ikiye ayırmışlardır. Talâkın sünnî veya bid'î oluşu kocanın, cinsi münasebetten sonra karısını boşaması durumunda söz konusu olur.²³⁰ Çünkü âyeti kerimede; “*Nikâhtan sonra henüz dokunmadan... kadınları boşarsanız bunda size bir günah yoktur.*”²³¹ buyurulmaktadır.

2.3.6.1.1. Sünnî Talâk

Evliliğin devam etmesi esas olmakla birlikte boşanmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda bu sürecin dinen belirlenen şekilde olması önem arz etmektedir. Sünnî talâk, Sünnet'e uygun olan boşama çeşidi olup erkeğin, birleşmenin meydana geldiği bir evlilikten sonra temizlik dönemindeki karısını, onunla cinsi temasta bulunmadan boşamasıdır.²³² Buhârî (ö. 256/870), boşamanın iki şahidin huzurunda olmasını da sünnî talâk için gerekli görür.²³³ Sünnî talâk, karısını boşamaya karar veren erkeğin, bu kararını gözden geçirip bir anlık öfkeyle aile birliğini dağıtmaması için alınmış bir tedbirdir.²³⁴ Ayrıca sünnî talâk, karısını boşamaya karar veren kocanın boşamayı Sünnet'e uygun yapmak için beklediği süre içinde -şayet boşanmaya kadın sebep olmuşsa- kadına hatasını telâfî etme ve kocasını kararından vazgeçirme fırsatı da verir.

"يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ"

²²⁸ Zuhaylî, IX, s. 315.

²²⁹ Nisâ: 4/34.

²³⁰ İbn Rüşd, III, s. 86.

²³¹ Bakara: 2/236.

²³² Acar, “Talâk”, s. 499; Birsin, s. 202.

²³³ Buhârî, Talâk 1.

²³⁴ Karaman, I, s. 365.

“Ey Peygamber (ve O’nun ümmeti) ²³⁵ ! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerinde boşayın ve iddeti de sayın...” ²³⁶ âyetinde bahsedilen iddet, kadının hayızdan temizlendiği ve kocasının henüz ilişkiye girmediği dönemdir. Bu ise şu hadisten anlaşılmaktadır:

Abdullah b. Ömer, karısını hayızlıyken boşadı. Babası Ömer b. Hattâb (r.a.), bunun hükmünü Resulullah’a (s.a.v.) sorduğunda, O (s.a.v.) şöyle cevap verdi: “Ona emret de karısına dönsün. Karısı temizlenip hayız görünceye ve tekrar temizleninceye kadar onu nikâhında tutsun. Sonra karısı hayız olup temizlendikten sonra dilerse onu yanında (nikâhında) tutsun dilerse de cinsi münasebete girmeden onu boşasın. İşte bu, boşayacağınız kadınlarda gözeteceğiniz Allah’ın emrettiği iddettir.” ²³⁷

Bu âyet ve hadise dayanarak İslâm hukukçuları, erkeğin, hayızdan temizlenen karısını cinsel ilişkiye girmeden bir defa boşamasının sünnî talâk olduğunu belirtmişlerdir. Bu bilgilere göre sünnî talâktan bahsedebilmek için üç şartın bulunması gerekir:

- 1- Kadının hayızlı olmaması.
- 2- Temizlik dönemindeki kadın ile cinsel ilişkiye girilmemiş olması.
- 3- Sadece bir talâk ile boşaması. ²³⁸

Hanefî hukukçular sünnî talâkı, hasen ve ahsen olarak ikiye ayırır:

2.3.6.1.1.1. Hasen Talâk

Hasen talâk, bir erkeğin zifaf gerçekleştikten sonra karısını üç talâk tamam oluncaya kadar her bir temizlik döneminde bir talâk ile boşamasıdır. ²³⁹ Daha açık bir ifadeyle hasen talâk, zifaf gerçekleştikten sonra kocanın, cinsi temasta bulunmadan temizlik dönemindeki karısını bir talâk ile boşayıp diğer temizlik döneminde ikinci kez boşaması ve sonraki temizlik döneminde de üçüncü kez boşamasıdır. Aynı şekilde koca üç talâk yerine ilk iki talâkı veya son iki talâkı da peş peşe iki temizlik döneminde

²³⁵ Âyeti kerimede hitap Peygamber’e (s.a.v.) olmakla birlikte "إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ" (kadınları boşayacağınızda) ibaresi emrin tüm ümmeti kapsadığını gösterir. (Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, es-Suyûtî, Tefsîrü'l-Celâleyn, 1. Baskı, Dâru'l-Hadîs, Kahire, t.y., s. 748.)

²³⁶ Talâk: 65/1.

²³⁷ Buhârî, Talâk 1; Müslim, Talâk 1.

²³⁸ Karaman, I, s. 366; Çolak, s. 253.

²³⁹ Serahsî, VI, s. 4; Merginânî, I, s. 221; Mevsilî, s. 586.

yaparsa hasen talâk sayılır. Hanefîlerin hasen kabul ettiği bu boşama şekli İmam Mâlik, Hanbelîler ve Evzâî'ye göre bid'î talâktır.²⁴⁰ Şâfiî'ye göre ise böyle bir boşama mubahtır.²⁴¹

2.3.6.1.1.2. Ahsen Talâk

Sünnet'e en uygun boşama şekli ahsen talâktır. Hanefîlerin ahsen kabul ettiği boşama şekli diğerk müctehidlere göre sünnî talâktır. Ahsen talâk, erkeğın temizlik dönemindeki karısını cinsel ilişkiye girmeden bir talâk ile boşaması ve iddeti bitinceye kadar bir daha onu boşamaması şeklinde olur.²⁴²

2.3.6.1.2. Bid'î Talâk

Bid'î talâk, yukarıda zikredilen sünnî talâkın zıddı olacak şekilde meydana gelen boşamadır. Dolayısıyla bid'î talâka sünnî olmayan talâk da denebilir. Buna göre bid'î talâkın tanımı řu şekilde yapılabilir; bir kişinin nikâhtan sonra cinsi temasta bulunduğu karısını, hayız döneminde veya temizlik döneminde onunla cinsi temasta bulunduktan sonra veya aynı temizlik döneminde iki veya üç kez boşamasıdır.²⁴³ Tanıma göre üç çeşit boşama bid'î sayılmıştır:

- 1- Kişinin, karısını hayızlı olduğu dönemde boşaması.
- 2- Temizlik döneminde cinsi temastan sonra boşaması.
- 3- Bir temizlik döneminde birden fazla talâk ile boşaması.

Cumhur son maddeyi bir temizlik dönemiyle sınırlı saymayıp kadının iddeti devam ettiği sürece ikinci boşamayı da bid'î talâk saymıştır.

Talâkın bid'î veya sünnî oluşu hayız gören kadınlar içindir. Hayız görmeyen, hayızdan kesilmiş veya hamile kadınlar söz konusu olduğunda, aynı anda üç talâk kullanılmadığı sürece cinsi temastan sonraki boşama da sünnî talâk olur. Ancak Hanefîler, bu durumdaki karısını iki veya üç talâk ile boşamak isteyen kocanın iki boşama arasında bir ay beklenmesini hasen talâk için yeterli görürler. İmam Muhammed

²⁴⁰ İbn Rüşd, III, s. 86; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, s. 364, 365; Çolak, s. 254.

²⁴¹ Serahsî, VI, s. 4.

²⁴² Şeybânî, IV, s. 390; Serahsî, VI, s. 3; Merginânî, I, s. 221; Mevsilî, s. 586.

²⁴³ Merginânî, I, s. 221-222; İbn Rüşd, III, s. 86.

ve İmam Züfer'e göre kocanın, hamile karısını sadece bir talâk ile boşaması Sünnet'e uygundur.²⁴⁴

Bid'î talâk şeklinde meydana gelen boşamanın geçerli olacağı âlimlerin çoğunluğunca benimsenmiştir. Ancak karısını, bid'î talâk ile boşayan kişi günah işlemiş olur.²⁴⁵

Üç talâkın aynı anda kullanılmasını, bid'î talâk olması sebebiyle hiçbir İslâm âlimi hoş görmemiştir. Fakat böyle bir durumda üç talâkın mı bir talâkın mı meydana geldiği âlimlerin ihtilaf ettiği bir konudur. Sahabîlerin çoğunluğu ile dört mezhep müctehidleri aynı anda üç talâkın kullanılması durumunda üç talâkın da geçerli olacağı görüşündedir.²⁴⁶ Sahâbe ve tâbiîden bazıları ile İbn Teymiyye, İbn Kayyim ve bazı çağdaş âlimlere göre böyle bir boşama bir talâk sayılır.²⁴⁷ Tâbiînden Sâid b. Müseyyeb, İbn Hazm ve bazı İmamiyye âlimlerine göre ise aynı anda üç talâkın kullanılması ile talâk meydana gelmez.²⁴⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, aynı mecliste üç talâkın aynı anda kullanılmasını bir talâk olarak kabul etmiştir.²⁴⁹

Hanefilere göre, nikâh akdinden sonra zifafa girmeden önce söylenecek “sen üç talâkla boşsun” sözü ile üç talâk meydana gelir. Ancak zifaktan önce “sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun” şeklinde ayrı ayrı söylenecek boşama lafızları ile bir talâk meydana gelir. Son durumda İmam Mâlik'e göre yine üç talâk meydana gelir.²⁵⁰

2.3.6.2. Ric'ate İmkân Tanınması Açısından Talâk

Cahiliye döneminde bir koca, istediği kadar boşama hakkına sahipti. Karısı ile ilişkisi kötüye giden koca bu hakkını kadına karşı adeta bir sopa gibi kullanmaktan çekinmez, boşadığı karısının iddeti bitmeden onu tekrar nikahına alır sonra onu yeniden boşardır. Böylece kadın ne kocasıyla karı-koca hayatı yaşayabilir ne de başka bir erkekle evlenebilirdi. İslâm, kadınların uğradığı bu zulmü, kocanın, eşini boşama

²⁴⁴ Merginânî, I, s. 222, 223; Mevsilî, s. 586.

²⁴⁵ Acar, “Talâk”, s. 499.

²⁴⁶ Sabunî, Ahkâm, I, s. 315.

²⁴⁷ Çolak, s. 257.

²⁴⁸ Çolak, s. 258.

²⁴⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, s. 242, 243.

²⁵⁰ Serahsî, VI, s. 133; Merginânî, I, s. 233.

sayısını üç ile sınırlayarak kaldırdı.²⁵¹ Üç ile sınırlanan boşama da tarafların yeniden evlilik hayatına dönüşüne imkân verip vermemesi açısından ric'î ve bâin olmak üzere iki kısma ayrılır. Bu ayırım, boşayan kocanın, boşadığı karısına, iddeti bitmeden evlilik hayatına tekrar dönebilmesi için yeni bir nikâh akdinin gerekli olup olmamasına göredir. Ayrıca bâin talâk da kadının rızası olması durumunda yeni bir nikâh akdi ile karı kocanın evlilik hayatına dönmelerine imkân vermesi açısından ikiye ayrılır.

2.3.6.2.1. Ric'î (Dönüşlü) Talâk

Ric'î talâk, kocaya, boşadığı karısına, yeni bir nikâh akdine ve mehre gerek olmadan dönme imkânı veren boşamadır.²⁵² Koca, boşamadan sonra kadının iddeti devam ettiği sürece karısına dönebilir. Kocanın boşadığı karısını iddeti devam ederken tekrar nikâhına almasına ric'at/rücû denir.²⁵³ Bu durumda iddet bekleyen kadının hamile olup olmaması önemli değildir. Bunun için yeni bir nikâh akdine ve mehre gerek yoktur. Çünkü iddet devam ettiği sürece nikâh bağı devam eder.²⁵⁴ Kadının beklediği iddet sona erince kocanın karısına dönme hakkı biter.²⁵⁵

Ric'î talâk ile meydana gelen ayrılıkta kadının iddeti devam ederken koca, karısını tekrar nikâhına almak istediğinde kadının rızasına bakılmaz. Çünkü âyeti kerimede, "وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ" *"Eşlerinizi (bir veya iki talâk ile) boşadığınızda iddetleri bitmeye yakın onları ya güzellikle nikâhınız altında tutun ya da güzellikle bırakın."*²⁵⁶ buyurulmaktadır. Bu âyette kocanın ric'î talâkla boşadığı karısını tekrar nikâhına almak istemesi halinde kadının rızasının olması ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır.²⁵⁷ "وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا" *"Kocaları (kadının iddeti) içinde barışmak isterlerse eşlerini geri almaya daha fazla hak sahibidir."*²⁵⁸ âyetinde işaret edilen talâk ric'î talâktır.²⁵⁹

²⁵¹ Ebu'l-Al'â Mevdûdî, Tefhîmu'l-Kur'an, Çev. Heyet, 2. Baskı, İnsan yayınları, İstanbul, 1996, I, s.179.

²⁵² Acar, "Talâk", s. 498.

²⁵³ Erdoğan, s. 481.

²⁵⁴ Serahsî, VI, s. 19.

²⁵⁵ Serahsî, VI, s. 19.

²⁵⁶ Bakara: 2/231.

²⁵⁷ Merginânî, II, s. 254.

²⁵⁸ Bakara: 2/228.

²⁵⁹ Sâbûnî, Tefâsîr, I, s. 264.

2.3.6.2.1.1. Boşamanın Ric'î Olmasının Şartları

Her boşama ric'î değildir. Boşamanın ric'î sayılması için aşağıdaki şartların bulunması gerekir.

2.3.6.2.1.1.1. Boşamanın Sahih Bir Nikâh Akdinden Sonra Olması

Sahih olmayan bir nikâh akdi ile evlenmiş olan tarafların -zifaf gerçekleşmiş olsa bile- derhal evlilik hayatlarını sonlandırmaları gerekir. Şayet kendileri buna yanaşmazsa hâkim tarafları ayırır. Böyle bir ayrılık fesih sayılır. Fesih ise talâk değildir. Talâk, kocanın tek taraflı iradesi veya eşlerin anlaşmaları neticesinde meydana gelir. Fesih ise tarafların rızasına bakılmaksızın meydana gelen ayrılıktır. Dolayısıyla sahih olmayan bir evlilik neticesinde tarafların ayrılması talâk sayılmaz.²⁶⁰

2.3.6.2.1.1.2. Evlilik Hayatının Fiilen Başlamış Olması

Boşamanın ric'î talâk sayılması için sahih nikâh akdinden sonra tarafların cinsi temasta (takarrub) bulunmuş olmaları gerekir. Bu konuda İslâm hukukçuları ittifak etmişlerdir.²⁶¹ Şayet taraflar nikâhlanıp takarrub meydana gelmeden ayrılırlarsa bu boşama bâin talâk sayılır.²⁶²

2.3.6.2.1.1.3. İlk İki Boşama Olması

Şartlarına uygun olarak meydana gelecek birinci ve ikinci boşama ric'î olabilir. Ancak üçüncü boşama ric'î olamaz.²⁶³ Bakara sûresinin 230. Âyetinde boşamanın iki kere olduğu vurgulandıktan sonra takip eden ayette “*Koca, ikinci boşamadan sonra eşini bir daha boşarsa kadın, başka bir erkekle evlenmedikçe ona helal olmaz*” şeklinde üçüncü boşamanın ric'ata imkân vermeyecek şekilde evlilik hayatını bitirdiği belirtilmektedir. Bu da ric'î talâkın ilk iki boşamada olabileceğini göstermektedir.

²⁶⁰ Bilmen, II, s. 34; Aydın, s. 224.

²⁶¹ Serahsî, VI, s. 18; İbn Rüşd, III, s. 104.

²⁶² Zuhaylî, IX, s. 343.

²⁶³ Acar, “Talâk”, s. 498.

2.3.6.2.1.1.4. Boşamanın Bir Bedel Karşılığında Olmaması

Kadının ödeyeceği bir bedel karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması fıkhîta muhâlea kavramıyla ifade edilir. Böyle bir ayrılık bâin talâk sayılır.²⁶⁴

Muhâlea akdinde teklifin koca veya karıdan gelmiş olmasının bir önemi yoktur. Koca, boşama karşılığında karısından bir bedel talep edebildiği gibi kadın da kocasına teklif sunabilir. Bir bedel karşılığında meydana gelen bu boşamanın hükmü bâin talâktır.²⁶⁵

Buraya kadar sıralanan maddelerin ric'î talâk için gerekli olduğuna dair âlimler arasında görüş ayrılığı yoktur. Hanefiler ric'î talâkın meydana gelmesi için zikredilen bu dört şartın dışında iki şartın daha olması gerektiğini savunurlar.

2.3.6.2.1.1.5. Boşamanın Sarih Bir Lafızla Gerçekleşmiş Olması

Hanefiler, boşama lafızlarını sarih ve kinâye olarak iki kısma ayırır. Bu ayırım talâkın hükmü açısından önemlidir. Hanefiler talâkın ric'î olmasını, boşama için kullanılan lafzın sarih olmasına bağlar.²⁶⁶ Sarih, şer'i hükmü niyetsiz sabit olan şey (söz veya söz yerini tutan okunaklı yazı veya anlaşılır işaret) olup yalnız talâk için kullanılan sözlerdir.²⁶⁷ “Kelâmda aslolan hakiki mânâdır.”²⁶⁸ Kocanın söyleyeceği “Seni boşadım”, “boş ol”, “boşsun” gibi sözlerin boşama anlamına geldiğini -söyleyenin niyeti bilinmese dahi- herkes tarafından bilinir.²⁶⁹ Böyle bir boşamada sayı belirtilmeyip üç talâka niyet edilse bile bir talâk sayılır.²⁷⁰

Hanefilere göre kinâyeli lafızla meydana gelen talâk bâin talâk sayılır. Cumhur ise boşama lafzının sarih veya kinâye olmasına bakmaksızın ilk dört şartı taşıması durumunda meydana gelecek boşamanın ric'î talâk olacağı görüşündedir.²⁷¹ Hukuk-ı

²⁶⁴ Fahrettin Atar, “Muhâlea”, DİA, İstanbul, 2005, XXX, s. 402; Zuhaylî, IX, s. 343.

²⁶⁵ Bilmen, II, s. 268, 269.

²⁶⁶ Merginânî, I, s. 225.

²⁶⁷ Mevsilî, s. 590; İbn Âbidîn, III, s. 247.

²⁶⁸ Mecelle md: 12.

²⁶⁹ Şayet koca eşine, “Sen boşsun” dese ve bu sözü “sen şu anda çalışmıyorsun, bir işle uğraşmıyorsun” gibi boşama kastı olmadan söylemişse talâk meydana gelmez. (Oral, III, s. 31.)

²⁷⁰ Merginânî, I, s. 225; Mevsilî, s. 590.

²⁷¹ İbn Rüşd, III, s. 106.

Âile Kararnâmesi, Hanefîlerin görüşünü benimseyip ric'î talâkın meydana gelebilmesi için boşamanın sarîh lafızla meydana gelmesi gerektiğini kabul etmiştir.²⁷²

2.3.6.2.1.1.6. Boşamanın Beynûnet İfade Eden Bir Lafızla Olmaması

Hanefîler ric'î talâkın meydana gelmesi için boşamanın, şiddet, kuvvet, haramlık, kesin ayrılık veya mübâlağa ifade etmeyecek lafızlarla gerçekleşmesini gerekli görürler.²⁷³ Hanefîler, şiddet veya mübâlağa ifade eden lafızların kesinlik (beynûnet) vasfı taşıdığını dolayısıyla boşamanın da kesin (bâin) talâk olacağını belirtirler.²⁷⁴ Cumhur, önceki maddede olduğu gibi talâk lafzının vasıflandırmasının talâkın hükmüne etkisini de kabul etmez. Hukuk-ı Âile Kararnâmesi Hanefîlerin görüşünü benimseyerek beynûnet ifade eden lafızlarla meydana gelen boşamayı bâin talâk kabul etmiştir.²⁷⁵

2.3.6.2.2. Bâin Talâk

Tarafların yeniden evlenmelerinin ancak yeni bir nikâh akdi ile mümkün olduğu boşama şekline bâin talâk denir.²⁷⁶ Bâin talâk ile birlikte iddetin bitmesine gerek olmadan evlilik hayatı derhal sonlanır ve tarafların hemen ayrılmaları zorunlu olur.²⁷⁷ İlk iki boşama bâin olarak gerçekleşirse buna beynûnet-i suğra, bâin talâk sayılan üçüncü boşamaya ise beynûnet-i kübrâ denir. Ayrılık beynûnet-i suğra olarak meydana gelmişse taraflar yeni bir nikâh akdi ve mehirle evlilik hayatına geri dönebilirler. Ancak ayrılık beynûnet-i kübrâ olarak gerçekleşmişse tarafların yeni bir nikâh akdi ile evlilik hayatına dönmeleri ancak şer'î tahlîl²⁷⁸ ile mümkündür.²⁷⁹ Bâin talâkta, ric'î talâkın aksine koca,

²⁷² H. A. K. madde 111: “Bir kimse nikâh-ı sahîh ile menkûhesini takarrubdan sonra lafz-ı sarîh ile tatlîk etse talâk-ı ric'î vâki olur.”

²⁷³ Zuhaylî, IX, s. 342.

²⁷⁴ Mevsîlî, s. 595.

²⁷⁵ H. A. K. madde 116: “Bir kimse nikâh-ı sahîh ile menkûhesini ... beynûnet ifade eden elfaz ile ... tatlîk ederse talâk-ı bâin vâki olur.”

²⁷⁶ Acar, “Talâk”, s. 499.

²⁷⁷ Aydın, s. 230.

²⁷⁸ Şer'î Tahlîl (Hülle): Üç talâkla boşanan bir kadının, boşandığı erkek ile tekrar evlenebilmesi için iddeti bittikten sonra başka bir erkekle sahîh bir nikâh akdiyle evlenmesi ve bu evliliğin de ölüm veya boşanma neticesinde son bulması ve tekrar iddeti bittikten sonra ilk kocası ile yeni bir nikâh ile

tek taraflı olarak evlilik hayatına yeniden dönemez. Yeni bir nikâh akdi kadının razı olması durumunda mümkündür.²⁸⁰

2.3.6.2.2.1. Bâin Talâk Sayılan Boşamalar

Bâin talâk sayılan hususlar altı başlık altında toplanır. Bunların ikisinde görüş ayrılığı yoktur ki bunlar; zifaktan önce ve üçüncü boşamadır. Mühâlea/hul’ ve yargı yoluyla boşanma şeklinde meydana gelen ayrılığın hükmünün fesih mi bâin talâk mı olduğu ihtilafıdır. Bâin talâk sayılan diğer iki husus ise Hanefilere göredir. Bunlar da talâkın kinâyeli veya mübalağalı lafızlarla gerçekleşmesidir. Mübalağalı lafızlar, talâk lafzının vasıflandırılmasıyla alakalı olduğu için bu konu “Boşama Lafzının Vasıflandırılması” başlığı altında ele alınacaktır.

2.3.6.2.2.1.1. Zifaktan Önce Meydana Gelen Boşama

Zifaf (takarrub) gerçekleşmeden meydana gelecek boşama bâin talâk sayılır.²⁸¹ Böyle bir boşama için kadının iddet beklemesine gerek yoktur.²⁸² Bunun delili şu âyettir, *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ* "يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ" *“Ey iman edenler! Mümin kadınlarla nikâhlanıp da henüz temasta bulunmadan onları boşayacağınız zaman sayacağınız bir iddet süresince onları bekletme hakkınız yoktur”*²⁸³

Zifaktan önce meydana gelen boşama, kadının iddet beklemesine gerek olmaması sebebiyle bâin talâktır. Çünkü yeni bir nikâha gerek olmadan evlilik hayatına dönüş, kadının iddeti devam ettiği sürece mümkündür.²⁸⁴ İddet beklemesi gerekmeyen böyle bir kadın hem başka bir erkekle hem de rızasının olması durumunda ve üçüncü talâk gerçekleşmemişse kocasıyla hemen evlenebilir.²⁸⁵

evlenmesidir. Birinci kocasından boşandıktan sonraki yaptığı evliliğin şekli olmaması gerekir. (Saffet Köse, “Hülle”, DİA, İstanbul, 1998, XVIII, s.475.)

²⁷⁹ Erdoğan, s. 542.

²⁸⁰ Çolak, s. 251.

²⁸¹ Serahsî, VI, s. 18; Bilmen, II, s. 229.

²⁸² Sabunî, Ahkâm, I, s. 308.

²⁸³ Ahzâb: 33/49.

²⁸⁴ Zuhaylî, IX, s. 342,343.

²⁸⁵ İbn Rüşd, III, s. 108.

2.3.6.2.2.1.2. Üçüncü Boşama

İlk iki boşama ric'î talâk olabileceği gibi bâin talâk (beynûnet-i sügrâ) da olabilir. Ancak üçüncü boşama beynûnet-i kübrâ (beynûnet-i kat'îyye) olarak bâin talâk sayılır. Üç talâkın aynı anda verilmiş olması²⁸⁶ veya üçüncü boşama, ric'î talâkın şartlarını taşıyarak meydana gelmiş olsa da hüküm değişmez.²⁸⁷ Hanefiler, erkeğin ilk iki boşamada da karısını bâin talâk olarak boşayabileceğini savunur.²⁸⁸

2.3.6.2.2.1.3. Boşamanın Bir Bedel Karşılığı Olması

Evlilik hayatının kuruluşunda maddi yük erkeğin omuzundadır. Beklenen huzurun bulunmadığı evlilik hayatını sonlandırıp yeni bir evlilik hayatı kurmak, erkek için yeni bir maddi yük anlamına gelir. Bu imkâna sahip olmayan ve boşama hakkını/sorumluluğunu elinde bulunduran erkek, karısını boşamaya yanaşmayabilir. Bu durumda kadın, vereceği bir bedel karşılığında kocasını, kendisini boşamaya ikna edebilir.²⁸⁹ İslâm hukukunda Muhâlea/Hul' olarak adlandırılan böyle bir uygulamaya *“Şayet Allah'ın kanunlarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için verdiği meblağda taraflara bir günah yoktur.”*²⁹⁰ âyeti delil getirilmektedir.

Bu konuda Sünnet'ten şöyle bir olay aktarılmıştır: Sabit b. Kays (r.a.), karısı Cemile bnt. Abdullah b. Übey'i dövüp kolunu kırar. Bu haber Resulullah'a (s.a.v.) bildirildi. Resulullah (s.a.v.) kadını, kocasına vereceği bir bedele²⁹¹ ikna etti, Sabit b. Kays'a da alacağı bu bedel karşılığında kadını boşamasını emretti.²⁹²

²⁸⁶ Zuhaylî, IX, s. 343, 344.

²⁸⁷ H. A. K. md: 115: “... Üçüncü talâk-ı ric'î ile beynûnet-i kat'îyye hâsıl olur.”

²⁸⁸ Merginânî, I, s. 236.

²⁸⁹ Atar, “Muhâlea”, s. 399.

²⁹⁰ Bakara: 2/229.

²⁹¹ Sabit b. Kays, evlenirken eşine mehir olarak verdiği bahçesinin kedisine iade edilmesini istedi. Kadın da bu teklifi kabul etti ve isterse daha fazlasını da vermeye hazır olduğunu bildirdi. (Sabunî, Ahkâm, I, s. 321.)

²⁹² İbn Mâce, Talâk 22; Nesâî, Talâk 53.

Bu olaya dayanarak boşamayı gerekli kılacak şartlar mevcut ise²⁹³ kadının bir bedel karşılığında kendisini boşamasını teklif etmesi halinde kocanın bunu kabul etmesi sünnete uygun görülmüştür.²⁹⁴

Muhâlea/Hul' şeklinde meydana gelen boşamanın hükmü, Hanefî ve Mâlikî âlimlere göre bâin talâktır.²⁹⁵ Şâfiîlerde tercih edilen görüş ile Ahmed b. Hanbel'den gelen bir görüş de bu yöndedir. İbn Abbas, İkrime (ö. 105/723), Tavus (ö. 106/725), Ebû Sevr ile ilk görüşünde Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'den gelen diğer bir görüşe göre ise böyle bir ayrılık fesihdir.²⁹⁶ Fesih talâk sayısını eksiltmez.²⁹⁷

Yeri gelmişken şu hususa da değinmekte fayda vardır: Koca, karısına mehr-i müeccel (vadeli) olarak vermeyi vaad ettiği bir parayı kadının rızası olmadan vermeme yoluna gidemez. Aynı şekilde koca, mehri muaccel (peşin) olarak verdiği ve kadının elinde mevcut olan mehri de kadının rızası olmadan alamaz. Böyle bir hareket âyet ile kesin olarak yasaklanmıştır.²⁹⁸ Muhâlea akdinin, tarafların rızaları ile meydana gelmiş olması gerekir.

2.3.6.2.2.1.4. Yargı Yolu ile Boşanma

Bir kadın, İslâm hukukçuları arasında ihtilaflar bulunmakla beraber şu durumlarda mahkemeye boşanma davası açabilir: Cinsel ilişkiye engel teşkil edecek seviyede kocasında bulunan kusur ve hastalıklar, kocasının kaybolması, kocanın hapse mahkûm edilmesi, kocanın nafaka temin edememesi, karı koca arasındaki şiddetli geçimsizlik. Zikredilen bu sebeplerle kadının mahkemeye başvurması veya îlâ, liân ve zihâr durumlarında hâkim eşlerin arasını ayırabilir. Böyle bir ayrılığın hükmü İslâm hukukçularının ihtilaf ettiği bir konudur. Yargı yolu ile meydana gelen ayrılık, Hanefî ve Mâlikîlere göre bâin talâk, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise fesih sayılır.²⁹⁹

²⁹³ Geçerli bir sebep yokken boşama uygun görülmemiştir. (Bkz. Talâkın Hükümü)

²⁹⁴ Zuhaylî, IX, s. 382.

²⁹⁵ Şeybânî, IV, s. 549; Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemrî İbn Abdilber, *el-Kâfi fî Fikhi Ehli'l-Medîne*, 2. Baskı, Mektebetü'r-Riyadi'l-Hadise, Riyad, 1980, II, s. 593; Serahsî, VI, s. 171.

²⁹⁶ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Mûsâ eş-Şerîf el-Hâşimî Ebû Ali, *el-İrşâd ilâ Sebîli'r-Reşâd*, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, y.y., 1998, s. 313; Şîrâzî, II, s. 491.

²⁹⁷ Karaman, I, s. 355.

²⁹⁸ Nisâ: 4/20.

²⁹⁹ Acar, "Tefrik", s. 277, 278.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'na göre mahkeme kararıyla meydana gelen boşanma bir bâin talâk sayılır.³⁰⁰ Ancak nikâh akdindeki bazı eksiklikler sebebiyle mahkeme, evlilik sözleşmesini feshederse bu ayrılık talâk sayılmadığı için talâk sayısını eksiltmez.³⁰¹

2.3.6.2.2.1.5. Kinâyeli Lafızlarla Meydana Gelen Boşama

Kinâye, kendisiyle neyin kastedildiği, herhangi bir karine olmadan anlaşılmayacak kadar kapalı olan lafızlardır.³⁰² Kinâyeli lafzın boşama anlamında kullanıldığı ancak söyleyenin niyeti ile bilinir. Bu tür lafızlar boşama için söylendiği gibi başka bir mana için de söylenmiş olabilir.³⁰³ Böyle lafızlarla boşamaya niyet edilmişse boşama meydana gelir. Bu konuda ihtilaf yoktur.

Kinâyeli lafızların talâkın hükmüne etkisi hususunda İslâm hukukçuları ihtilaf etmiştir. Böyle lafızlarla meydana gelecek ayrılık Hanefî hukukçulara göre bâin talâk, cumhura göre ise ric'î talâk sayılır.³⁰⁴ Bu görüş ayrılığının temel sebebi şudur: Hanefî hukukçulara göre koca ilk iki ayrılıkta da kesin (bâin) ayrılmaya niyet ederek boşamayı bâin talâk şeklinde gerçekleştirebilir.³⁰⁵ Bunu için koca kesin ayrılığa delalet eden bir lafızla karısını bâin talâk ile boşayabilir. Bu durumda Hanefîlere göre evliliğin maddi yükünü yüklenen koca, sahip olduğu dönüş (ric'at) hakkından feragat etmiş sayılır. Cumhur ise yukarıda detayları verilmiş olan üçüncü boşama, zifaktan önceki boşama veya mühâlea yoluyla meydana gelecek boşama ve Mâlikîlere göre mahkeme kararı dışındaki ayrılıkların ancak ric'î talâk olacağı görüşündedir.³⁰⁶ Dolayısıyla cumhura göre bir kişi istese de kesin ayrılık olan bu boşamalar dışında karısını bâin talâk ile boşayamaz.

Bu görüş ayrılığı pratikte şöyle bir sonuç doğurur: Eşini kesin olarak boşamak isteyen koca Hanefîlere göre katıyet belirten bir lafızla onu bir kere boşayarak bu amacına ulaşabilir. Cumhura göre ise önceki maddelerde sıralanan şartlar yoksa koca

³⁰⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, s. 452.

³⁰¹ Çolak, s. 278, 279.

³⁰² Ferhat Koca, "Kinâye", DİA, Ankara, 2002, XXVI, s. 36.

³⁰³ Mevsilî, s. 597.

³⁰⁴ Acar, "Talâk", s. 499.

³⁰⁵ Merginânî, I, s. 236.

³⁰⁶ İbn Rüşd, III, s. 106.

böyle bir amaca ancak üçüncü boşama hakkını kullanarak ulaşabilir.³⁰⁷ Her iki görüş de bazı maslahatları barındırmakla birlikte Hanefîlere göre ölüm hastası olmayıp karısını mirasından mahrum etmek isteyen koca, kinayeli veya mübalağa/sertlik/şiddet içeren bir lafızla karısını boşadığında (ilk iki boşama da olsa) bâin talâk meydana gelir ve taraflar birbirine mirasçı olamazlar. Ama cumhura göre aynı düşünce ile karısından ayrılmak isteyen koca, eşini bâin talâk ile boşayamaz. Bu amacına ancak üç talâk hakkının tamamını kullanarak ulaşabilir. Buna göre Hanefî hukukçuların görüşlerinin gelecekte olası yeni bir nikâha imkân tanınması açısından maslahata daha uygun olduğu söylenebilir. Öte yandan cumhurun içtihadına göre ise kişi bir anlık öfkeyle de olsa karısını bâin talâk ile boşayamaz. Böyle bir durumda karısını boşayan kişi, üçüncü boşama hakkını kullanmamış olması şartıyla yeni bir evliliğin külfetine girmeden iddeti devam eden karsına tekrar dönebilir.

Yukarda da belirtildiği gibi boşama ric'î olarak meydana gelmişse koca, iddet devam ederken karısına yeni bir nikâh akdine gerek olmadan dönme hakkına sahiptir. Hanefîlere göre koca, kesin boşama anlamına gelebilecek bir lafızla, söz konusu bu dönüş hakkından vazgeçmiş sayılır. Hanefîler ile cumhur arasındaki bu içtihat farklılığı şöyle bir sonuç doğurur; koca karısına “seni bâin talâkla boşadım” derse Hanefîlere göre bâin talâk, cumhura göre -birinci veya ikinci boşama olması koşuluyla- ric'î talâk meydana gelir. Aynı durum kinâyeli lafızlarla meydana gelen boşama için de geçerlidir.

Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nde kinayeli lafızlarla meydana gelen ayrılık, bâin talâk olarak kabul edilmiştir.³⁰⁸

2.3.6.2.2.1.6. Boşama Lafzının Vasıflandırılması

Önceki maddede de belirtildiği gibi Hanefîlere göre kocanın ilk iki talâkı da bâin olabilir. Talâk lafzının (seni dağ gibi boşadım, dünya kadar boşadım, minare uzunluğunda boşadım... gibi) kesinlik belirten bir sıfat ile vasıflandırılması Hanefî hukukçulara göre bâin talâk sayılır.³⁰⁹

³⁰⁷ Merginânî, I, s. 236; Zuhaylî, IX, s. 344.

³⁰⁸ H. A. K. md. 116: “Beynûnet ifâde eden elfaz ile... talâk-ı bâin vâki olur.”

³⁰⁹ Aydın, s. 230.

Hanefilere göre vasıf ya şiddet, sertlik, çokluk ifade eder ya da böyle bir anlam ifade etmez. Şayet vasıf şiddet veya sertlik ifade ediyorsa boşama bâin talâk, vasıf şiddet ve sertlik ifade etmiyorsa ric'î talâk sayılır.³¹⁰ Hanefî hukukçulardan Mevsilî, bu vasıfları şöyle örneklendirir; bir kimse karısına, “sen talâkın en üstünü ile” veya “en mükemmeli ile” veya “Sünnet’e en uygunu ile...” boşsun dese bir ric'î talâk meydana gelir. Çünkü bu lafızlarda şiddet veya sertlik vasfı yoktur. Fakat “sen bâin talâk ile boşsun”, “en fahiş talâkla boşsun”, “en çirkin talâk ile boşsun” derse kadın bir bâin talâk ile boş olur. Çünkü bu vasıflar şiddet içerir. Bâin ise -yeni bir nikâh akdi olmadan- geri dönüşü olmayan şiddetli boşamadır. Koca, bu lafızlarla üç talâka niyet etmişse üç talâk meydana gelir.³¹¹

Hanefî hukukçular talâkın vasıflandırılmasının talâkın hükmüne etkisi ile ilgili bazı görüş ayrılıklarına sahiptir. Ebû Hanife'ye göre talâk “falan şey gibi bir talâk ile seni boşadım” şeklinde bir şeye benzetilse, benzetilen şey ister küçük olsun ister büyük olsun veya büyüklük vasfı ister söylensin ister söylenmesin boşama bâin talâk olur. Buradaki benzetme, fazlalığı gösterir. Talâкта fazlalık ise kesinlik anlamına gelir. Ebû Yusuf'a göre ise benzetilen şey ister büyük ister küçük olsun büyüklük vasfı zikredilirse boşama bâin olur. Aksi halde ric'î talâk sayılır. Züfer'e (ö. 158/775) göre ise halk arasında büyüklük vasfı ile tanınan bir şeye benzetilirse bâin talâk, aksi halde ric'î talâk meydana gelir. İmam Muhammed'in ise Ebû Hanife ve Ebû Yusuf ile aynı görüşte olduğuna dair rivâyetler vardır.³¹²

Cumhura göre kinâyeli lafızlarda olduğu gibi boşama lafzının vasıflandırılmasının talâkın hükmüne etkisi yoktur. Cumhur, ilk iki boşama olması şartıyla zifaktan önce olmaması veya mühâlea olmaması durumunda meydana gelecek her boşamayı ric'î talâk kabul eder.³¹³

Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nde beynûnet ifade eden sözlerle meydana gelen boşama bâin talâk kabul edilmiştir.³¹⁴

³¹⁰ Serahsî, VI, s. 124; Mevsilî, s. 595.

³¹¹ Mevsilî, s. 595.

³¹² Serahsî, VI, s. 125; Merginânî, I, s. 233.

³¹³ İbn Rüşd, III, s. 106.

³¹⁴ H. A. K. md. 116: “Beynûnet ifâde eden elfaz ile... talâk-ı bâin vâki olur.”

2.3.6.2.2.2. Beynûnet

Beynûnet, ayrılmak anlamına gelir. Terim olarak karı koca arasındaki nikâh bağının son bulması sebebiyle meydana gelen kesin ayrılığı ifade eder.³¹⁵ Ayrılık ric'î talâk ile meydana geldiğinde kadın iddet beklerken nikâh bağı devam eder. Ancak ric'î talâkla boşanmış kadının iddetinin bitmesi ile beynûnet meydana gelir.³¹⁶ Dolayısıyla beynûnet, bâin talâk sonrası ortaya çıkan bir durumdur.

Beynûnet, bâin talâkın meydana geliş şekline bağlı olarak beynûnet-i suğrâ ve beynûnet-i kübrâ olmak üzere iki kısma ayrılır:

Beynûnet-i suğrâ, ilk iki talâkın bâin olarak gerçekleşmesidir. Taraflar (karı-koca) yeni bir mehir ve nikâh akdi ile tekrar evlenebilir.³¹⁷ Diğer bir ifade ile beynûnet-i suğrâ, şer'î tahlîle gerek duyulmadan tarafların yeni bir nikâh ve mehir ile tekrar bir araya gelme imkânının olduğu beynûnettir. İlk iki boşama ric'î olarak gerçekleşse bile kadının iddeti bittiğinde boşanmanın hükmü bâin talâka dönüşür.³¹⁸

Beynûnet-i kübrâ ise üçüncü boşama ile meydana gelen ayrılıktır.³¹⁹ Bu aşamadan sonra şer'î tahlil olmadan tarafların yeniden evlenmeleri mümkün değildir. Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nde beynûnet-i kübrâ, beynûnet-i kati'yye olarak isimlendirilir.³²⁰

Beynûnetin her iki şeklinin ortak ve farklı hükümleri vardır.

2.3.6.2.2.2.1. Beynûnet-i Suğrâ ile Beynûnet-i Kübrânın Ortak Hükümleri

1- Her iki beynûnet ile de nikâh bağı hemen sona erer.³²¹

2- Eşler arasında mahremiyet başlar. Dolayısıyla karı koca derhal ayrılmak zorundadır.³²²

3- Her iki beynûnetten sonra iddet devam etse bile îla, zihâr ve liân yapılamaz.³²³

³¹⁵ Çeker, "Beynûnet", s. 79; Erdoğan, s. 55.

³¹⁶ Zuhaylî, IX, s. 345.

³¹⁷ Bilmen, II, s. 175.

³¹⁸ Çolak, s. 247.

³¹⁹ Bilmen, II, s. 175.

³²⁰ H. A. K. md. 115, 117, 118.

³²¹ H. A. K. md: 117.

³²² Aydın, s. 230.

4- Her iki beynûnette müeccel (vadeli) olan mehir muaccele (peşin) mehre dönüşür.³²⁴

2.3.6.2.2.2. Beynûnet-i Suğrâ ile Beynûnet-i Kübrânın Farklı Hükümleri

Beynûnetlerin iki farklı hükmü vardır:

1- Beynûnet-i suğrâ evlenme engeli doğurmaz. Dolayısıyla yeni bir nikâh ile taraflar tekrar evlilik hayatına dönebilir. Ancak beynûnet-i kübrâ ile meydana gelen ayrılıkta geçici evlenme engeli oluşur.³²⁵ Beynûnet-i kübrânın geçici evlenme engeli doğurması âyet ile sabittir.³²⁶

2- Beynûnet-i suğrâdan sonra kocanın talâk hakkı devam ederken, beynûnet-i kübrâdan sonra kocanın talâk hakkı kalmaz.³²⁷

2.3.7. İddet

Çalışmanın ana konusu olan talâk ve onun neticesi olan nafaka ile doğrudan ilişkisi sebebiyle iddet konusunun bilinmesi önem arz etmektedir. Ric'î talâkla meydana gelen ayrılıkta kocanın iddet içinde ric'at hakkı vardır. Ric'î ve bâin talâkta kadının başka bir erkekle evlenmesi için iddetinin bitmiş olması gerekir. Yine dört karısı olan bir erkek de eşlerinden birkaçını veya tamamını boşadığı zaman başka bir kadınla evlenebilmesi için eşlerinin iddetinin bitmesini beklemek zorundadır. Ayrıca koca karısını boşadığı zaman onun yakın akrabaları ile evlenebilmesi için yine karısının iddetinin bitmiş olması gerekir. Ric'î talâk ile meydana gelen ayrılıkta iddet devam ederken taraflardan birinin ölmesi durumunda diğeri ölene vâris olur. Ayrıca nafaka da genel olarak iddetin süresine bağlıdır. Bunlarla birlikte geniş bir konu olan iddet, çalışmanın içeriği ile alakalı olduğu kadarıyla ele alınacaktır.

³²³ Serahsî, VI, s. 93; Zuhaylî, IX, s. 345.

³²⁴ Çolak, s. 249.

³²⁵ H. A. K. md: 117: “Talâk-ı bâin fi'l-hâl zevciyyeti izâle eder. Şu kadar ki bir veya iki talâk-ı bâin tecdîd-i nikâha mâni olmaz. Âmma üç talâktan sonra beynûnet-i kat'iyye hâsıl olur.”

³²⁶ Bakara: 2/230.

³²⁷ Çolak, s. 347.

2.3.7.1. Tanımı

İddet (العدة) sözlükte, adde (عده) kelimesinin mastarı olup saymak anlamına gelir.³²⁸ Aile hukuku terimi olarak iddet, bir erkek veya kadının evlilik hayatı sona erdiğinde başka biriyle evlenmeden önce beklemeleri gereken süreye denir.³²⁹ İddet ile ilgili deliller Kur'ân-ı Kerîm âyetleridir.³³⁰

2.3.7.2. İddet Gerektiren Durumlar

İddet beklemeyi gerektiren durumlar şunlardır:

1- İddet, nikâhlanan taraflar arasında cinsi temas meydana geldikten sonraki ayrılıkta söz konusu olur. Dolayısıyla sonrasında cinsi temasın yaşanmadığı bir nikâh akdinden dolayı kadının iddet beklemesi gerekmez. Bunun istisnası aşağıda açıklanacak olan ölüm iddetidir.

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا"

*"Ey iman edenler! Mümin kadınlarla nikâhlanıp da henüz temasta bulunmadan onları boşayacağınız zaman sayacağınız bir iddet süresince onları bekletme hakkınız yoktur."*³³¹ âyeti bu hususa değinmektedir.

Ayette geçen "أَنْ تَمْسُوهُنَّ" lafzını, tâbiînden bazı âlimler, kavî-i cedîdinde Şâfiî, Zâhirîler, Câferîler ile bazı Mâlikîler cinsi temas şeklinde anlamışlardır. Dolayısıyla bu âlimlere göre sahih nikâh akdi ile evlenen koca, karısını cinsi temasa girmeden halvetten sonra boşarsa kadının bekleyeceği bir iddet yoktur.³³² Ancak ilk görüşünde Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Hanefî hukukçulara göre "أَنْ تَمْسُوهُنَّ" lafzı halveti de kapsar. Bu durumda sahih nikâh akdinden sonra meydana gelecek halvet³³³ neticesinde ayrılık meydana gelirse kadının iddet beklemesi gerekir.³³⁴

Sahihi nikâh akdinden sonra taraflar arasında cinsi temas olmaksızın halvetin olması durumunda iddetin gerekeceği yönündeki görüş daha tutarlı görünmektedir.

³²⁸ Mevsilî, s. 635.

³²⁹ Bilmen, II, s. 179.

³³⁰ Bakara: 2/228, 234; Ahzab: 33/49; Talâk: 65/1, 2, 4, 6.

³³¹ Ahzâb: 33/49.

³³² Şîrâzî, III, s. 118.

³³³ Mutlak anlamda halvet, sahih halvettir.

³³⁴ Şîrâzî, III, s. 118; İbn Kudâme, el-Kâfî, III, s. 194; Mevsilî, s. 566; H. İbrahim Acar, "İddet", DİA, İstanbul, 2000, XXI, s. 467.

Buradaki iddet kadının hamile olup olmadığının ve hamileyse doğacak çocuğun baba tarafından nesebinin sabit olması için değildir. Böyle bir kadının iddet beklemesi karı koca arasında cinsi temasın meydana gelip gelmediğinin üçüncü kişiler tarafından bilinmiyor olmasındandır. Dolayısıyla kadının iddet beklemesi ile ilerde meydana gelme olasılığı olan bir olumsuzluğun önüne geçilmiş olur.

2- Sahih nikâh akdinden sonra zıfâf veya halvet olmasa bile kocanın ölümü halinde kadın iddet bekler.³³⁵

3- Fâsid nikâh akdinden sonra cinsi temas olmuşsa kadın yine iddet bekler. Ancak cumhura göre böyle bir evlilikte cinsi temasın olmadığı halvetten sonrası tarafların ayrılması ile kadının iddet beklemesi gerekmez.³³⁶ Mâlikîler bu durumda da kadının iddet beklemesi gerektiğini söyler.³³⁷ Mâlikî hukukçuların görüşleri daha ihtiyatlıdır. Zira Hanefî hukukçular sahih bir nikâh ile evli olan tarafların halvetten sonrası ayrılması durumunda ihtiyaten kadının iddet beklemesi gerektiğini söyler.³³⁸ Oysa fâsid nikâhtan sonra meydana gelen benzer bir ayrılıkta da aynı ihtiyat söz konusu edilebilirdi. Bu ihtiyat Mâlikîlerin içtihadında mevcuttur.

Kadın veya erkek ayrımı yapılmadan mutlak anlamda iddet ile kadının iddeti kastedilir. Ancak şu iki durumda koca da iddet bekler.

1- Bir erkek, karısının kız kardeşi, halası, teyzesi ve yeğeni ile ancak boşadığı eşinin iddeti bittiğinde evlenebilir.³³⁹

2- Dört kadınla evli olan bir erkek, karılarından bir kısmını veya tamamını boşadığında karısının/karılarının iddeti bitmeden başka bir kadınla evlenemez.³⁴⁰

Birinci bölümde yer alan geçici evlenme engelleri başlığı altında değinildiği gibi bir erkek aynı anda iki yakın akraba olan kadın ile evlenemeyeceği gibi dörtten fazla kadınla da evlenemez. Böyle bir kocanın, boşadığı karısının iddeti devam ederken söz konusu olan bu evlenme engelleri de devam eder.

Cahiliye döneminde kocası ölen kadınlar bir yıl yas tutardı. Ancak kocanın boşadığı kadınlar iddet beklemezdi.³⁴¹ İslâmiyet ise kocanın boşanmasına, kocanın ölmesine ve cinsi temasta bulunmasına göre üç farklı iddet süresi belirlemiştir.

³³⁵ Aydın, s. 240.

³³⁶ Aydın, s. 239.

³³⁷ Zuhaylî, IX, s. 492.

³³⁸ Mevsilî, s. 566.

³³⁹ Bilmen, II, s. 368.

³⁴⁰ Bilmen, II, s. 368.

2.3.7.3. Boşama veya Nikâh Akdinin Feshi Durumunda Kadının İddeti

Boşama veya nikâh akdinin feshedilmesi halinde kadınların bekleyeceği iddet süresi, kadının adet görüp görmemesine ve hamile olup olmamasına bağlı olarak farklılık arz etmektedir.

2.3.7.3.1. Adet Gören Kadınların İddeti

Sağlıklı bir kadın genelde adet gördüğünden Kur'ân-ı Kerîm iddet konusunu bu genel durumu esas alarak “*Boşanan kadınlar kendi kendilerine üç kuru‘ bekler*”³⁴² şeklinde vermiştir.

İslâm hukukçuları bu âyete dayanarak adet gören kadınlar boşandıkları zaman üç kar‘ (çoğulu kuru‘) iddet bekleyeceklerini ittifakla kabul etmişlerdir. Ancak kar‘ kelimesinin delalet ettiği manada ihtilaf edilmiştir. Bunun sebebi söz konusu lafzın hem kadınların temizlik dönemi hem de hayız dönemi için kullanılan müşterek bir kelime olmasıdır.³⁴³ Kar‘ kelimesi Ebû Bekir, Ömer, Ali, İbn Mesud, Ebû Mûsâ el-Eş‘arî, İbn Abbas, Ebû Derdâ, es-Sevrî, Evzâî, İbn Ebî Leylâ (ö. 148/765), Hanefîler ve son görüşünde Ahmed b. Hanbel’e göre hayız anlamına gelir. İbn Ömer, Âişe, Zeyd b. Sâbit ile Mâlikî, Şâfiî ve Zâhirîlere göre iki hayız arasındaki temizlik dönemidir.³⁴⁴ Her iki gurup da kendi görüşlerini farklı delillerle desteklerler.³⁴⁵ Hukuk-ı Âile Kararnâmesi kar‘ kelimesini hayız olarak kabul etmiştir.³⁴⁶

Kar‘ı hayız kabul eden âlimlere göre boşama, kadın hayızlıyken (bid‘î talâk) olmuşsa bu hayız hesaba katılmaz. Bu hayızdan temizlendikten sonra göreceği ilk hayızdan itibaren üç hayız bekler. Üçüncü hayızın bitmesi ile iddet sona erer.³⁴⁷ Kar‘ı temizlik dönemi kabul eden âlimlere göre ise kadın, temizlik döneminin kaçınıcı günü olduğuna bakılmaksızın kocasının boşaması durumunda içinde bulunduğu temizlik

³⁴¹ Mustafa Bakır, “İhdâd”, DİA, İstanbul, 2000, XXI, s. 530.

³⁴² Bakara: 2/228.

³⁴³ İbn Rüşd, III, s. 109.

³⁴⁴ İbn Rüşd, III, s. 108, 109; Mevsilî, s. 636, 637; Acar, “İddet”, s. 468.

³⁴⁵ Deliller hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: İbn Rüşd, III, s. 109, 110.

³⁴⁶ H. A. K. md. 139.

³⁴⁷ Zuhaylî, IX, s. 501; Acar, “İddet”, s. 468.

dönemi birinci kar‘ sayılır. Akabindeki İki temizlik döneminden sonra hayız kanı görmesi ile kadının iddeti bitmiş olur.³⁴⁸ Bu durumda kadın üç kar‘dan daha az iddet bekleyebilir. Ancak kar‘ı hayız kabul eden âlimlere göre kadın en az üç hayız iddet beklemek zorundadır.

2.3.7.3.2. Adet Görmeyen Kadınların İddeti

Kur‘ân-ı Kerîm, iddetle ilgili genel hükmü üç kar‘ olarak belirledikten sonra herhangi bir sebeple adet görmeyen kadınların iddetini de üç ay olarak hükme bağlamıştır.

Adet görmeyen kadınlar ya menopoza dönemine girmiş olması sebebiyle adet görmüyordur ya da adet görebilecek bir yaşta olduğu halde herhangi bir sebeple adet görmüyordur. Her iki gurbun bekleyeceği iddet üç aydır.³⁴⁹ Bu hükmün delili şu âyettir, "وَاللَّائِي يَئْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحْضُنَّ" *"Kadınlarınızdan adet kesilmiş olanlarla adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır."*³⁵⁰

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre hayız görmenin asgari yaşı dokuzdur. Hayızdan kesilme yaşı ile ilgili elli ile yetmiş yaşları arasında değişik yaşlar zikredilmiştir.³⁵¹ Adet görmenin asgari yaşı ile menopoza dönemi arasında olup yani normal şartlarda hamile olmayıp adet görebilecek bir yaşta olduğu halde herhangi bir sebeple adet görmeyen kadınların bekleyeceği iddet süresi İslâm âlimlerinin ihtilaf ettiği bir konudur. Şayet böyle bir kadın süt emzirme veya hastalık gibi bir sebeple adet görmüyorsa sebep bitip adet görmeye başlayıncaya kadar iddet bekler. Adet görmeye başladıktan sonra da üç kar‘ daha iddet bekler.³⁵² Her ne sebeple olursa olsun adet görme yaşında olduğu halde adet görmeyen kadının iddeti, Hanefîler ve yeni görüşünde Şâfi‘î’ye göre, menopoza sayılabilecek bir yaşa kadar devam eder. Menopoza yaşından itibaren de üç ay daha iddet bekler. Mâlikî, Hanbelî ve Caferîlere göre ise böyle bir kadın hamilelik süresi olan 9 ay ve sonrasında da 3 ay daha olmak üzere toplam 12 ay

³⁴⁸ Zuhaylî, IX, s. 502.

³⁴⁹ Aydın, s. 241.

³⁵⁰ Talâk: 65/4.

³⁵¹ Yunus Vehbi Yavuz, "Hayız", DİA, İstanbul, 1998, XVII, s. 52.

³⁵² Acar, "İddet", s. 468.

iddet bekler.³⁵³ Merhum Ömer Nasûhi Bilmen, her iki görüş hakkında şu değerlendirmeyi yapar; Hanefîlerin (aynı zamanda Şâfiî'nin de görüşüdür) içtihatları, daha ihtiyatlı olsa da bazı sakıncaları vardır. Bu içtihadın hem menopoz dönemine kadar başkasıyla evlenemeyerek iddet bekleyecek genç bir kadın için hem de iddeti boyunca karısının nafakasını vermek mecburiyetinde olan koca için meşakkatli olacağı açıktır. Yine böyle bir fetva, aldığı nafakanın devam etmesi için gördüğü adeti saklayacak kadınlar için de suistimale açıktır. Oysa Malikîlerin (ve diğer mezheplerin) görüşü bu gibi mahzurlu durumlardan uzaktır.³⁵⁴ Ric'î talâk ile boşama gerçekleşmişse iddet devam ederken tarafların birbirine vâris olacağı da unutulmamalıdır.

Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nin 140. Maddesi, adet görme yaşında olduğu halde adet görmeyen veya bir iki kez adet gördükten sonra adeti kesilen kadınların, menopoz dönemine girmişse o dönemden sonra üç ay, menopoz dönemine girmemişse toplam dokuz ay iddet beklemesi gerektiğini hükme bağlanmıştır.

2.3.7.3.3. Hamile Kadının İddeti

Talâk, tefrik veya fesih yoluyla meydana gelen ayrılık sebebiyle hamile olan kadın, doğum yapıncaya kadar iddet bekler.³⁵⁵ Kocasını vefat ettiğinde hamile olan kadının iddetine, bazı farklılıklar barındırdığı için “Ölüm İddeti” başlığı altında ayrıca değinilecektir. Ayrılık esnasında hamile olan kadının iddeti ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'deki ilgili âyet şöyledir, "وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ" *“Hamile kadınların iddeti ise doğum yapınca sona erer.”*³⁵⁶

Âyette geçen ve hiçbir kayıt ile kayıtlandırılmayan “hamile kadınlar” ifadesi âm bir lafız olduğu için talâk, tefrik, fesih veya ölüm nedeniyle kocasından ayrılan tüm kadınları kapsar.³⁵⁷ Düşük yapan kadının iddeti hakkında Hanefîler, bazı azaları belli olan düşük ile kadının iddetinin biteceğini ancak azalarının hiçbirini belli olmayan düşük ile kadının iddetinin sona ermeyeceğini söyler.

³⁵³ Zuhaylî, IX, s. 503; Acar, “İddet”, s. 468.

³⁵⁴ Bilmen, II, s. 374, 375.

³⁵⁵ Birsin, s. 248.

³⁵⁶ Talâk: 65/4.

³⁵⁷ Birsin, s. 248.

2.3.7.3.4. Ölüm İddeti

Sahih nikâh ile evliyken kocası ölen kadın şayet hamile değilse İslâm alimlerinin ittifakıyla dört ay on gün iddet bekler.³⁵⁸ Bu hüküm Kur'ân-ı Kerîm'in şu âyetine dayanır, "وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا" *"Sizden ölenlerin (geride) bıraktığı karıları, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün (iddet) beklerler."*³⁵⁹

Bakara sûresinin 240. âyetinde kocası ölen kadınların bir yıl evlerinden çıkmamaları gerektiğinden bahsedilir. İki âyet arasındaki görünürde mevcut olan teâruz hakkında Kurtûbî şu değerlendirmeyi yapar; âlimlerin çoğunluğuna göre Bakara sûresinin 234. âyeti kendinden önce inmiş olan Bakara sûresinin 240. âyetini neshetmiştir. Farklı görüşte olan alimler ise bu iki âyet arasında bir teâruz olmadığını belirterek yolculukta namazların kısaltılmasına benzer bir durumun olduğunu söylerler. Her iki görüşü değerlendiren Kurtûbî (ö. 656/1258), ilk görüşün yani 240. âyetin neshedilmiş olduğu görüşünün daha isabetli olduğunu söyler.³⁶⁰

Ayrıca âyette zifaf, halvet, kadının adet göreceği yaşta olup olmaması, kocanın küçük olması gibi şartlara değinilmemiştir. Bu da şu anlama geliyor; sahîh nikâhtan sonra kocası ölen kadın her durumda dört ay on gün iddet bekler. Ayette geçen *"Sizden ölenlerin (geride) bıraktığı karıları"* lafzı evliliğin Allah katında geçerli olması gerektiğine işaret eder. Bu ise fâsîd evliliği bu hükmün dışında bırakır. Dolayısıyla ölüm iddetinin dört ay on gün olması sadece sahîh nikâhta söz konusudur. Fâsîd nikâh ile evli olup hamile olmayan ve adet gören kadın ölüm iddeti yerine üç kar' iddet bekler. Şayet hamileyse doğum yapıncaya kadar iddet bekler. Böyle bir kadın, adet görmüyorsa üç ay iddet bekler. Ancak fâsîd nikâhta kadının iddet bekleme için karı koca arasında zifafın gerçekleşmiş olması gerekir.³⁶¹

Bu konuda istisna edilen tek husus hamile kadının iddetidir. Kocası öldüğü zaman hamile olan kadının iddeti İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre çocuğunu doğuruncaya kadar devam eder. Hatta Hz. Ömer (r.a.), koca teneşirde yıkanırken doğum

³⁵⁸ Zuhaylî, IX, s. 501.

³⁵⁹ Bakara: 2/234.

³⁶⁰ Abû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, el-Câmi' Li-Ahkâmî'l-Kur'ân, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1964, III, s. 174.

³⁶¹ Acar, "İddet", s. 467.

yapan kadının iddeti doğum ile biter demiştir. İbn Mesûd (r.a.) da Talâk sûresinin 4. âyetinin, Bakara sûresinin 234. âyetinden sonra indiğini ve onun hükmünü neshettiğini³⁶² söyler.³⁶³ Ancak Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ebî Leylâ ve Sahnûn (ö. 240/854) ise daha ihtiyatlı bir görüş belirtirler. Onlara göre kocası ölen kadın, dört ay on gün veya doğum iddetlerinden hangisi daha uzunsa o kadar iddet bekler.³⁶⁴

İddette süre hesabı yapılırken iddetin başladığı tarihe bakılır. Şayet kameri ayların başında iddet başlamışsa ittifakla ay hesabına göre yani 29 veya 30 gün olarak hesap edilir. Ancak iddet ay ortasında başlamışsa gün hesabına göre yani her ay 30 gün olarak hesap edilir. Ebû Hanife'ye göre ay ortasında iddeti başlayan kadının iddetinin tamamı gün hesabına göre hesap edilir. Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre ise sadece bir ay gün hesabına göre (30 gün) hesaplanıp diğer aylar ise ay hesabına göre (29 veya 30 gün) hesaplanır.³⁶⁵

Boşamanın tescil ettirilmesi veya günümüz mer'î hukukta olduğu gibi boşamanın mahkeme kararına bağlı olması halinde kadının iddetinin ne zaman başlayacağı akla gelebilir. Tescil veya mahkeme süreçlerine bakılmaksızın kadının iddeti, dinen boşanma gerçekleşikten sonra başlar.³⁶⁶

2.3.8. Talâkta Şahitlik

Nikâh akdinin en az iki adil şahidin huzurunda gerçekleşmiş olması akdın sıhhat şartlarındandır. Evliliği bitiren boşamada da şahit bulundurmanın şart olup olmadığı fakihler tarafından tartışılmıştır.

Karı ile kocanın her ikisi de boşanmanın gerçekleştiğini kabul ediyorsa şahit olmasa bile bir sorun meydana gelmez. Koca, karısını boşadığında şahit bulunmasa bile Allah katında boşama ric'î veya bâin olarak gerçekleşmiş sayılır. Fakat talâkta şahidin olması, gelecekte olası bir ihtilaf durumunda kadının iddetinin başlangıç ve bitiş zamanı, doğacak çocuğun nesebi, tarafların birbirine vâris olabilmesi, kadının başka bir evlilik yapabilmesi açısından önem arz etmektedir.

³⁶² Talâk sûresinin 4. âyeti kendinden önce inen Bakara sûresinin 234. âyetini tahsis etmiştir. Zira Bakara sûresinin 234. âyetindeki hamile olmayan kadınlarla ilgili olan hüküm devam etmektedir.

³⁶³ Merginânî, II, s. 275.

³⁶⁴ Mâlik b. Enes, Talâk 30; İbn Rüşd, III, s. 115; Acar, "İddet", s. 467, 468.

³⁶⁵ Serahsî, VI, s. 12.

³⁶⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, s. 459.

Allah (c.c.), birinci ve ikinci talâkta kadının iddeti bittiğinde kocanın ya karısını tekrar nikâhına alınmasını (ric‘at) ya da güzellikle ondan ayrılmasını emrediyor.³⁶⁷ İlgili âyetin devamında ise bunun iki şahidin huzurunda olmasını emrediyor. Kurtubî, âyeti tefsir ederken şu açıklamayı yapar: Söz konusu iki şahidin ric‘atte (dönüş) mi talâkta mı olacağı alimlerin ihtilaf ettiği bir konudur. (Çünkü ayette iki şahit bulundurma emrinden önce hem ric‘atten hem de talâktan bahsedilmektedir.) Ancak zahir olan iki şahit bulundurmanın talâk için değil ric‘at için olmasıdır.³⁶⁸

Boşamada şahit bulundurmanın hükmü ile ilgili İslâm hukukçularının genel görüşü şu şekildedir:

Daha önce de değinildiği gibi Buhârî’ye göre boşamanın Sünnet’e uygun olması, iki şahidin huzurunda olmasına bağlıdır.³⁶⁹

Hanefî ve Şâfîlilere göre talâkta şahit bulundurmamak menduptur.³⁷⁰

Şiilerin İsmailiyye ve İsnâaşeriyye kolları şahitsiz boşamayı geçerli kabul etmezler.³⁷¹

Mâlikîlere göre kadın, kocasının kendisini boşadığını iddia etse fakat koca bu iddiayı reddetse, kadının doğru söylediğine iki erkek şahitlik ederse boşamanın gerçekleştiği kabul edilir. Sadece bir erkek şahitlik ederse, kocaya boşamadığına dair yemin ettirilir. Koca yemin ederse boşama gerçekleşmemiş sayılır. Koca yemin etmezse yemin edinceye veya boşadığını kabul edinceye kadar hapsedtirilir.³⁷²

Hanbelîlere göre kadın, kocasının kendisini boşadığını iddia edip bu iddiasını iki şahit ile ispatlayamadığında koca bu iddiayı kabul etmese kocanın sözü doğru kabul edilir.³⁷³ Mecellenin 5. ve 10. maddeleri de bunu desteklemektedir.

Hukuk-ı Âile Kararnâmesi’nde ihtilaf durumunda kocanın yemin ile söylediği sözün kabul edileceği karara bağlanmıştır.³⁷⁴ Kararnamede, boşamada şahit bulundurmaya değinilmemiş ancak evlenmede olduğu gibi boşamada da tescil

³⁶⁷ Talâk: 65:2.

³⁶⁸ Kurtubî, XVIII, s. 157.

³⁶⁹ Buhârî, Talâk 1.

³⁷⁰ Kurtubî, XVIII, s. 157, 158.

³⁷¹ Çolak, s. 292.

³⁷² Zuhaylî, IX, s. 361.

³⁷³ Zuhaylî, IX, s. 361.

³⁷⁴ H. A. K. md. 109.

zorunluluğu getirilmiştir.³⁷⁵ Bununla da ileride meydana gelebilecek davaların çözümlünün kolaylaştırması sağlanmıştır.

³⁷⁵ H. A. K. md. 110, 131.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUKUKİ AÇIDAN BOŞAMANIN SONUÇLARI

Evlilik hayatının herhangi bir şekilde sona ermesi beraberinde birtakım yeni hukukî sonuçları da getirir. Çalışmanın ric'î talâk ve bâin talâk eksenli olması sebebiyle bu bölümde evlilik hayatının söz konusu talâk şekline bağlı olarak ne tür hukukî sonuçları olacağı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Öncelikle her iki talâk şeklinin ortaya çıkardığı ortak hükümler ele alınacak, sonrasında boşamanın ric'î ve bâin olmasına bağlı olarak ne tür farklı hükümlerin ortaya çıkacağı başlıklar halinde açıklanacaktır.

3.1. BÂİN TALÂK VE RIC'Î TALÂKIN ORTAK HÜKÜMLERİ

Talâkın ric'î veya bâin olarak gerçekleşmesinin birtakım ortak hükümleri vardır. Bu hükümleri şöyle sıralamak mümkündür:

1- Talâk sayısında eksilme olur. Kocanın, karısını üç kez boşama hakkı/sorumluluğu vardır. Koca, karısını ric'î veya bâin olarak ilk kez boşuyorsa iki boşama hakkı; ikinci kez boşuyorsa bir boşama hakkı kalır. Üçüncü talâk hakkının kullanılması ile oluşan ayrılık bâin talâk sayılır ve oluşan ayrılık ile beynûnet-i kübrâ meydana gelir.³⁷⁶

2- Her iki boşama şeklinde de kadının nafaka alacağını belirten İslâm âlimleri olduğu gibi farklı içtihatta olan âlimler de vardır.³⁷⁷ Bu konu aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

3- Ric'î talâkta kadının iddeti bittiğinde boşamanın hükmü bâin talâka dönüşür.³⁷⁸ Dolayısıyla iddetin bitiminden sonra sadece bâin talâkın hükümleri söz konusu olur.

³⁷⁶ Zuhaylî, IX, s. 345, 346.

³⁷⁷ Aydın, s. 241.

³⁷⁸ Zuhaylî, IX, s. 345.

3.2. RİC'Î TALÂK VE BÂİN TALÂKIN FARKLI HÜKÜMLERİ

Boşamanın ric'î veya bâin oluşu birçok hususta önemli farklılıklar doğurur. Bu farklılıklar maddeler halinde ve karşılaştırmalı olarak şöyle sıralanabilir:

3.2.1. Tarafların Tekrar Evlilik Hayatına Dönmeleri Açısından

Boşamanın ric'î veya bâin olarak gerçekleşmesine bağlı olarak tarafların yeniden evlilik hayatına dönme şartları da farklılık arz eder. Boşanan tarafların dinen ve hukuken geçerli olacak şekilde aile hayatlarına dönmelerinin nasıl olacağı önemlidir. Bu konu bazı fıkıh kitabında “كتاب الرجعة” (aile/evlilik hayatına dönüş) şeklinde müstakil bir başlık olarak ele alınırken bazı kitaplarda talâk bölümünün bir alt başlığı olarak işlenir. Boşama sonrasında tarafların yeniden evlilik hayatına dönmeleri üç şekilde olabilir:

Ric'î talâkta iddet devam ederken evlilik hayatına dönüş,
Beynûnet-i suğrâda evlilik hayatına dönüş,
Beynûnet-i kübrâda evlilik hayatına dönüş.

3.2.1.1. Ric'î Talâkta İddet Devam Ederken Evlilik Hayatına Dönüş

Ric'î talâkta iddet bekleyen kadınla yeni bir nikâh akdine ve mehre gerek olmaksızın söz veya fiil ile evliliği devam ettirme iradesini açıklamaya ric'at veya rücû denir.³⁷⁹ Ric'î talâkta kadının iddeti devam ederken kocanın -kadının veya velîsinin rızası olmasa bile- evlilik hayatına yeniden dönebileceği Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir.³⁸⁰

Bu konuda Kur'an'daki deliller şu âyetlerdir:

"وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا"

³⁷⁹ Bilal Aybakan, “Rücû”, DİA, İstanbul, 2008, XXXV, s. 284.

³⁸⁰ Şîrâzî, III, s. 47; Merginânî, II: 254; bu dipnot kontrol edilecek İbn Rüşd, III, s. 104; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, s. 515; İbn Kudâme, Umdetü'l-Fıkıh, s. 105.

“Şayet (boşanan) taraflar arayı düzeltmek isterse kocaları, onları (iddetleri bitmeden) kendilerine geri çevirme (nikâhına alma) hususunda daha fazla hak sahibidirler.”³⁸¹

Şâfiî âyetinde geçen "إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا" (Şayet (boşanan) taraflar arayı düzeltmek isterse) ifadesinin ric‘at anlamına geldiğini söyler.³⁸²

"وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَخُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ"

“Eşlerinizi (bir veya iki talâk ile) boşadığınızda (iddetleri bitmeye yakın) onları ya güzellikle nikâhınız altında tuttun ya da güzellikle bırakın.”³⁸³

Bu âyetinde “şayet kadınlar isterlerse” kaydının olmaması kocanın tek taraflı iradesinin yeterli olduğunu gösterir.³⁸⁴

Ric‘atın Hz. Peygamber’in uygulamasında da yeri vardır. Hz. Peygamber’in, eşi Hafsa’yı boşadığı ve sonra rucû ettiğine (tekrar nikâhına aldığına)³⁸⁵ dair rivayetler ve daha önce yer verilen Abdullah b. Ömer’in, karısını hayızlı halde boşadığında Hz. Peygamber’in bunu uygun görmemesi ve boşamanın nasıl olması gerektiği hususundaki Hz. Ömer’e vermiş olduğu talimatların yer aldığı rivayetler³⁸⁶ ric‘atın Sünnet’teki delilleri olarak gösterilebilir.

İslâm hukukçuları da ric‘atın meşru olduğunda ittifak etmişlerdir.³⁸⁷

Bu deliller kocanın ric‘at hakkının meşruiyetini gösterir. Ancak kocanın, karısını yeni bir sözleşmeye ihtiyaç duyulmadan tekrar nikâhına alabilmesi için kadının iddetinin bitmemiş olması gerekir. İddetin bitmesi ile ric‘î talâk, bâin talâka dönüşür ki bu da nikâh bağının kopması anlamına gelir.³⁸⁸

Kocanın, karısına dönüşü iki şekilde olabilir; birincisi kocanın, karısına “seni yeniden nikâhıma aldım” vb. bir ifade ile boşamaktan vaz geçtiğini sözlü olarak bildirmesidir. İkincisi ise söz olmaksızın fiili olarak dönmektir. İslâm hukukçuları iddet devam ederken sözlü dönüşü, yeniden evlilik hayatına dönüş için yeterli görür. Bunda

³⁸¹ Bakara: 2/228.

³⁸² Şâfiî, V, s. 259, 260.

³⁸³ Bakara: 2/231.

³⁸⁴ Merginânî, II, s. 254.

³⁸⁵ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fazl ed-Dârimî, Müsned, 1. Baskı, Dârü’l-Muğnî Li’l-Neşri ve’t-Tevzî’, Suudi Arabistan, 2000, Talâk 2; İbn Mâce, Talâk 1; Ebû Dâvud, Talâk 38; Nesâî, Talâk 76.

³⁸⁶ Buhârî, Talâk 1; Müslim, Talâk 1.

³⁸⁷ İbn Rüşd, III, s. 104; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, s. 515.

³⁸⁸ Merginânî, II, s. 254.

ihtilaf yoktur.³⁸⁹ Ancak fiili dönüşün geçerliliğinde ihtilaf etmişlerdir. Şâfiîler, ric'atin sadece sözle olacağı görüşündedir.³⁹⁰ Onlara göre koca, karısına sözle dönmedikçe taraflar birbirinden yararlanamaz. Cinsel ilişkiye girmeleri haramdır. Böyle bir ilişkinin olması durumunda taraflara zina haddi uygulanır. Hatta şehvetsiz de olsa koca, kadına bakamaz.³⁹¹ İmam Mâlik'e göre cinsi temas, kadına geri dönme/tekrar nikâhına alma niyeti ile yapılmışsa yeni bir nikâh sayılır. Ancak böyle bir niyet olmaksızın cinsi temasta bulunma yeni bir nikâh sayılmaz.³⁹² Hanefîlere ve Hanbelîlere göre kocanın, karısıyla cinsi temasta bulunması ric'at sayılır. Bunun dışında hangi fiillerin (öpmek, şehvetle bakmak, dokunmak vs.) ric'at olup olmayacağı tartışmalıdır.³⁹³

Şevkânî (ö. 1250/1834), yukarıdaki görüşleri verdikten sonra Bakara sûresinin 228. âyeti ile Resûlullah'ın (s.a.v.) İbn Ömer'e "*Ona emret de karısına dönsün.*"³⁹⁴ hadisinden fiil ile dönüş yapılabileceğinin anlaşıldığını, sadece söz ile dönüşün geçerli olacağını savunan Şâfiî'nin görüşünün delilinin olmadığını, dolayısıyla söz ve fiilin dönüş için yeterli olacağı yönündeki görüşü tercih ettiğini belirtir.³⁹⁵

Ric'atin maksadı göz önünde bulundurulduğunda Şevkânî'nin de belirttiği gibi söz ve fiil ile ric'atin mümkün olduğu yönündeki görüşün daha isabetli olduğu söylenebilir. Nitekim Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nde de ric'atin söz ve fiil ile olabileceği kabul etmiştir.³⁹⁶

Ric'atte şahit bulundurmamak ileride meydana gelebilecek olası olumsuzlukların önüne geçmek için çok önemli görülmüştür.³⁹⁷ Fakat ric'atte şahit bulundurmanın hükmü konusunda ihtilaf edilmiştir. Hanefîlere ve Mâlikîlere göre dönüşün en güzel şekli iki şahit huzurunda olmasıdır. Onlara göre ric'atte şahit bulundurmamak

³⁸⁹ Şîrâzî, III, s. 47; Merginânî, II, s. 254; İbn Rüşd, III, s. 104; İbn Kudâme, Umdetü'l-Fıkh, s. 105.

³⁹⁰ Şâfiî, V, s. 560; Şîrâzî, III, s. 47.

³⁹¹ Zuhaylî, IX, s. 363.

³⁹² İbn Rüşd, III, s. 105.

³⁹³ Şeybânî, IV, s. 396; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî et-Tahâvî, Muhtasar İhtilâfu'l-Ulemâ, Thk: Şuayb el-Arnaût, 2. Baskı, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1417, II, s. 388; İbn Kudâme, Umdetü'l-Fıkh, s. 105; Zuhaylî, IX, s. 367.

³⁹⁴ Buhârî, Talâk 1; Müslim, Talâk 1.

³⁹⁵ Ebû Abdillâh b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, Neylû'l-Evtâr, 1. Baskı, Dâru'l-Hadîs, Mısır, 1993, VI, s. 299.

³⁹⁶ H. A. K. md. 112: "*İddet içinde zevcin zevcesine kavlen veya fi'len hakk-ı rucûu vardır. Bu Hukuk-ı Âile Kararnâmesi iskât ile sakıt olmaz.*"

³⁹⁷ Sabunî, Ahkâm, I, s. 314.

müstehaptır.³⁹⁸ İlk görüşünde Şâfiî ve Hanbelîlerin tercih edilen görüşü de bu yöndedir.³⁹⁹ Ancak Şâfiî'nin son görüşüne göre şahit bulundurmak vâciptir.⁴⁰⁰

Bu konuda şöyle bir soru akla gelebilir: Dönüşte şahit bulundurmak ileride tarafların birbirini yalanlamamaları için gerekli olmakla birlikte, şahitliğin mümkün olamayacağı fiili ric'atta şehadet nasıl mümkün olabilir? Hanefî hukukçulardan Cessâs (ö. 370/981), et-Tahâvî'nin Muhtasar adlı eserine yazdığı şerhte kocanın, karısına dönüş yaptıktan sonra insanları şahit tutmasının câiz olduğunu belirtir.⁴⁰¹

Ric'î talâk ile meydana gelen ayrılıkta, kadının iddeti bittiği anda ayrılığın hükmü bâin talâka dönüşür. Dolayısıyla ric'î talâkta kadının iddeti bittikten sonra tarafların yeniden evlilik hayatına dönmeleri, beynûnet-i suğrâ ile meydana gelen ayrılıktaki hükümler geçerli olacaktır.⁴⁰²

3.2.1.2. Beynûnet-i Suğrâda Evlilik Hayatına Dönüş

Daha önce de belirtildiği gibi sahih evlilikten sonra takarrubdan önce, üçüncü boşama ve muhâlea şeklinde meydana gelen ayrılıklar bâin talâk sayılır. Mahkeme kararıyla meydana gelen ayrılık da bazı hukukçulara göre bâin talâk sayılır. Hanefîlere göre bu boşama şekillerinin dışında kinayeli lafızlarla ve boşama lafzının vasıflandırılmasıyla meydana gelen ayrılıklar da bâin talâk sayılır. Bâin talâk şeklinde gerçekleşen ilk iki ayrılık ve ric'î talâk sonrası kadının iddetinin bitmesiyle oluşan duruma beynûnet-i suğrâ denir.⁴⁰³

Beynûnet-i suğrâ, bâin (kesin) ayrılık olmakla birlikte taraflar arasında evlenme engeli doğurmaz.⁴⁰⁴ Kadının rızasıyla taraflar tekrar evlenebilir. Taraflar, kocanın kadına vereceği yeni bir mehir ve yeni bir nikâh akdi ile evlenebilirler.⁴⁰⁵

³⁹⁸ Serahsî, VI, s. 19; Merginânî, II, s. 254; İbn Rüşd, III, s. 104.

³⁹⁹ İbn Kudâme, el-Kâfi, III, s. 148; Zuhaylî, IX, s. 369.

⁴⁰⁰ Şâfiî, V, s. 561; Şîrâzî, III, s. 48.

⁴⁰¹ Ahmed b. Alî b. Ebû Bekr er-Râzî Cessâs, Şerhu Muhtasari't-Tahavî, 1. Baskı, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, y.y., 2010, V. s. 141.

⁴⁰² Şâfiî, V, s. 260.

⁴⁰³ Bilmen, II, s. 175; Çolak, s. 247.

⁴⁰⁴ H. A. K. md: 117.

⁴⁰⁵ Merginânî, II, s. 257; İbn Rüşd, III, s. 106.

3.2.1.3. Beynûnet-i Kübrâda Evlilik Hayatına Dönüş

Üçüncü talâk ile beynûnet-i kübrâ (beynûnet-katî/büyük ayrılık) meydana gelir. Bu aşamadan sonra tarafların yeniden evlilik hayatına dönmeleri şer'î tahlîl (hülle) ile mümkündür.⁴⁰⁶ Bu hüküm, فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا *...Eğer koca, karısını (üçüncü kez) boşarsa kadın, (kedisini boşayan) kocasından başka biriyle nikâhlanmadıkça ona (ilk kocasına) helal olmaz. Eğer bu (ikinci) kocası da onu boşarsa onlar (ilk koca ile kadın) Allah'ın koyduğu hükümleri gözetebileceklerine inanıyorsa tekrar evlenmelerinde bir sakınca yoktur.*⁴⁰⁷ âyeti ile sabittir.

Bu âyete göre şer'î tahlîl şöyle olur:

Üçüncü kez boşama meydana gelmişse tarafların yeniden evlenebilmeleri için kadının, iddeti bittikten sonra başka bir erkekle geçerli bir evlilik yapması gerekir. Yapılan bu yeni evlilik, kocanın ölümü veya boşanma ile sonlanır ve kadının iddeti biterse ilk kocası ile yeniden evlenebilir.

İslâm hukukçuları, beynûnet-i kübrâdan sonra kadının yapacağı yeni evliliğin mahiyeti hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bu konudaki görüşleri şöyle özetlemek mümkündür:

1- Üçüncü boşamadan sonra iddeti biten kadının yapacağı yeni evliliğin sahih bir nikâh akdi ile meydana gelmiş olması gerekir.⁴⁰⁸ Âyette geçen *“kadın, (kedisini boşayan) kocasından başka biriyle nikâhlanmadıkça ona (ilk kocasına) helal olmaz”* ifadesi ikinci koca ile yapılacak evliliğin sahih bir nikâh ile olması gerektiğini gösterir.⁴⁰⁹ Çünkü âyette geçen nikâh kelimesi, mutlak olarak kullanıldığında sahih nikâh olarak anlaşılır.⁴¹⁰ Dolayısıyla fâsid veya bâtıl bir nikâh akdi veya evlilik dışı bir ilişki ile kadın ilk kocasına helal olmaz. Şayet kadın başka bir erkekle devamlı evlenme niyetiyle geçerli bir evlilik yapar, ikinci kocası ile cinsi temasta bulunur ve tabî

⁴⁰⁶ Bilmen, II, s. 176.

⁴⁰⁷ Bakara: 2/230.

⁴⁰⁸ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Gazzalî, el-Vasît fi'l-Mezheb, 1. Baskı, Dârü's-Selâm, Kahire, 1417, V, s. 114; Merginânî, II, s. 257; Mevsilî, s. 614.

⁴⁰⁹ Suat Erdem, “İslâm Hukukuna Göre Tahlîl Nikâhı”, Ekev Akademi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 56, 2013, s. 28.

⁴¹⁰ Mevsilî, s. 614.

nedenlerden dolayı boşanır veya ikinci kocası ölürse kadının ilk kocası ile evlenme engelinin kalkacağına ihtilaf yoktur.

2- İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre ikinci koca ile yapılan evlilikte cinsi münasebetin olması şarttır.⁴¹¹ Dolayısıyla ikinci koca ile sahih bir evlilik yapıldığı halde cinsi temas olmadan boşanma meydana gelirse ilk koca ile olan evlilik engeli kalkmış olmaz.⁴¹² Cumhura göre ikinci evlilikte mutlak anlamda cinsi münasebet, ilk koca ile olan evlilik engelini kaldırır. İmam Mâlik’e göre cinsel münasebetin hayız, ihram ve itikaf gibi münasebetin haram olduğu hallerde yapılmış olması evlilik engelini kaldırmaz.⁴¹³ Münasebetin kadının tenasül uzvundan olması da gerekir. Bunun dışındaki bir yerden yapılacak cinsi temas ilk koca ile olan evlilik engelini kaldırmaz.⁴¹⁴ Hasan Basrî dışındaki İslâm hukukçularına göre cinsi münasebette inzal şart değildir.⁴¹⁵ Hem âyette⁴¹⁶ hem de Rufâe b. Semvâl el-Kurâzî hadisinde inzal şartı yoktur. Rufâe b. Semvâl hadisi olarak meşhur olan rivayet şöyledir:

Rufâe b. Semvâl eşini üç talâk ile boşadı. Bundan sonra kadın, Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendi. Fakat yeni evliliğinde kocası iktidarsızlığı yüzünden onunla cinsi münasebette bulunamadı ve onu boşadı. Bu boşamadan sonra kadın Resûlullah’a (s.a.v.) gelerek durumu anlattı. Allah Resûlü şöyle dedi, “*Rufâe’ye dönmek mi istiyorsun? Hayır! Sen onun (ikinci kocanın) balcağını o da senin balcağını tatmadıkça (Rufâe’ye) dönemezsin.*”⁴¹⁷

3- Kadının yapacağı yeni evlilik, ilk koca ile evliliği helal hale getirmek amacıyla mut’a veya muvakkat nikâha benzer bir şekilde geçici/şartlı bir nikâh olursa ilk koca ile kadın arasındaki evlenme engelinin kalkıp kalkmayacağı hususunda İslâm hukukçuları ihtilaf edilmiştir.

Ebû Hanife’ye göre böyle bir nikâh mekruh olmakla birlikte kadının, önceki koca ile mevcut olan evlilik engelini kaldırır. Ebû Hanife görüşünü şöyle delillendirir: Kadının ikinci erkek ile yapacağı nikâhı bir zaman ile sınırlandırması nikâhın sıhhatine

⁴¹¹ Mevsilî, s. 614.

⁴¹² İbn Rüşd, kadın ikinci bir erkek ile nikâhlandıktan sonra cinsi münasebet olmadan boşanmış olsa ilk kocası ile arasındaki evlenme engelinin kalkacağı ile ilgili Saîd b. Müseyyeb’in görüşünü nakledip bu görüşün şaz olduğunu belirtir. (İbn Rüşd, III, s. 106.)

⁴¹³ İbn Rüşd, III, s. 106, 107.

⁴¹⁴ Şîrâzî, III, s. 49, 50.

⁴¹⁵ İbn Rüşd, III, s. 106; Mevsilî, s. 614.

⁴¹⁶ Bakara: 2/230.

⁴¹⁷ Buhârî, Edeb 68; Müslim, Nikâh 17.

engel değildir. Dolayısıyla nikâh sahihtir ancak zaman şartı bâtıldır. Ayrıca koca, zaman şartının bâtil olması sebebiyle nikâhtan sonra kadını boşamayabilir. Yine âyette ve Rufâe hadisinde belirtilen, kadının bir başka erkekle sahih nikâhla nikâhlanma ve cinsi münasebet şartları yerine gelmiştir. Bu konudaki; Resûlullah (s.a.v.), hülle yapana da yaptırana da lanet etmiştir⁴¹⁸ ve Resûlullah'ın (s.a.v.), “*Kiralık teke kimdir size bildireyim mi?*” sorusuna Sahabîlerin, “Evet yâ Resûlullah.” demeleri üzerine Resûlullah (s.a.v.); “*O helal kılandır(muhallil). Allah helal kılana da kılınana da lanet etsin.*” dedi.⁴¹⁹ şeklinde gelen rivâyetleri Ebû Hanîfe şöyle değerlendirir; bu hadisler hülle yapmanın mekruh olduğuna delalet etmekle birlikte hadiste ikinci koca muhallil (helal kılan) olarak nitelendirmiştir. Bu sıfat ise kadının ilk kocasına helal olduğunu gösterir. İmam Muhammed konuya farklı bir bakış açısıyla bakar. Ona göre murisini öldüren vârisin mirastan mahrum bırakılmasına kıyasla böyle bir evlilikle kadın önceki kocasına helal olmaz.⁴²⁰ Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî, Zâhirî hukukçular, Ebû Sevr, Evzâî ile Hanefîlerden Ebû Yusuf'a göre böyle bir nikâh mut'a nikâhına benzerliği sebebiyle fâsittir. Fâsid olan ikinci nikâh cinsi münasebetle neticelenmiş olsa bile kadını ilk kocasına helal kılmaz.⁴²¹

Bu noktada konuyla alakalı bir mesele olan ve fıkıhta ‘Mes’eletü'l-Hedm’ olarak ifade edilen eski talakların sıfırlanması hususunun da açıklığa kavuşturulması gerekir.

Eski Talâkların Sıfırlanması / Mes’eletü'l-Hedm: Bir erkeğin, karısını üç kez boşama hakkının olduğu Bakara sûresinin 230. âyeti ile sabittir. Üçüncü boşama gerçekleşikten sonra yukarıda anlatıldığı şekilde kadın başka bir erkekle yeni bir evlilik yapıp ikinci kocasından boşandıktan sonra veya ikinci kocası öldüğünde, iddetin bitiminden sonra ilk kocası ile yeniden evlenebilir. Son durumda koca daha önce üç kez boşadığı karısı ile yaptığı evlilik ile tekrar üç boşama hakkı elde etmiş olur. Buraya kadar anlatılanlarda âlimlerin ihtilafı yoktur. Ancak İslâm hukukçuları şu konuda ihtilaf etmişlerdir; bir kadın bir veya iki talâk ile boşandıktan sonra başka bir erkekle evlenir ve bu erkek de kadını boşar veya ölürse kadın, iddeti bittikten sonra ilk kocası ile yeniden evlenirse kocası yeniden üç talâk hakkına mı sahip olur yoksa önceden

⁴¹⁸ Tirmizî, Nikâh 28.

⁴¹⁹ İbn Mâce, Nikâh 33; Ebû Dâvud, Nikâh 16.

⁴²⁰ Merginânî, II, s. 208; Mevsilî, s. 614.

⁴²¹ Merginânî, II, s. 208; İbn Rüşd, III, s. 107; İbn Kudâme, el-Muğnî, s. 180; Mevsilî, s.614; Zuhaylî, IX, s. 375; Erdem, “İslâm Hukukuna Göre Tahlîl Nikâhı”, 30.

kullanmış oldukları talâklardan arta kalanına mı sahip olur? Bu hususun da boşamanın ric'î ya da bâin oluşu üzerinde önemli etkisi vardır. Şöyle ki; şayet koca, karısını iki kez boşadıktan sonra kadın başka bir erkek ile evlenip bu kocadan da ayrıldıktan sonra ilk kocası ile yeniden evlense önceki evliliğin talâkları sıfırlanmış kabul edilmezse kocanın son durumda yapacağı ilk boşama beynûnet-i kübrâ olarak bâin talâk sayılacaktır. Ancak talâkların sıfırlandığı kabul edilirse kocanın yapacağı yeni boşama ric'î talâk veya beynûnet-i suğrâ olacaktır.

Özetle bu meselede İslâm hukukçularının görüşleri şöyledir: Ebû Hanife ile Ebû Yusuf'a göre ikinci evlilik, ilk evliliğin üç talâkını sıfırladığına göre bir veya iki talâkı da sıfırlar. İmam Mâlik, Şâfiî, Hanbelî ve Hanefîlerden İmam Muhammed'e göre önceki talâklar sıfırlanmaz.⁴²²

3.2.2. Eşler Arasındaki Mahremiyet Açısından

Ric'î talâk ile meydana gelen ayrılıkta kadının iddeti devam ettiği sürece boşanan kadın, boşayan erkeğin eşi sayılır. Bu sebeple tarafların derhal ayrılmaları gerekmez.⁴²³ Kadın, iddetini kocasının evinde geçirir. Bu süre içinde kadının kocasına karşı süslenmesi, koku sürmesi, kına yakması, gözlerine sürme sürmesi câizdir. Bunda dönüş (ric'at) teşvik vardır.⁴²⁴ Karı koca ayrı odalarda yatar. Yukarıda da açıklandığı gibi Hanefî ve Hanbelîlere göre takarrub (cinsi temas) olması durumunda ric'at gerçekleşmiş sayılır.⁴²⁵ İmam Mâlik ile Şâfiî'ye göre ise tarafların takarrubda veya halvette bulunması ile ric'at gerçekleşmiş sayılmaz.⁴²⁶

Ayrılığın bâin talâk olması durumunda taraflar arasındaki mahremiyet nikâh öncesi döneme döner. Dolayısıyla tarafların birbirinden yararlanmaları haramdır. Bâin talâk meydana geldiği anda taraflar derhal ayrılır. Ayrılık beynûnet-i kübrâ ise yeni bir nikâh akdi için şer'î tahlîl de gerekir.⁴²⁷ İster beynûnet-i kübrâ olsun ister beynûnet-i

⁴²² Şâfiî, V, s. 266; Kudûrî, et-Tecrîd, X, s. 4965; Merginânî, III: 258; İbn Rüşd, III, s. 107; Hâlidü'r-Ribât, XI, s. 256.

⁴²³ Aydın, s. 229.

⁴²⁴ Merginânî, II, s. 257; İbn Rüşd, III, s. 105; Mevslî, s. 613.

⁴²⁵ Merginânî, II, s. 254; Zuhaylî, IX, s. 346; Orhan Çeker, "Halvet", DİA, İstanbul, 1997, XV, s. 385.

⁴²⁶ İbn Rüşd, III, s. 105; Zuhaylî, IX, s. 345.

⁴²⁷ Aydın, s. 230.

suğrâ olsun kadının, iddet boyunca süslenmemesi ve koku sürmemesi gerekir. Şâfiî'ye göre ise ölüm iddeti dışında iddet bekleyen kadın süslenebilir.⁴²⁸

3.2.3. Kadının Yeni Bir Talâka Mahal Olması Açısından

Ric'î talâkta iddet devam ederken kadın, kocanın hanımı sayılır. Bu sebeple koca, karısını tekrar boşayabileceği gibi zihâr, îla, muhâlea ve liân da yapabilir.⁴²⁹ Ric'î talâk ile gerçekleşen ayrılıktan sonra iddet devam ederken koca, karısının vereceği bir mal karşılığında onu tekrar boşarsa ikinci ayrılık bâin talâk olur.⁴³⁰

Bâin talâk gerçekleştikten sonra kocanın zihâr, îla ve liân yapması geçersizdir. Koca bâin talâk ile boşadığı karısının iddeti devam ederken muhâlea yapabilir mi? Hanefîlere göre karısını bâin talâk ile boşayan koca, karısının iddeti devam ederken onu muhâlea yoluyla ikinci kez boşamak istese kadın da bunu kabul etse boşama bâin talâk olarak tekrar gerçekleşir ancak kadının muhâlea bedelini ödemesi gerekmez. Çünkü kadının muhâlea yoluyla boşanması kocası ile nikâh bağının kesilmesi içindir. Bâin talâk ile boşanan kadının kocası ile nikâh bağı kesildiğinden ayrıca bir bedel ödemesine gerek kalmaz.⁴³¹ Koca, bâin talâk ile ayrıldığı karısının zina ettiğini iddia etse ve dört şahit de getiremezse lanetleşmeye gidilmez ve kocaya kazf (zina iftirası) cezası uygulanır.⁴³²

Hanefîlere göre bâin talâk şeklinde meydana gelen birinci veya ikinci ayrılıktan sonra koca, iddet bekleyen karısını tekrar boşayabilir. Bu durumda boşama lafzının keyfiyetine bakılmaksızın hüküm bâin talâk olur.⁴³³ Şayet ikinci ayrılık ric'î talâk sayılıyorsa yeni bir nikâh akdine gerek kalmadan dönüş hakkı doğacaktı. Oysa ilk boşamanın bâin olarak gerçekleşmiş olması, nikâhsız dönüş hakkını düşürmüştür. Daha açık bir ifadeyle bâin talâk ile ayrılan tarafların ikinci ayrılıklarının ric'î olabilmesi tarafların yeniden nikâhlanmış olmalarına bağlıdır. Buna göre bir kez bâin talâkla karısını boşayan koca, onun rızasıyla yeni bir nikâh ile evlenmedikçe yapacağı diğer boşamalar da bâin talâk kabul edilir.

⁴²⁸ Serahsî, VI, s. 58.

⁴²⁹ Serahsî, VI, s. 93; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, s. 519.

⁴³⁰ Bilmen, II, s. 230.

⁴³¹ Serahsî, VI, s. 175; Bilmen, II, s. 231.

⁴³² Serahsî, VI, s. 93.

⁴³³ Serahsî, VI, s. 84, 85; Bilmen, II, s. 231.

Cumhura göre ise koca, bâin talâk ile ayrıldığı karısını ikinci kez boşayamaz. Çünkü bâin talâk ile kadının talâka mahal olmasını sağlayan nikâh bağı sona ermiştir.⁴³⁴

Ric'î talâk ile meydana gelen bir ayrılıkta kadın iddet beklerken koca, beynûnet ifade eden bir lafızla ikinci kez karısını boşasa ikinci ayrılık Hanefîlere göre bâin talâk olur.⁴³⁵

3.2.4. İddet Bekleyen Kadına Yapılacak Evlilik Teklifi Açısından

İddet bekleyen kadına evlilik teklifinin hükmü konusunda İslâm âlimleri, وَلَا "جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ" (İddet beklemekte olan) kadınlara evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde gizli tutmanızda size günah yoktur."⁴³⁶ âyetini delil getirmişlerdir.

Kurtubî, bu âyet hakkında şu açıklamayı yapar:

Kocası ölen kadına, iddeti devam ederken üstü kapalı ifadelerle evlilik teklifinde bulunmakta bir sakınca yoktur. Bâin talâkta iddet bekleyen kadına da sahih kabul edilen görüşe göre üstü kapalı ifadelerle evlilik teklifi yapılabilir. Ancak ric'î talâkta iddet bekleyen kadın evli sayıldığı için evlilik teklifinin câiz olmadığına icmâ vardır.⁴³⁷

Üstü kapalı ifadelere örnek; sana rağbetim var, seninle evlenmeyi arzuluyorum, seninle evlenirsem sana çok iyi davranırım, senin gibilere rağbet edilir, senin gibiler erkeklere elverişlidir...⁴³⁸

3.2.5. Mehre Etkisi Açısından

Mehir, kadının, nikâh akdi ile hak ettiği maldır. Verilme zamanına göre iki kısma ayrılır: mehr-i müaccel, peşin verilmesi kararlaştırılmış mehir; mehr-i müeccel,

⁴³⁴ Zuhaylî, IX, s. 293.

⁴³⁵ Bilmen, II, s. 231.

⁴³⁶ Bakara: 2/235.

⁴³⁷ Kurtubî, III, s. 187, 188.

⁴³⁸ Mevsilî, s. 640.

sonra verilmesi kararlaştırılmış (vadeli) mehirdir.⁴³⁹ Vadeli olan mehirde kocanın ölmesi veya meydana gelecek bâin talâk ile vade bitmiş sayılır.⁴⁴⁰

Mehir peşin (muaccel) ise boşamanın ric'î veya bâin olmasının mehir açısından farklı bir hükmü yoktur. Fakat mehir vadeli (müeccel) ise tarafların ric'î talâk ile ayrılması halinde iddet bitinceye kadar kocanın mehri verme zorunluluğu yoktur. Dolayısıyla ric'î talâkta iddet devam ettiği sürece vadeli olan mehir, peşin mehre dönüşmez.⁴⁴¹ Bunun sebebi erkeğin, iddet devam ederken karısına yeni bir nikâha gerek olmadan dönme ihtimalidir. Fakat ric'î talâk ile meydana gelen ayrılıkta kadının iddetinin bitmesi ile boşama bâin talâka dönüştüğü gibi vadeli mehir de peşin mehre dönüşür.

Bâin talâk ile meydana gelen ayrılıkta ise kadının iddetinin bitip bitmemesine bakılmaksızın vadeli olan mehir peşin mehre dönüşür. Bu durumda mehir olarak belirlenen malın kadına verilmesi gerekir.⁴⁴²

3.2.6. İddete Etkisi Açısından

Hamile olmayıp ric'î talâk sebebiyle iddet bekleyen kadının kocası vefat ederse beklemekte olduğu iddeti ölüm iddetine dönüşür. Bu durumdaki kadının iddeti kocasının öldüğü tarihten başlayarak dört ay on gün olarak yeniden başlar. Kadının, kocası ölmeden önce beklediği iddet süresi, ölüm iddetine eklenmez.⁴⁴³

Bâin talâk sebebiyle iddet bekleyen kadın, kocası ölse bile ölüm iddeti beklemez. Başlamış olduğu iddetini tamamlar.⁴⁴⁴

3.2.7. İddet Nafakası ve Mesken Hakkı Açısından

Nafaka (النفقة) sözlükte, bir şeyin bitmesi, azalması; çıkmak, gitmek, harcamak, gibi anlamlara gelir.⁴⁴⁵ Fıkıh terimi olarak ise hayatın varlığını devam ettirmek için

⁴³⁹ Bilmen, II, s. 10.

⁴⁴⁰ H. A. K. md. 82: "Mehr-i müeccelde bir müddet ta'yin edilmiş ise hulûlünden evvel mutâlebeye zevcenin hakkı yoktur. Velew ki talâk vukû bulmuş olsun. Âmma zevcenin vefatıyla ecel sakıt olur. Müddet ta'yin edilmemiş ise talâk veya zevceynden birinin vefatı vukûuna kadar müaccel addolunur."

⁴⁴¹ Zuhaylî, IX, s. 345.

⁴⁴² Aydın, s. 230.

⁴⁴³ Acar, "İddet", s. 267.

⁴⁴⁴ Aydın, s. 240.

gerekli olan zorunlu harcamalar anlamına gelir.⁴⁴⁶ Söz konusu zorunlu harcamalar yeme, içme, yaz ve kış aylarına uygun giyinme, ısınma, tedavi gibi masraflardır. Boşanan kadının barınma hakkı (süknâ) da bu başlık altında ele alınacaktır.

Nafakanın, evlilik nafakası, yakın akraba (hısımlık) nafakası, mülkiyet nafakası, hayvanların nafakası ve cansız varlıkların nafakası gibi çeşitleri vardır.⁴⁴⁷ Ancak konu, çalışmanın içeriğini ilgilendirdiği kadarıyla yani “İddet Nafakası” ile sınırlı tutulacaktır. İddet nafakası, boşama meydana geldiğinde iddeti devam eden kadının nafakasıdır.

Nafaka kocaya yüklenmiş bir sorumluluktur. Zengin olan kişi kendi durumuna göre fakir olan da yine kendi durumuna göre nafaka verir.⁴⁴⁸

Nafaka ve mesken (süknâ) hakkı konusunu dört temel başlık altında ele almak mümkündür: Hamile kadının nafakası ve mesken hakkı, ric‘î talâkta nafaka ve mesken hakkı, bâin talâkta nafaka ve mesken hakkı ve kocası ölen kadının nafaka ve mesken hakkı.

3.2.7.1. Hamile Kadının Nafaka ve Mesken Hakkı

Boşandığında hamile olan kadının nafakası ile ilgili âyet şöyledir: *وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمْلٌ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ* “Şayet (boşadığınız eşleriniz) hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin.”⁴⁴⁹

Bu âyete dayanarak ister ric‘î talâk ister beynûnet-i suğra isterse de beynûnet-i kübrâ ile boşanmış olsun hamile kadının nafaka ve süknâ hakkına sahip olduğu hususunda İslâm hukukçuları görüş birliği etmişlerdir.⁴⁵⁰

3.2.7.2. Ric‘î Talâkta Kadının Nafaka ve Mesken Hakkı

İslâm hukukçuları, ric‘î talâk ile boşanan kadının iddeti devam ettiği sürece nafaka ve süknâ hakkına sahip olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.⁴⁵¹

⁴⁴⁵ İbn Manzûr, X, s. 357; Bilmen, II, s. 444.

⁴⁴⁶ Celal Erbay, “Nafaka”, DİA, İstanbul, 2006, XXXII, s. 282.

⁴⁴⁷ Erbay, “Nafaka”, s. 282-285.

⁴⁴⁸ Talâk: 65/7.

⁴⁴⁹ Talâk: 65/6.

⁴⁵⁰ Kurtubî, XVIII, s. 168.

⁴⁵¹ İbn Rüşd, III, s. 113; İbn Kudâme, el-Kâfî, III, s. 229.

3.2.7.3. Bâin Talâkta Kadının Nafaka ve Mesken Hakkı

İslâm hukukçuları bâin talâkla boşanan ancak hamile olmayan kadının, iddeti süresince nafaka ve mesken hakkı ile ilgili üç farklı görüş ileri sürmüşlerdir:

- 1- Hanefîlere göre zifaktan sonra bâin talâk ile meydana gelen ayrılıkta kadının nafaka ve süknâ hakkı vardır.⁴⁵²
- 2- Mâlikî ve Şâfiî'lere göre kadının süknâ hakkı vardır ancak nafaka hakkına sahip değildir.⁴⁵³
- 3- Hanbelîlere göre böyle bir kadının nafaka ve süknâ hakkı yoktur.⁴⁵⁴

Hukuk-ı Âile Kararnâmesi Hanefîlerin, ric'î-bâin talâk ayrımı yapmadan kadının nafaka ve mesken hakkının olduğu yönündeki içtihadını esas almıştır.⁴⁵⁵

3.2.7.4. Kocasî Ölen Kadının Nafaka ve Mesken Hakkı

İddet bekleyen kadının nafaka ihtiyacının karşılanması, yukarıda anlatıldığı şekilde hayatta olan kocaya ait bir borçtur. Kocanın ölmesi halinde yükümlülükleri de sona erer ve İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre hamile bile olsa kadının nafaka hakkı yoktur.⁴⁵⁶ Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nde de bu görüş kabul edilmiştir.⁴⁵⁷

Ölüm iddeti bekleyen kadının mesken hakkı ise hukukçuların ihtilaf ettiği bir konudur. Hanefîlere göre, koca öldüğünde malı mirasçılara intikal eder. Bu sebeple hamile olmasına bakılmaksızın kadının mesken hakkı yoktur. Hanefîler, ölüm iddeti bekleyen kadının bir yıl meskende oturmasını kocanın vasiyet etmesini öngören Bakara sûresinin 240. âyetinin, Nisâ sûresinin 12. âyeti ile neshedildiğini savunur. Ancak Mâlikîler, Şâfiîler ve Hanbelîlere göre ölüm iddeti bekleyen kadının mesken hakkı vardır.⁴⁵⁸

⁴⁵² Mevsilî, s. 650.

⁴⁵³ Şîrâzî, III, s. 156; İbn Rüşd, III, s. 114.

⁴⁵⁴ İbn Kudâme, Umdetü'l-Fıkh, s. 108.

⁴⁵⁵ H. A. K. md. 150: "Mu'teddenin nafakası zevci üzerine lâzım gelir."

⁴⁵⁶ Erbay, "Nafaka", s. 282.

⁴⁵⁷ H. A. K. md. 152: "Zevci vefât eden kadın için nafaka-i iddet lâzım olmaz. Gerek hâmil olsun ve gerek olmasın."

⁴⁵⁸ Hacı Mehmet Günay, "Süknâ", DİA, İstanbul, 2010, XXXVIII, s. 49.

Kadının İddet Süresince Evden Çıkmaması: Boşanan kadınların, iddeti devam ederken evlerinden çıkmamaları gerekir. Bunun delili şu âyettir, *"لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ"* *"Onları (iddetleri devam ederken) evlerinden çıkartmayın, kendileri de çıkmayın."*⁴⁵⁹

Rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) eşi Hafsa'yı (r.anha) boşadığı zaman Hafsa (r.anha) ailesine gitti. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.⁴⁶⁰ Âyetin bu bölümünü tefsir ederken İbrahim Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) şu açıklamayı yapar: Ayrılık esnasında kadınları iddetleri bitinceye kadar evlerinizden çıkarmayın. Evler, kocalarının mülkü olduğu halde oralarda sanki kendi mülkleriymiş gibi oturmaya tam hak sahibi olduklarını belirtmek sûretiyle yasaklamayı kuvvetlendirmek için, kadınlara izafe edilmiştir. Kocaları izin verse bile kadınların çıkmamaları gerekir. Çünkü çıkmaya izin vermek çıkarmak gibidir. Ayrılık durumunda kadının bulunduğu evde iddetini geçirmesi Allah'ın verdiği bir haktır. Bu hakkı, kul düşüremez. Kadın, zaruri bir durum veya ihtiyaç olmadan evden çıkarsa günah işlemiş olur. Evin yıkılması veya yanması zaruri durumdur. Zaruri bir alış-veriş için de gündüz olması şartıyla kadın çıkabilir.⁴⁶¹

3.2.8. Mirasa Etkisi Açısından

Nisâ sûresinin 12. âyeti eşlerin birbirine vâris olabileceklerini hükme bağlamaktadır. Bu âyete dayanarak sahih bir nikâhla evli olan karı koca, zıfâf veya halvet olsun olmasın birbirine vâris olurlar.⁴⁶² Ancak boşanmış eşlerin birbirine mirasçı olup olamayacakları boşanma şekline ve boşanmanın üzerinden geçen zamana bağlı olarak farklılık gösterir.

Evlilik bağı devam ettiği için ric'i talâk sebebiyle beklenen iddet süresi içinde eşlerden birinin vefat etmesi halinde diğeri, ölene vâris olur.⁴⁶³ Bu durumda karı veya koca ashâbu'l-ferâizden biri olarak belirlenmiş payını alır.⁴⁶⁴

⁴⁵⁹ Talâk: 65/1.

⁴⁶⁰ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüsyn er-Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, 3. Baskı, Dâr İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1999, XXX, s. 558.

⁴⁶¹ İsmâil Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyân, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y., X, s. 28.

⁴⁶² Zuhaylî, X, s. 323.

⁴⁶³ Acar, "Talâk", s. 498.

⁴⁶⁴ Ölen kadın ise ve çocuğu veya araya kadın girmeden torunları da varsa koca, terikenin 1/4'ünü alır. Kadının çocuğu yoksa koca, terikenin 1/2'sini (yarısını) alır. Ölen koca ise ve çocuğu veya araya kadın

Boşama bâin talâk (ister beynûnet-i suğra olsun ister beynûnet-i kübrâ olsun) olarak gerçekleşmişse iddet devam etse bile tarafların birbirine mirasçı olamayacağı hususunda dört mezhep ittifak etmiştir.⁴⁶⁵

Koca ölüm hastalığı (marazu'l-mevt) halinde karısını bâin talâk ile boşasa, Hanefîler'e göre kadının iddeti devam ederken koca ölürse, kadın kocasına varis olur. Ancak iddet bittikten sonra kadın, ölen kocasına varis olamaz.⁴⁶⁶ İmamı Şafî'ye göre karı mirasçı olamaz. Bu konuda Hanbelîler'e göre kadının iddeti bitmiş olsa da başka bir erkekle evlenmedikçe mirasçı olur.⁴⁶⁷ Malikîler'e göre kadın iddeti bitse ve başka bir erkekle evlense bile mirasçı olur.⁴⁶⁸ Bu konudaki temel amaç, marazu'l-mevt halindeki kocanın, karısını mirastan mahrum bırakma niyeti ile boşamasının önüne geçmektir.

girmeden torunu varsa kadın, terikenin 1/8'ini alır. Kocanın çocuğu veya torunu yoksa kadın, terikenin 1/4'ünü alır.

⁴⁶⁵ Çeker, "Beynûnet", s. 80.

⁴⁶⁶ Serahsî, VI, s. 155.

⁴⁶⁷ Zuhaylî, X, s. 323; Erturhan, s. 53.

⁴⁶⁸ Ali Bakkal, "Maraz-ı Mevt", DİA, Ankara, 2003, XXVIII, s. 41.

SONUÇ

Bu çalışmada ulaştığımız sonuçları ve bunlara ilişkin değerlendirmelerimizi ana hatlarıyla şöyle özetlemek mümkündür:

İslâm hukukuna göre evlilikte süreklilik esastır. Bundan dolayı nikâh akdi boşanma niyeti olmadan yapılır. Talâk, ancak ailenin huzur kaynağı olmaktan çıkıp tarafların birbirine maddi manevi zarar verecek bir seviyeye gelmesi durumunda bir ruhsat olarak kullanılır.

Talâk, çeşitli şekillerde tasnif edilmiştir. Sünnete uygunluğu açısından sünnî ve bid'î olarak ikiye ayrılan talâk, tarafların evlilik hayatına dönüşlerine imkân tanıyıp tanımaması açısından da ric'î ve bâin talâk olarak ikiye ayrılır. Kocanın, karısını ric'î veya bâin olarak boşamasına göre farklı sonuçları vardır. Bu sonuçları şöyle özetlemek mümkündür:

Ric'î talâk ile meydana gelen ayrılıkta koca, eşinin iddeti devam ederken yeni bir nikâh ve mehre gerek olmadan evlilik hayatına dönme hakkına sahiptir. Bunun için kadının rızası aranmaz. Bunun sebebi, ric'î talâkta iddet devam ederken evlilik bağının devam ediyor olmasıdır.

İslâm hukukçuları, bir bedel karşılığı olmaksızın sahih bir nikâh akdinden ve taraflar takarrubda bulunduktan sonra meydana gelen ilk iki ayrılığın ric'î talâk olduğunda ittifak etmiştir. Hanefilere göre ayrılığın ric'î talâk sayılması için bu şartların dışında boşamanın sarih (açık) ve mübalağa ifade etmeyen bir lafızla meydana gelmesi gerekir.

Zifaktan önce meydana gelen ayrılık ile üçüncü ayrılığın bâin talâk olduğu hususunda da İslâm alimleri ittifak etmiştir. Mahkeme kararıyla meydana gelen ayrılık da bazı İslâm hukukçularına göre bâin talâk kabul edilmektedir. Hanefiler kinaye ve mübalağa ifade eden lafızlarla meydana gelen ayrılığı da bâin talâk kabul eder. Mühâlea/hul' akdi ile meydana gelen ayrılığı fesih sayan alimler olsa da Cumhur böyle bir ayrılığı bâin talâk kabul etmiştir.

Bâin talâk, geçici evlenme engeli oluşturup oluşturmaması bakımından ikiye ayrılır. İlk iki talâk bâin olarak meydana gelmişse buna beynûnet-i suğrâ denir. Üçüncü talâkın kullanılması halinde ortaya çıkan duruma ise beynûnet-i kübrâ (beynûnet-i katiyye) denir. Taraflar arasındaki nikâh bağının derhal sonlanması, eşeler arasında mahremiyetin oluşması, müeccel olan mehrin muaccele dönüşmesi ve meydana

geldikten sonra îlâ, zihâr ve liânın yapılamaması gibi hususlarda iki beynûnet arasında fark yoktur. Ancak her iki beynûnet şu hususlarda farklı hükümler doğurur: Beynûnet-i suğrâ tarafların yeniden nikâhlanmalarına engel değildir. Ancak beynûnet-i kübrâ, taraflar arasında geçici evlenme engeli oluşturur. Beynûnet-i suğrâda kocanın bir veya iki talâk hakkı devam ederken beynûnet-i kübrâda kocanın talâk hakkı kalmaz.

Boşamanın hükmünün bâin veya ric'î talâk oluşunun bazı ortak hükümleri olmakla birlikte birtakım farklılıkları da vardır:

Ortak hükümler:

Her iki boşama şekli da talâk sayısını azaltır. Her iki boşamada da kadının nafaka hakkının olduğunu söyleyen alimler vardır. Ric'î talâkta kadının iddeti bittiğinde boşamanın hükmü bâin talâka dönüşür.

Farklı hükümler:

Ric'î ve bâin talâkta tarafların tekrar evlilik hayatına dönmeleri farklıdır. Ric'î talâkta kadının iddeti devam ederken koca, yeni bir nikâha gerek kalmadan karısına dönebilirken; bâin talâkla ayrılık meydana geldiği andan itibaren taraflar beynûnet-i suğrâda ancak yeni bir nikâh ve mehir ile evlilik hayatına dönebilirler. Ric'î talâkta iddet devam ederken kadının rızası olmasa bile kocanın eşini yeniden nikâhına alma hakkı vardır. Ancak bâin talâkta tarafların yeniden evlilik hayatına dönmeleri için kadının rızasının olması gerekir. Üçüncü talâkta (beynûnet-i kübrâ) taraflar yeni bir nikâh ile de olsa şer'î tahlîl olmadan evlilik hayatına dönemezler. Şer'î tahlîl için kadının yapacağı ikinci evliliğin geçici ve göstermelik olmaması İslâm hukukçularının genel kabulüdür.

Ric'î talâkta iddet devam ederken koca, eşini yeniden ric'î talâk veya bâin talâk ile boşayabilirken Hanefîlere göre bâin talâkta iddet devam ederken koca, eşini yeniden boşayabilir. Cumhura göre ise bâin talâk meydana geldikten sonra kadın yeni bir talâka konu olamaz.

Ric'î talâk ile boşanmış bir kadına, iddeti devam ederken evlilik teklif edilmesi yasaktır. Ancak bâin talâk veya ölüm iddeti bekleyen bir kadına üstü kapalı ifadelerle evlilik teklifi yapılabilir.

Ric'î talâkta mehr-i müeccel (vadeli) olan mehir peşine dönüşmez. Ancak bâin talâk ile meydana gelen ayrılıkta mehr-i müeccel, mehr-i muaccele (peşin) dönüşür.

Ric'î talâkta iddet devam ederken kadının nafaka ve mesken hakkına sahip olduğu hususunda İslâm alimleri hem fikirdir. Boşama ister ric'î ister bâin olsun hamile

kadının nafaka ve mesken hakkının olduğunda da ihtilaf yoktur. Ancak bâin talâkta kadının nafaka ve mesken hakkı alimlerin ihtilaf ettiği bir konudur. Hanefî hukukçulara göre bâin talâkta da iddet süresince nafaka ve barınma masrafları kocaya aittir. İmam Mâlik ve Şâfiî'ye göre böyle bir kadının sadece barınma masrafı kocaya aittir.

Ric'î talâkta iddet bekleyen kadının kocasının ölmesi durumunda boşama iddeti, ölüm iddeti olarak yeniden başlar. Ancak bâin talâkta iddet bekleyen kadının kocasının ölmesi durumunda kadının iddeti ölüm iddetine dönüşmez ve kadın görmekte olduğu iddeti devam ettirir.

Kadınlar iddetlerini bir zorunluluk yoksa kocalarının evinde beklerler.

Kocadan kaynaklanan bir sebeple meydana gelen ayrılıkta kadının nafaka hakkı vardır. Ancak boşamaya kadın sebep olmuşsa veya kadının nafaka hakkının olmadığı bir esnada ayrılık meydana gelmişse kadın nafaka alamaz.

Ric'î talâkta iddet devam ederken eşlerden birinin vefat etmesi durumunda diğeri vefat edene vâris olur. Ancak bâin talâkta taraflar birbirine vâris olmazlar. Ölüm hastalığı (marazu'l-mevt) halindeki koca eşini bâin talâk ile boşarsa cumhura göre iddeti bitmemişse kadın kocasına mirasçı olur.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim, “İddet”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2000, XXI, s. 466-471.
- Acar, H. İbrahim, “Talâk”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2010, XXXIX, s. 496-500.
- Acar, H. İbrahim, “Tefrik”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2011, XL, s. 277-279.
- Apaydın, H. Yunus, “Fesad”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1995, XII, s. 417-421.
- Apaydın, H. Yunus, “İrade Beyanı”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2000, XXII, s.387-391.
- Apaydın, Yunus, İslâm Hukuk Usulü, Bilay, 7. Baskı, Ankara, 2019.
- Aşur, Ahmed, el-Fıkhu'l-Meyesseru fî Davi'l-Kitâbi ve's-Sünneti, y.y., t.y.
- Atar, Fahrettin, Fıkıh Usûlü, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 2018.
- Atar, Fahrettin, Fıkıh Usûlü, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 2018.
- Atar, Fahrettin, “Muhâlea”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2005, XXX, s. 399-402.
- Atar, Fahrettin, “Nikâh”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2007, XXXIII, s. 112-117.
- Aybakan, Bilal, “Rücû”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2008, XXXV, s. 284.
- Aydın, Mehmet Akif, “Aile Hayatı”, İlmihal. Ed. Hayreddin Karaman ve diğerleri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 6. Baskı, 2004.

Aydın, Mehmet Akif, “Liân”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2003, XXVII, s. 172,173.

Ayengin, Tevhid, “Rükün”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2008, XXXV, s. 286-287.

Bakkal, Ali, “Maraz-ı Mevt”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2003, XXVIII, s. 39-41.

Bakır, Mustafa, “İhdâd”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2000, XXI, s. 530-532.

Bardakoğlu, Ali, “Ehliyet”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1994, X, s. 533-539.

Bardakoğlu, Ali, “İkrah”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2000, XXII, s. 30-37.

Bardakoğlu, Ali, “Maraz-ı Mevt”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2003, XXVIII, s. 39-41.

Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el Hüseyin b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ, et-Tehzîb, Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Dâru’l-Kurubi’l-İlmiyye, 1. Baskı. y.y., 1997.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, es-Sünenü’l-Kubrâ, Dâru’l-Kitabi’l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, Ma’rifetü’s-Sünen ve’l-Âsâr, Thk: Abdulmutî Emîn, Dâru’l-Katîbe, 1. Baskı. Beyrut, 1991.

Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukûk-i İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, Ravza Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2018.

Birsin, Mehmet, İslâm Aile Hukuku, Doğu Mat. Grup Matbaacılık ltd. Şti., 1. Baskı, Malatya, 2018.

Boynukalın, Mehmet, “Şart”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2010, XXXVIII, s. 364, 365.

Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, el-Câmiu’s-Sahîh, Dâr-u Tûki’n-Necât, Dimeşk, 2001.

Bursevî, İsmâil Hakkı, Rûhu'l-Beyân, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y.

Cessâs, Ahmed b. Alî b. Ebû Bekr er-Râzî, Şerhu Muhtasari't-Tahavî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Baskı, y.y., 2010.

Cündî, Ziyâuddîn Ebü'l-Mevedde Halîl b. İshâk b. Mûsâ el-Mâlikî, Muhtasaru'l-Allâmeti, Dâr'l-Hadîs, 1. Baskı, Kahire, 2005.

Çeker, Orhan, "Beynûnet", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1992, VI, s. 79-80.

Çeker, Orhan, "Halvet", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1997, XV, s. 384-386.

Çeker, Orhan, İslâm Hukukunda Akitler, A. H. İ. Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Çolak, Abdullah, İslâm Aile Hukuku, Öncü Basım Yayım Tan. Ltd. Şti., 3. Baskı, Ankara, 2017.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fazl, Müsned, Dâru'l-Muğnî Li'l-Neşri ve't-Tevzî', 1. Baskı, Suudi Arabistan, 2000.

Döndüren, Hamdi, "Îlâ", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2000, XXII, s. 61-62.

Dönmez, İbrahim Kâfî, "Cünûn", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1993, VIII, s. 125-129.

Dönmez, İbrahim Kâfî, "Sarhoşluk", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2009, XXXVI, s. 141-145.

Ebû Ali, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Mûsâ eş'Şerîf el-Hâşimî, el-İrşâd ilâ Sebîli'r-Reşâd, Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, y.y., 1998.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, es-Sünen, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, ty.

Erbay, Celal, "Nafaka", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2006, XXXII, s. 282-285.

Erdem, Suat, "İslâm Hukukuna Göre Tahlîl Nikâhı", Ekev Akademi Dergisi. Cilt: 17, Sayı: 56, 2013, (s. 23-38).

Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ensar, 7. Baskı, İstanbul, 2019.

Erturhan, Sabri, “İslâm HUKUKU AÇISINDAN ÖFKELİ ŞAHSIN TALÂKI”. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2002, (s. 207-222).

Erturhan, Sabri, Temel Fıkıh Bilgileri, Kitap Dünyası Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2018.

Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, Tefsîrû'l-Celâleyn, Dâr'l-Hadîs, 1. Baskı, Kahire, t.y.

Gazzalî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, el-Vasît fi'l-Mezheb, Dârü's-Selâm, 1. Baskı, Kahire, h. 1417.

Günay, Hacı Mehmet, “Süknâ”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2010, XXXVIII, s. 48-50.

Hâlidü'r-Ribât, Said İzzetu İyd, el-Câmiu Li Ulûmi'l-İmâm Ahmed, Dârü'l-Fellâh Li'l-bahsi'l-İlmiyye ve Tahkîku't-Terâs, 1. Baskı, Mısır, 2009.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemrî, el-Kâfî fi Fıkhi Ehli'l-Medîne, Mektebetü'r-Riyadî'l-Hadise, 2. Baskı, Riyad, 1980.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdulazîz el-Hüseynî, Reddû'l-Muhtâr, Dârü'l-Fikr, 2. Baskı, Beyrut, 1992.

İbn Cellab, Abdullah b. Hüseyin b. Hasan Ebu'l-Kâsım, Tefrî', Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 2007.

İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırtâtî, el-Kavânînu'l-Fıkhiyye. y.y., t.y.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Saîd, el-Muhallâ, Dârü'l-Fikr, Beyrut, t.y.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb, İ'lâmü'l-Muvakkî'in, Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, t.y.

İbn Kudâme, Ebû Muahmmmed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, el-Kâfî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, y.y., 1994.

İbn Kudâme, Ebû Muhmmmed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, el-Muğnî, Mektebetü'l-Kâhire, y.y., 1968.

İbn Kudâme, Ebû Muhmmmed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, Umdetü'l-Fıkh, el-Mektebetü'l-Asriyye, y.y., 2004.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, es-Sünen, Dâr-u İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, y.y., ty.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mûkerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, Lisânü'l-Arab, Dâru Sâdir, 3. Baskı, Beyrut, 1993.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid, Dâru'l-Hadîs, 2. Baskı, Kahire, 2004.

İnce, İrfan, “Ridde”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2008, XXXV, s. 88-91.

İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdurrahîm b. el-Hasan b. Alî el-Ümevî, el-Mühimmâtü fî Şerhi'r-Ravdati ve'l-Rafîi, Dâru İbn Hazm, 1. Baskı, Beyrut, 2009.

Kâdi Abdulvahhâb, Ebû Muhammed b. Alî el-Mâlikî, Uyûnü'l-Mesâil, Dâru İbn Hazm, 1. Baskı, Beyrut, 2009.

Kâdi Abdulvahhâb, Ebû Muhammed b. Alî el-Mâlikî, el-İşrâf Alâ Nüketi Mesâilî'l-Hilâf, Thk. Habîb b. Tâhir, Dâru İbn Hazm, 1. Baskı, Beyrut, 1999,

Karaman, Hayrettin, Mukayeseli İslâm Hukuku, İz Yayıncılık, 9. Baskı, İstanbul, 2016.

Kaşıkçı, Osman, “Radâ”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2007, XXXIV, s. 384-386.

Kaya, Remzi, “Ehl-i Kitap ”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1994, X, s. 516-519.

Koca, Ferhat, “Kinâye”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2002, XXVI, s. 34-37.

Köse, Saffet, "Hülle", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1998, XVIII, s. 475-477.

Kudûrî, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed, et-Tecrîd, Dârü's-Selâm, 3. Baskı, Kahire, 2006.

Kudûrî, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed, Muhtasaru'l-Kudûrî fi'l-Fıkhi'l-Hanefî, Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyyeti, y.y., 1997.

Kurtubî, Abû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, Dârü'l-Kutubi'l-Mısriyye, 2. Baskı, Kahire, 1964.

Küçükkaya, Saadet, Müftülüklere Verilen Nikâh Kıyma Yetkisinin Kapsamı ve Problemleri, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman, 2020.

Aydın, M. Akif ve diğerleri. "Aile Hayatı", İlmihal, Türkiye Diyanet Vakfı, 6. Baskı, Ankara, 2004.

Maçın, Hasan, "Küçüklerin Evlendirilmesinin Hukuk Yorum Teorileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *İslâm ve Yorum*, TDV Yayın Matbaacılık Tic. İşletmesi, 1. Baskı, Ankara, 2018, (II, s. 381-395).

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh el-Asbahî el-Himyerî, Muvatta, Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut, 1985.

Mâverdî, Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb, el-Hâvî'l-Kebîr, Dârü'l-Kitabü'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.

Merginânî, Ebû'l-Hasan Burhâneddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Ferganî, el-Hidâye Fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî, Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

Mevdûdî, Ebu'l-Al'â, Tefhîmu'l-Kur'an, Çev. Heyet, İnsan yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996.

Mevsılî, Ebû Fazl Abdullâh b. Mehmûd b. Mevdûd, el-İhtiyâr li-Ta'îlî'l-Muhtâr, Yasin Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Müslim, Ebu Huseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî, es-Sahîh, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrut, 1954.

Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb, es-Sünen, Mektebu'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, Halep, 1986.

Oral, Rıfat, Bulûğul'l-Meram Şerhi, Esra Basım Yayın Organizasyon, 2. Baskı, Konya, 2015.

Râgıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed el-Mufaddal, el-Müfredât fî Garîbî'l-Kurân, Dâru'l-Kalem, 1. Baskı, Beyrut, 1412.

Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüsyn, Mefâtîhu'l-Gayb, Dâr İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 3. Baskı, Beyrut, 1999.

Sabunî, Muhammed Ali, Ahkâm Tefsiri, Çev. Mazhar Taşkesenlioğlu, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2017.

Sâbûnî, Muhammed Ali, Safvetü't-Tefâsîr, Dâru's-Sâbûnî Li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve'Tevzîi, Kahire, 1997.

Saîd b. Mansûr, Ebû Osmân el Horasânî, es-Sünen, thk. Habîbü'r-Rahmân el-A'zamî, 1. Baskı, Dâru's-Selefiyye, Hindistan, 1982.

Serahsî, Muhammed b. Ahmet b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme, el-Mebsût, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1993.

Şa'bân, Zekiyyüddîn, İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkıh), Çev. İbrahim Kâfi Dönmez, 14. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2011.

Şâfiî, Ebû Abdillâh b. İdrîs b. Abbâs, el-Umm, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1990.

Şevkânî, Ebû Abdillâh b. Alî b. Muhammed, Neylû'l-Evtâr, 1. Baskı, Dâru'l-Hadîs, Mısır, 1993.

Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasan b. Ferkad, el-Asl, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2012.

Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Alî b. Yusuf, el-Mühezzeb fî Fıkhi İmam Şâfiî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, y.y., t.y.

Şirbînî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hattîb eş-Şâfiî, Muğni'l-Muhtâc, Dâru'l-Kitabü'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî, Muhtasar İhtilâfu'l-Ulemâ, Thk. Şuayb el-Arnaût, 2. Baskı, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, h. 1417.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, es-Sünen, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1998.

Yavuz, Yunus Vehbi, “Hayız”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1998, XVII, 51-53.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, Fetvalar, Yayın Yönetmeni: Fatih Kurt, 4. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2018.

Zuhaylî, Vehbe, İslâm Fıkıh Ansiklopedisi, 2. Baskı, Risale, İstanbul, 1992.